

Cap. 6.

De andre publicke Bygninger beskrives

Iblandt dem ere først den Latinske Skole, dernæst det saa kaldede Hellig-Geistes Closter, hvilke tvende Stiftelser og Bygninger hænge sammen, siden de ere Stykker af det føromtalte Closter. Siden er Stadens Raadhuus. Og endelig er her en anden Stiftelse for Fattige, som kaldes det mindre Hospitals eller Fattiges Huus.

§. 1.

Den Latinske Skole.

Bygningen er den vestre Side af det gamle Closter. Endskiønt den er for en 20 Aars Tid siden forbedret og bragt i nærværende Anseelse, saa er dog Hoved-Bygningen, Kieldere og de hvælvede Værelser Levninger af den gamle Closter-Bygning. Den er 2 Etager høy af Grund-Muur. I en Deel af den nederste Etage er Skolen eller Stedet, hvor der læres, som bestaaer af 4 Gevælter, hvilke hvile paa 5 Piller, der ere fristaaende paa Skole-Gulvet. Værelserne i den anden Etage afdeeles ved en stor Gang, og ere til deels hvælvede. Her have Rector og 4 Hørere deres Værelser i (160) skøn og fornøden Stand. Skolen har 5 Lectier og 6 Dorentes. Scholarcha er Biskoppen over Siællands Stift. Den hører til Olai Meenighed. Lærerne ere nu, en Rector, en Con-Rector og 4 Hørere, foruden Skrive- og Regnemester, Cantor og Musicantor. Over Skolens Regnskaber at forvalte ere deels Rector, deels Closterets Forstander, som forestaaer det, saa vidt begge Stiftelser have tilfælles Indkomster; Men en Deel af Skolens særdeles Renter forvaltes af en dertil beskikket Oeconomus, som kaldes Skolens Forstander. Disciplernes Tal beløber sig gierne fra 40 til 60, dog skal Antallet paa nærværende endnu være mindre, da det i forrige Tider ey alene her, men end og i de mindste Skoler har været meget større. Disciplerne have ikke alene hjemme her i Byen og Eggen, men fra Norge, Bornholm, end og fra Færøerne og andre Provincer søge Discipler her til Skolen, hvilket kand siges om faa andre Skoler i Riget. Hvad Disciplernes Fremgang og Information angaaer, da har det nu i lang Tid mesten havt sig saaledes. Inden en Discipel naaer 3 die Lectie, kand han begynde at tyde en Autor og gjøre Still ec. Inden han naaer 4de Lectie, har han begyndt paa Grædsken og veed noget af Theologie, Historie og Geographie. Inden han kand komme i 5te Lectie, udfordres ey alleene en jævn Stiil, men og (161) næsten at kunde gjøre et par Latinske Vers. En stor Deel af Novo Testamento, Historien, Geographien, Theologien udkræves og temmelig expedit. Men i Mester-Lectien kommer ingen, uden han har læst en Latinsk Poet, lært at tyde et Capitel i den Hebraiske Bibel, kand recitere Dicta classica paa Grædsk oh Hebraisk, har begyndt paa Philosophien, kand heele Historiam Universalem & Geographiam. Udi Mester-Lectien foruden de adskillige Slags Stile med Variationer og Vers at gjøre, udfordres og at elaborer imellem et Grædsk og Hebraisk Pensum, noget og i Danske Vers at udføre, undertiden Danske ubundne og bundne Orationer, Latinske Orationer. Alle forommelte Videnskaber og dertil Sphærica, Ethica, Physica, Metaphysica, Logica, ec. forklares og examineres hver paa sine Timer. Visse Timer læres Arithetica, da Skolen har sin Skriv- og Regnemester, som nu paa nogle Aar har været en af Hørerne. En af Hørerne er og altid Cantor, som deels over Disciplerne i at synge, deels visse Timer informerer i Vocal-Musiqve. Visse Timer om Ugen indfinder en Musicantor sig, som informerer de Discipler, som dertil have Lyst, i Instrumental-Musiqven.

Hvad Skolens Stipendier angaaer, da kan de ansees iblant de fornemmeste; Thi (162) omtrent 30 Discipler nemlig de øverste nyde hver en Daler ugentlig af de Indkomster, som Skolen har tilfælles med Closteret. De 3 øverste Discipler ere Degne udi Hospitalerne. Candidati, naar de udreyse fra Skolen, faae og noget baade af Skolen saa og af det Kongelige Øresunds Toldkammer. Herforuden er der en anseelig Rente, kaldet Klæde-Penge, som aarlig uddeeles iblant de øvrige Discipler, der ikke have en Daler ugentlig, alt efter deres Forfremmelses Maade og Sted, da nogle faae 2 a 6 Rdlr. andre 6 a 12 Rdlr. og andre 12 og derover til 17 eller 20. Denne Rente er given af Herløf Trolle, og oplæses altid Donationen, hver Gang Pengene uddeeles, som er strax ved Michaelis, da Magistrasten og Sogne-Præsten med Rector uddeele Pengene. Disciplerne faae og undertiden en Skole-Bog, ec. Om og hvor vidt der paa denne Tid er skeet Forandring, veed jeg ikke.

§. 2.

Hospitalet.

Bygningen bestaaer af tvende Længder, begge af Grund-Muur, 2 Etager høye, som ere mod Norden og Østen; Thi Skolen er den Vestre og Tydsk Kirke den Søndre Længde. Disse 4 indslutte Hospitals Kirkegaarden, som kaldes Frater-Haugen. Bygningen er ziiret (163) med et lidet Taarn og Spiir, tækket med Blye, hvori hænge 2 smaa Klokker. Inden til har Hospitals-Forstanderen sine Værelser foruden Lemmerne, til hvilke man kommer igiennem en gevælvtt Gang, hvori ligge en Deel begravne. I det nederste er Kirken, hvori prædikes hver Søndag, og ellers hver Dag holdes 4 Gange Bøn. I begge Etagerne ere Værelserne hvælvede, og seer man her nogenledes, hvordan det har seet ud inden til i de gamle Papistiske Clostere. Her indtages gamle og skikkelige Enker og Jomfruer af Borger-Standen; Hvor stor Tallet er, skal jeg ikke sige, men gietter mig til, at det skal neppe naae 80. Saa snart de ere her indtagne, have de deres skikkelige Ophold. Over dem er Hospitals-Forstanderen, som har Closterets Regnskaber under Hænder, og tillige Opsyn med Lemmerne. En Capellan til Olai Kirke er altid Præst hertil. Over Hospitalet har Magistraten og S. Olai Sogne-Præst Inspection. Resenius in Atlante siger sig at have seet 2de Hospitals Indsegle. Det første med Aars-Tallet 1555 havde denne Inscription: Helsenør Spital. Det andet med Aars-Tallet 1582 med den Inscription: Helsingørs Spitals Signet. Paa begge er udgravet et dobbelt Kors med en Due øverst og Lazarus under Korset. At en Due er over Korset, erindrer mig at Closteret undertiden kaldes Hellig Geistes. (164)

§. 3.

Raadhuuset.

Stadens Raadhuus er bygt paa Steen-Gaden af Grund-Muur 2 Etager høyt. Da her er intet ordentlig Torv, og Bygningen staaer i Rad med andre Huuse paa Gaden, saa giver denne Bygning ingen særdeles Anseelse, som den ellers kunde have, naar den stod paa et ordentlig Torv. Over Porten staae disse Inscriptioner med Vaabener: Friderich der ander dorch Gottes Gnade zu Dennemarch und Norwegen Konung Ao 1574. Sophia der ander von Gottes Gnade ec. Inden til er en Sal, kaldet de 16 Mænds. Iblant andet er her et Archiv, i fald det ikke er forødet, hvor adskillige Documenter forvares, der kunde give Oplysning til denne Stads Historie, hvorom Resenius og melder in Atlante. Samme melder sig at viide 3 Stadens Vaaben eller Signeter. Det første er stukket Ao 1498 hvorpaa findes en Skib ikkun med en Mast; Det andet er stukket 1555 og fører et 3 Mastet Skib. Det tredje er forfærdiget Ao 1585 og har et 2 Mastet Skib.

§. 4.

Fattiges Huus.

Endnu er her en anden Stiftelse for gamle og (165) syge Fattige. Bygningen er firekantet. Den Længde, som gaaer ud til Sophie-Gaden, er 2 Etager og Grund-Muur. Den Længde mod S. Anna Gaden er af samme Høyde og Bindingsverk. De andre to Sider ere Lader, saasom denne Stiftelse har en Deel Jorder i Markerne. Hospitals-Forstanderen har sine Værelser udi Bygningen. Der er og som en liden Kirke, hvor Skolens øverste Discipler holde undertiden med Rectors Tilladelse Prædiken. Lemmernes Antal kand jeg ikke sige, men beløber sig omtrent fra 30 til 50.

Jeg har slet ingen Underretning om denne Stiftelse, uden det jeg af adskilligt kand slutte mig til. Tiden naar det er stiftet, da kand i det ringeste af 60 Aar Gamle ikke erindre sig denne Stiftelses Begyndelse. Men for nogle Aar siden erindrer jeg mig at have talt med en skikkelig gammel Mand omtrent 80 Aar gammel, som sagde sig at have hørt, at en Frue, som havde bygt denne Gaard, har ved sin Død gjort den til Hospital. Af dette slutter jeg, at det ikke er oprettet i dette Seculo, men i det ringeste nogle Aar tilforn. Derimod kand det ikke være et 100 Aar gammel; Thi Resenius in Atlante melder slet intet om dette Hospital, da han dog taler om 4 smaa Huuse, Siæle-Boder kaldede, skienkede hertil af en Raadmand her (166) i Byen Peder Hansen, saa og S. Jørgens Syge-Huus uden for Byen. Disse tvende Stiftelser synes at være lagde til dette Seculi Begyndelse og siden Ao 1672 hvilket er det sidste Aars-Tal jeg finder en Atlante Resenii. Præsident og Justitz-Raad Resenius døde ellers ikke førend Ao 1688. Om Stifteren veed jeg intet, uden at det skal have været en Frue, som har bygt det, for at boe derudi, men det blev strax oprettet til et Hospital. Hvor denne Frue maa have været, kand jeg ikke viide. Gaden herved heder nu Sophie-Gaden, mueligt at den kaldes af hende, hvis Navn maa da have været Sophia. Tyge Brahe havde en Søster, som var bekiendt her i Egnen, hvis Navn var Sophie Brahe. Jeg havde nær tænkt, at det kunde være hende eller en anden af Tyge Brahes Familie, men denne Sophia kand det vel ikke være; Thi hun døde Ao 164 da dette Hospital er stiftet ikke førend 30 Aars Tid eller meere efter hendes Død. Det har givet Anledning til at lede i Tyge Brahes Historie efter Stifteren, siden der i Hospitals Muuren er udgravet Tyge Brahes Ansigt. (167)

Cap. 7.

Helsingørs Beskrivelse og Historie for Crici Pomerani Tid.

§. 1.

Naar først meldes om Stædet.

Jeg kunde begynde denne Stads Historie fra Crici Pomerani Tid, som først gav den Stads-Ret, men siden der dog endog mange Secula forhen meldes om Helsingør et og andet merkværdigt udi den Danske Historie, bør man at gaae noget bedre hen i de ældre Tider. Naar eller ved hvilke Aaringer der først kand begyndes at meldes om dette Sted, er ikke saa let en Sag at viide, end og naar man vilde beskrive det gandske Lands Historie, eftersom det, man kand samle om de ældste Tider, er først kun lidet, dernæst kun baade mørkt og med maadelig Vished. Naar man betragter den Kant af Landet, hvorpaa denne Stad er bygt, saa kand man formode, at denne Egn i sær har været bebyggt fra det første, disse Nordiske Lande have været besat med sine Folk: Thi her igiennem falder en af de

sterkeste Passager udi Norden. Da Helsingborg-Slot har været til fra saa ældgamle Tider, at man med Villighed kand regne samme Bygning for en af de (168) merkeligste i de ældste Tider, og det i Henseende til Situation og Fasthed efter de Tidens Maade, saa er det ikke aldeles omsonst, om dette Stæds Navn. Om disse Nordiske Riger kand intet samles af vore egne Historier, skrevne af Landets egne Børn, uden fra en 70 Aars Tid for Christi Tid, da Odin kom her ind, som, for at ødelegge alt det, som handlede om de gamle Landets Sager. Vil man derfor finde noget om ældgamle Sager, faaer man at søge det hos de gamle Grædske og Romerske Autores, hvilke er ikke meget. Det var forgiæves at søge der efter noget til Helsingørs Historie, dersom ikke Plinius havde givet Anledning dertil, ved at røre noget om de Hilleboner, som baade have boet her ved, og givet Stædet Navn. Før Plinii Tid eller før Christi Fødsel og i det halve Seculo derefter har ingen Skribent meldt noget, som kand henføres til denne Egn Beskaffenhed, endskiønt der skrives noget, som vedkommer disse Nordiske Lande i sær, f. e. Livius den Latinske Historieskriver, som levede omtrent en 30 Aar før Christi Fødsel, taler om de Cimbrers Nationer og Udtog, og en Deel andre, hvoraf man slutter sig ikkun lidet til om disse Lande. Den Græskiske Geographus Strabo, som var bekiendt kort efter Christi Fødsel, og kaldes Princeps (169) Geograborum, taler og noget om disse Lande, og endskiønt han holdes, i alt hvad mueligt, temmelig paalidelig, saa er dog den Kundskab, man faaer af ham, ikkun mørk og utilstrækkelig i det, som angaaer disse Lande. At gaae til de faa Skribentere, som længe for Christi Tid have levet, er endnu meget meere vidtløftigt, endskiønt Xenophon den Græske Historieskriver, som levede snart 400 Aar før Christi Fødsel, taler om Mare Balthicum, og ne Deel vil bruge noget af Homero til disse Landes Historie, da dog Homerus var til 1000 Aar før Christi Fødsel. Plinius bliver da den første, der i sin Historie Naturali har efterladt os i nogle faa Linier en Beskrivelse, som angaaer i sær denne Egn.

Siden Plinius har ved sin Flittighed givet Oplysning om Indbyggerne her paa Stædet, vil det ikke være af Veyen at fortælle lidet om denne ældgamle Skribent, endog han er død for 1700 Aar siden. Han er fød 23 Aar efter Christi Fødsel udi Keyser Tiberii Regjering 9 Aar. Hans Navn var Cajus Plinius Veronensis, hvilket sidste Navn viiser hans Føde-Stæd, som var Verona, ellers kaldes han Majon, den ældre, at han ikke skal confunderes med hans Søster-Søn Cæcilius Secundus, som blev kaldet Cajus Plinius Cæcilius Secundus, da han var udkaaret eller (170) adopteret til sin Morbroders Arving. En Tid har han ligget i Felten i Tydskland, og havt høye Bestillinger og Keyserens Naade; Og omendskiønt han altid havde andre Forretninger, viiste han dog en ugemeen Flittighed udi sin Studeringer, og skrev adskillige Bøger, hvis Indhold kostede besynderlig Umage at samle. I sær har han gjort en Beskrivelse over de Krige, som de Romere førte udi Germanien eller Tydskland, hvilket Verk var inddeelt i 20 Bøger, og nu er forkommet. Begyndelsen gjorde han i Tydskland, da han der laae til Felts eller tiente udi Krigen. Hertil gav en Drøm Anledning: Ham forekom i Søvn den afdøde Drust Neronis Gestalt, som bad ham, at han vilde forævige hans Navn. Samme Drusus havde i sin Tid som Seyer-Herre draget rundt im udi Tydskland, indtil han endelig der døde. Det eeneste af Plinii Skrifter, som Tiden har vildet levne os, er hans Historia Naturalis inddeelt i 37 Bøger. Et Skrift, hvoraf vi have foromtalte Beskrivelse over de Hellevoner. Han studerede og læste besynderlig flittig, og hvorda det end var han læste, saa excerperede han deraf, og pleyede at sige: *Nullum esse librum tam malum, ut non aliqua parte prodasser.* Der er: At ingen Bog er saa slet, at den jo i noget kand være nyttig. Hvor begierlig han var efter at opdage og efterforske hvad rart der fandtes i Naturen, sees i sær af den forunderlige (171) Reyse; han tog sig for engang, da det ildsprudende Bierg Vesuvius gjorde stor Ødeleggelse paa de omliggende Egne; Thi han tog sig for at besøge de farligste Stæder paa Bierget, men det kostede hans Liv. Og saaledes døde denne store

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

Mand 56 Aar gammel Ao. 79 i Keyser Titi Regierings første Aar. Han levede under Tiberio, Caligula, Claudio, Nerone, Ottone, Galba, Vitellio, Bespatiano og Tito, disse 9 Romerske Keysere, og havde i sær meget at sige hos Keyser Bespatianum.

Fra hans Tid kand man begynde disse Grændsers Historie, det er, omtrent fra Christi Tider noget for og noget efter; Thi ved saadan Tid passer Plinii Beretning sig. Siden har ingen meldet saa tydelig om denne Egn. 20 og 30 Aar omtrent efter Plinii Død begyndte den Grækske Autor Plutarchus og de Latinske, Florus og Tacitus, af hvilke i sær Tacitus fortiener Tak af de Nordiske Lande, da han har skrevet meget om de Cimbrer, og fornemmelig om de Germaner eller Tydske; Men noget, som kan angaae en synderlig Plets Historie, maa man ikke vente uden lidet om. Dette har Eutropius, som siden levede omtrent Ao 360 igientaget i et lidet Compendio. Den Geographus Prolomæus melder om de Leutoner paa Scandinavia. Siden veed jeg ingen, som kunde ventes noget hos om de Helsing, (172) uden det skal være Jornandes, den Gothiske Skribent, som levede midt i det 6te Seculo, og er han den første Skribent, som vi finder det Ord Dani eller de Danske hos. Derfra er det igien ikke ommeldt, saa vidt jeg veed, uden hos Eginhardum, som var Keyser Caroli Magni Secretair, men til sidst Abbed, og levede midt i det 9de Seculo. Han var beskrevet Caroli Magni Vita. Det er alt for vidtløftigt at efterforske hos andre udenlandske Skribentere og i Naboernes Historier om dette eene Stæd. Den Oplysning, som kand samles af forommeldte, skal strax hørpaa meldes. Hos de ældste indenlandske Skribentere, jeg meener Islænderne, som formodentlig have særdeles i 11 og 12 Seculis skrevet om den Danske Historie, nævnes Øresund eller Eyrar-Sund og Helsingeyre, saa det nu er en 700 Aar siden Helsingørs Navn findes først udi Historien. Siden finder man det hos Saxo i hans Danske Historie, men det der i alt dette meldes om Helsingør, er ikkun lidet; Saa at der ikke noget røres om Stædet uden først i Valdemar I. Tid: Thi fra hans Tid af er Stædet bleven meere og meere bekiendt i Historien, indtil den endelig er bleven gjort til en Stad i Kong Erics Pommerani Tid.

Denne Stads Historie afdeeles derfor i 4 Perioder. Den første Periodus indbefatter (173) Stædets Historie og Beskrivelse, som det var før Erics Pomerani Tid. Og sætte vi da Begyndelsen til Historien ved det Aars-Tal 70 Aar før Christi Fødsel, da Odin kom her ind, og gjorde en gandske Forandring i Norden, men Enden paa denne Periodo ved det Aar 1423 da Kong Eric af Pomeran i sit Regierings 10 Aar paatog sig at bygge et Slot, samt give Staden Ret med andre Kiøbstæder, og indbefatter denne Periodus en rum Tid af 1493 Aar. Den anden Periodus begynder fra 1423 eller fra Erics Pomerani Regierings 11 Aar indtil 1544 som var Kong Christ. 3. Regierings 11 Aar, da Reformationen blev fuldført i Helsingør, og varede altsaa 1 121 Aar. Den tredje Periodus begynder fra Ao 1544 eller Kong Christian 3. Regierings 11 Aar, og varede de øvrige Christ 3. Regierings Aar, Friderici 2. og Christ 4 heele Regimentes Tid indtil Friderici 3 Regierings 12 Aar. Den fjerde og sidste Periodus fra 1660 til vore Tider.

§. 2.

Stædets Historie fra 70 Aar før Christi Fødsel indtil 1426 i en Tid af næsten 1500 Aar.

Denne Periodus er meget lang; Vel kunde (174) man have afkortet den nogle ja mange 100 Aar, dersom ikke just noget kunde fortælles om dette Stæd fra de første Tider af. Det, som jeg har kundt samle til Efterretning om denne lange Tid, er ikkun lidet, og bestaaer i følgende Poster, nemlig en Beskrivelse paa de Hillevioners Land og Folk, Helsingborg-Slots Beskrivelse nogle Søe-Slag

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

holdne her, Helsingørs Oprindelse og endelig Fremvæxt, samt hvad der er passeret i sidstningen af denne Periode, da man har kundet faaet nærmere Efterretning.

Skiønt de Hillevioners Oprindelse og rette Historie er os gandske ubekjendt, saa kand man dog ungefær begynde at skrive om dem fra det 70 Aar, førend Christus blev fød; Thi da skeede her i Norden saadan Forandring at alle Sandhed elskende Skribentere fra samme Aar begynde deres Historier, de Nordiske Riger angaaende. Denne Nation er nævnet af Plinio i det Seculo, da Jesus er fød, med disse Ord: *Sinus Codanus est resertus insulis, qvarum clarissima Scandinavia est, incompertæ magnitudinis, portionem tantum ejus, qvod sit notum, Hillevionum gente, qvingentes incolente pagis, qvæ alterum orbem terrarum eam appellat.* Paa Dansk: ”Sinus Codanus er opfyldt med Eylænder, af hvilke Scandinavia er den berømteste, om hvis Størrelse vi ingen Efterretning har kundet (175) naae; Men de Hillevioner beboe allenest en Deel, saa vidt os kand være bekjendt, af den, og bestaaer deres Land af 500 Kredse eller Meenigheder, og kalde de Hillevioner Scandinaviam for en anden Jordens Kreds eller den anden Verden.” Heele Norden blev i gamle Dage kaldet Scandinavia, Scandia eller Scantzia, som indbefattede baade Dannemark, Norge og Sverrig, endelig blev Sverrig og Norge kaldet med det Navn Scandinavia, og er Scandinavia Navn nogenlunde conserveret i den Province Skaane-Lands Navn, og udi den yderste Pyntes Navn deraf, som kaldes Skan-ø-ere. Siælland med de hosliggende Øer bleve snart kaldede de Codanske, snart de Scandiske, snart de Hæmodiske Øer, men Øen Sædland blev kaldet i sær Latbris eller Codanonia. Latbris holder man for at have nogen Forvantskab med Leyre eller Ledre, den gamle Hovedstad; Men Codanonia at have Oprindelse fra Sinu Codano eller v.v. Den yderste Pynt af denne Øe, som laae nærmest Skaane og Helsingborg, blev kaldet Helsingør, enten fordi den laae saa nær de Helsingers Land og Stad, eller fordi de Helsingere have eyet og beboet dette Land. Hvad nu de Hillevioners og Helsingets Navn angaaer, saa er derom udførligen nok meldet i det 1. Cap. Ligesom om Grændserne. Dette maa alene siges, at disse Lande og ere regnede (176) til Germanien, og skal, hvad der skrives om Tydske Nationer, de Cimbrer og Gother, og henføres til de Hillevioner. De Hillevioner vare landfaste med andre Scandinaviske Nationer, af hvilke vare de Vigeoner. Norge blev da kaldet Nerigon. Ved Øster-Søen havde de Vender, en bekjendt Nation, deres Boelig. I Jylland vare de Cimbrer, og ere Øerne nok beboede af en Deel Søe-Røvere. Siælland i sær er da agtet for en hellig Øe for Hedningerne, den største Deel deraf har været begroet med Skov, og midt i Skoven, hvor Ledreborg nu er, været et Tempel eller den Gudinde Herthe Boelig; Saa de yderste Kanter have kun været ret beboede-Det Land, som de Hillevioner beboede, har nok ikke strækket sig længere end som Skaane-Land nu er, siden de 500 Pagi, hvori Landet var deelt, net op kand passe sig med Skaane-Lands Størrelse. Pagus bemerker egentlig ikkun en Landsbye eller Torp, men dog ogsaa saa mange Landsbyer, Torpe og Bønder-Gaarde. Som ligge paa en Slette sammen. Som nu Skaane bestaaer af mange smaa Sletter, saa har nok Pagus været saadan en Slette eller Kreds paa Landet, som Sogne nu kand være. Det kand være troeligt, at ved Kirkernes Opbyggelse og Christendommens Indførsel hver Pagus eller Sign har faaet sin Kirke, og den gamle Inddeeling er bleven ved Magt. Det lader som de (177) Hillevioner have agtet sig før de fornemmeste Folk heromkring, hvorudi Plinius og synes at bifalde dem. De beboede paa den Tid en vigtig Province. Deres Naboer Cimbrerne siges da at have frygtet for at boe i deres Land for Oversvømmelserne af Vester-Havet, hvorføre en Deel emigrerede. Skaane-Land derimod er imod Havet høyt og sikker for Havets Magt. Norden for er Landet ikke saa frugtbar paa Føde-Vahre, da det desuden er biergefud. Skaane-Land er derimod det jævreste Land i Norden, meere end i Siælland, beqvem til Korn, Frugt og Qvæg. Øerne have nok været usikre at beboe for Søe-Røvernes

skyld, hvilket Haandverk de Hillevioner ikke have skiøttet om, endskiønt det har givet Anledning til deres Navn, (see 1. Cap.) men næret sig af Agerdyrkningen, og handlet med de Vahre, som de havde, herved ere de da især blevne bekiente for andre Nationer. Germani siges ikke at have havt Stæder og Templer i gamle Dage. Stæder havde de ikke i Taciti Tid; Men derimod finder man Ptolomæum at tale om Stæder ved Norden omkring Elben, som Phabiranum, Treva, Laciburgum, som man vil gjøre til Bremen, Hamborg og Rostock, ec. Mange fleere opregner samme Geographus, da dog Tacitus siger selv, at i Tydskland vare ikke Urbes, men Folket boede adspredte paa Landet i Landsbyerne, hvilket Hederich i sit (178) Antiquiteten-Lexicon forundre sig over. Men jeg holder for, at baade Tacitus og Ptolomæus have Ret; Thi kandske Tacitus har ikke vildet kalde de Stæder Urbes ved Elben, fordi de deels ikke havde den Anseelse, som de i de Sydlige Lande; deels efterdi de mueligen ikke have været befæstede; Thi Urbs er en Bye omringet med Muur og Porte efter sin første Bemærkelse. De Nordiske Stæder have vel været folkerige Flekker uden Anseelse; Men kand alt, inden Ptolomæus skrev sin Bog, faaet bedre Navn og Anseelse. Og naar man veed, hvor høyt Sø-Røverier var agtet paa de Tider end og paa disse Færevande, saa maa man dog slutte her at have været nogen Fart og Handel, skiønt samme ikke har været nogen Fart og Handel, skiønt samme ikke har været af de Anseelse som nu; Thi Sø-Røvere søge efter at faae Bytte. Her maa dog have været nogen Fart imellem Nationerne; Thi hvorledes kunde ellers Landene være saa bekjendte, at man end og kunde sige, hvad de Hillevioner pleyede at sige om deres Land. De paalidelige Danske Historier melde om Stæder her udi Riget førend Taciti Tider, f. e. Odinsey i Fyen, Viborg i Jylland og Leyre udi Siælland, men de have nok været saa uden ordentlige og kostelige Bygninger at tale i Almindelighed, saa Tacitus ikke har voldet agte dem for Stæder. Slotte eller faste Tilflugts Stæder maa have været, siden Landet havde egne Konger og sine Fiender, (179) i sær Sø-Røvere, og bevidne de gamle Historier det samme. Men derimod vil man paastaae, at disse Nationer for Taciti Tider ikke havde Templer, efterdi de Germaner holdte for, at Guderne ikke kunde indsluttes. Derfor var en Dal Gudinden Herthes Boelig nemlig Herrhe-Dal. Thor blev dyrket i en Lund i Jylland, og kaldes deraf Landsbyen Torslef. E. Lucus Thori, og besynderlig vilde man dyrke Guderne under gamle Træer, i sær Eege-Træer, jo høyere var Stedet. Heraf seer man, at det er upaalideligt, hvad der meldes om Herculis Tempel her i Egnen; Men kandskee det var Helsingborg-Slot, som for Fremmede kunde have saadant Navn, siden det var af en høy stor og fast Bygning, og tillige kunde sees mange Miile udi Søen.

Det merkverdigt, som er passeret i de Tider, er, at Helsingborg er bygt. Jeg vil lade det beroe paa det, som saa almindelig baade skrives og siges, at Helsingborg-Slot er bygt 2 Aar efter Christi Fødsel, og er da et af de ældste navnkundige Bygninger, som os er bekjendt, udi Riget, ja udi omliggende Lande. Viborg, Odense, Leyre, Skjoldnæsholm kand man kun med liden Føye tillegge større Ælde. Lund og Skan-ø-er har man og tilskreven stor Ælde; Men i det ringeste udi dette (180) Rige eller hos Naboerne sees ingen Bygning, som endnu staaer, og tillige har været fra saa gamle Tider, som det store Taarn, Helsingborgs Kiærne kaldet, det er en Levning af det gamle Helsingborg-Slot. Slottet er bygt paa et høyt Sted eller Bierg tæt ved Søen, saa at man kunde see det meget langt udi Cattedat. Bygningen var stor med dybe Kieldere, Taarne, og blev siden et af de bekjendteste i Norden. Det er bygt i de Hillevioners Land af Nationen til Sikkerhed og Anseelse, just i de Tider, som bleve kladede her i Norden de gyldne Tider, da her i Norden regierede 2 store Konger, Kong Frode den Fredegode i Dannemark, en mægtig, viis, from og retfærdig Regent, og i Sverrig Kong Freyr. Og har dette Slot og denne Bye, saa vidt Navnet giver tilkiende, været et Hoved-Stæd for Hillevionerne. Siden man sætter en lige Alder til de Slotte Helsingborg og

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

Skanøere, saa kand man sige, at det første har været en Beskyttelse for Landet mod dem, som kunde komme fra Cattedat, men det andet en Formuur imod Øster-Søen. Imidlertid har nok efterhaanden kandskee Hillevernerne havt Egnen ved Helsingør, som har været for Hedningene et helligt Land formedelst Afgudernes Dyrkelse, der paa en bedragelig Maade her i Skovene gik i Svang. Navnene synes og paa adskillige Stæder at give tilkiende, at Afguderne her have været dyrkede (181) og frygtede, nemlig Tor, Tiir eller Tisa eller Disar, Hilde, Hel og fleere. Men ved Odins Ankomst er det gamle Afguders forandret og vedligeholdet. Saa vidt det kunde være til Regimentets Bestyrkelse, men Kongerne satte deres Residence her paa Øen, og i sær da den retfærdige Konge Frode Fredgode gjorde den florerende, saa er Helsingørs Egn efter den Tid bleven Tid efter anden saa bekiendt og bebyggt, indtil den endelig er bleven en Stad. Og vil man paastaae, at Kongerne, som i gamle Dage her i Sundet have holdt Søde-Slag med hinanden, have havt dette Sted til deres Samlings Plads, mueligt de Danske have brugt det som baade behageligt og særdeles beqvem til at øve sig udi Krigs-Sager. Vigtige Søde-Slag finder man og i Historierne Tid efter anden her at være holdne, f.e. I Harald Hilditans og Regner Lodbrocks Tider: Dog kand man lidet forlode sig paa hvad om disse Søde-Slag er meldet, endskiønt Hoved-Sagen i sig selv let kand skiønnes ved Historiernes Læsning, nemlig, at her have været sædvanligen adskillige Søde-Slag og Fegtninger i Sundet; Jeg vil derfor ikke bryde mig med meere herom at skrive. Saxo Grammaticus skriver, qt Forskellige Personer da allerede pleyede at forlyste sig her i Helsingør, som han Kalder Helsinga Oppidum. Saxo døde ellers Ao 1204. (182)

Tre Tind har fra gamle Tider af givet denne Bye sin Opkomst. 1.) Situationen, da her af Handlende og Farende her forbi skeer sterk Passage, og her igiennem nødvendig falder den beqvemmeste Vey for dem, som vil reyse til eller fra Skaane. 2.) Det overmaade rige Fiskerie, som i gamle Dage var saa bekiendt, at Naboerne visse Tider om Aaret stimlede sammen herhid for at tilforhandle sig Fiske, i sær Sild, saa at her var ligesom store Markeder. 3.) Egnens Behagelighed og den skiønne Prospect, samlet med den beqvemme Levemaade, har og andensteds ved Øresund have været Fiskere, hvilket har givet Anledning til, at den Bye Flynderup er bygt og kaldet, tillige med et Slot derved; kaldet Flynderborg, der har været som en Fæstning efter de Tidens Maade til Beskyttelse for Egnen. Alt dette har sin Rigtighed, men Aars-Tal at sætte her hos, er ikke mueligt, førend just det Aar, da Kong Valdemar Seyer døde; Thi da blev her bygt et Closter af Dominicaner-Ordenen midt i Byen, hvoraf Hospitalet og den Latinske Skole nu er en Levning. Dette var ikke en ringe Bygning og Stiftelse, som blev oprettet Ao. 1242 Valdemari 2. sidste og tillige 39. (183) Regierings Aar, og er den ældste Bygning, man finder i Helsingør, siden den har staaet i 500 Aar eller et halv tusinde, men 184 Aar førend Helsingør fik Stads Ret.

Siden den Tid er Stædet i Historien bekiendt af tvende Ødeleggelse ved Ildebrand, som af Fienderne ere det tilføyede. Den første Ildebrand fortælles saaledes: Kong Eric Menved var nylig kommen paa den Danske Throne efter Kong Eric Glipping, som Ao 1386 saa ynkelig var omkommen udi Finderup i Jylland. Kong Eric Glippings Banemænd, og forfulgte dem med Nidkierhed, men Kong Eric i Norge tog samme Fredløse udi Beskyttelse. Kong Eric derimod forholdte den Norske Konge en Deel Arvegods her i Riget. Heraf reyse sig Feyde imellem begge Konger. Kong Eric af Norge søgte derpaa Ao 1288 til Dannemark i sær ind i Øresund med en Orlogs-Flode. Da den ankom mod Helsingør, opkom et Uveyr, hvorved samme Flode led Skade, da en Deel Skibe strandede ved Helsingør, da en Deel Skibe strandede ved Helsingør, og Folk dreve der i Land. Indbyggerne ansaae dem for deres Fiender, og handlede meget haardt med dem, som undkomme fra Havets Magt, og tog Livet fra dem. Da de Norske, som vare i Behold, merkede,

hvor ilde at deres Medbrødre vare tracterede og omkomne, (184) saa bleve de forbitrede, og besluttede for Alvor at ville hævne sig. Indbyggerne, som merkede, at flere Norske vare komne uskad fra denne Ulykke, end de havde ventet, saa strax, at de ikke bleve sparede, naar Nordmændene gjorde Landgang, hvorfor de forlode Byen øde, og toge deres Flugt ind paa Flynderborg-Slot, for muelig der at forsvare sig, saa længe det kunde gaae an. Den Norske Konge gjorde og derpaa om anden Dagen Landgang, og fandt Byen øde; Men han log sig nøye med at legge de forladte Huuse i Aske, og, uden at eftersøge og forfølge Indbyggerne, drog videre frem ned ad Sundet. Denne Ildebrand er det første, som fortælles i Historien om dette Stæd, som kand forestille sig, at Indbyggerne have reddet, hvad de kunde, af deres beste Meubler, og siden de meest vare Fiskere, da snart have kundet sat deres ringe Boeliger i forrige Stand igien. Inden den anden derpaa følgende Ødeleggelse er mig ikke bekiendt noget merkeligt her ved Stædet, uden at 2 Aar herefter blev en merkelig Mand Hr. Alf Græve af Tønsberg steylet ved Helsingborg for Sø-Røverie, og Ao 1306 faae Indbyggerne de Norske at faae Hug, og blive slagne i Sundet, da de ville gjøre Landgang imod Kiøbenhavn. Men Ao 1311 eller 23 Aar efter den første Ildebrand, som var Eric Menveds Regierings (185) 25. Aar, kom uformodentlig de Rostokker, Stralsundet og Vismarske for Helsingør, hvor de pludselig overfaldt Byen, og lagde den i Aske. Denne Ildebrand har været betydeligere end den første. Her fortæller Historien, at Kongen lod henrette en Deel Bønder og andre her i Egnen, siden de havde kundet forhindre Fiendens Langgang. Siden har Byen tiltaget indtil denne Periodi Ende.

§. 3.

Stadens og Egnens Beskrivelse i all den Tid.

Helsingør har paa denne Tiid været meget folkerig. Almuen har bestaaet af Fiskere og Færge-Folk fra Begyndelsen, hvilket have beboet ringe Hytter, bygte udi Krinkelkroge; Thi paa de Tider var Øresund meget besøgt formedelst sit Fiskerie, særdeles for Silde-Fangsten Skyld, ligesom nu omstunder Egnene omkring Liim-Fiorden ere bebygte formedelst det skønne Fiskerie, da mange Fisker-Leyer forefindes, som have stor Almue, og kunde Helsingør paa den Tid nok staae i Ligning med Nibe, som nyeligen er bleven en Kiøbstæd, der har en særdeles Folke-Mængde, menn ujævne Gader og mesten tinge Straae-Hytter. Det samme fortæller og Messenius udi sin *Scondia illustrata*. Ellers maa her dog have været bygt Lyst-Gaarde (186) af fornemme Folk, formedelst Egnens Behagelighed; Thi man finder udi den Danske Historie, at en fornemme Dansk Herre Johann Uffesen blev for en Slags Utroeskab dømt under Kong Eric Menved til at nedbryde sine Gaarde udi Helsingør, og den aldrig meer af opbygge. Ja Ao 1318 finder man, at den Svenske Kong Byrger var her i Byen med en Deel af hans Ministrer, og forskrev til Kong Eric Menved Smaaland, som et Pant, indtil Kongens Omkostninger, anvendte paa Sverrig, kunde blive afbetalte. Arild Hvitfeld melder, at en af de Forseelser, for hvilke Johann Uffesen var straff skyldig, var, at han vilde appellere i en Sag fra Kongen til Herre-Dagen i Helsingør. Af disse Beretninger sees man, at Helsingør paa den Tid har maatte have havt extraordinaire Bygninger, Om her foruden Dominicaner-Closters har været Kirke eller flere geistlige Stiftelser, er mig ikke bekiendt, dog er det ikke at tvivle paa, at jo Byen har havt sin Sogne-Kirke. Flynderborg-Slot laae temmelig langt fra Byen, hvor den liden Landsbye Flynderup nu er, lige for Kullen; Man har slet ingen Beskrivelse paa det uden denne, at det havde dybe Kieldere og Giemmer, og var omringet med en Tegl-Muur.

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

Dette er den Beskrivelse jeg formaaer at give paa Helsingør i den første Periode. Lidet vil jeg skrive om Eggen her omkring. Omkring Helsingør i Eggen paa Landet ere ey alleene fornemme rige Clostrere stiftede, f. e. Esserum, Ebbelholt, Asserboe, Horseholm, som siden skal beskrives, og Helenæ Kilde blev af Munkene berømt for sine Mirakler, men og blev Eggen prydet med adskillige Slotte, som Kongerne bygde her til Lyst. Foruden Flynderborg var Halsnæs Slot mig meget ubekjendt, Søborg Slot fra ældgamle Tider, hvilke tilligemed Dronningholm og Corssøe vare de fornemste.

Dronningholm laae plasant ved Arresøe en af de fornemmeste ferske Søer her til Lands udi Vinderød-Sogn. Dette Slot er bygt af Kong Valdemar 2. Ao 1212 i hans Regierings 10. Aar, si n afdøde Dronning Margrethe, som for sine store Dyders Skyld bliver af de Danske endnu kaldet Dagmar til Ihukommelse. Hun døde i Ribe, og ligger begravet i Ringsted Kirke, hvor Grav-Stedet vises, men den rette Grav-Steen er ødelagt, og skal nogle Been, som ligger inde i Muuren i et lidet Skab der i Kirken, være Reliquier af denne Dronning. Valdemar 3 som døde før sin Fader, som Med-Regent i Riget, af en ulykkelig Hændelse paa Jagt udi Risnæs Skov ved Calundborg, var hendes Søn. (188)

Nærmere og neppe kun en Miil fra Byen laae Corssøe-Slot i Skoven ved en Søe af samme Navn. Om dette Slot fortælles følgende Historie. Kong Valdemar den 3 eller som nogle kalde ham, den 4 regierede i Dannemark i 35 Aar nemlig fra Aaret 1340 til 1375. Der var ved hans Hof en Jomfrue, som kaldtes Tove Lille, hvilken han saa forelskede sig udi, at han lidet agtede, ja fattede Foragt for sin egen Dronning. Dette tilskrev man et fortryllet Baand, som samme bar om sin Hals eller havde hos sig, hvilket gjorde, at Kongen ikke kunde afsee hende. Hun døde derpaa, men som Baandet endnu var om Halsen paa hende, elskede Kongen endog Liiget ligesaa meget som tilforn, saa Tienere maatte føre Liig-Kisten, hvor Kongen drog. En af disse Tienere bliver engang vaer et Baand, som var i Kisten hos hende, tog det, og bandt det om sin Hals. Strax fattede Kongen saadan Kierlighed til Tierenen, at han til sidst blev kiæd deraf, og gravede Baandet ned i Gursse-Morads, til hvilket Sted Kongen fattede siden saa stor Lyst, at han der opbygde et Slot. Om dette Gursse (Gurre) Slot taler vor berømte Poet Wadskiær i sin Poetiske Skue-Plads:

Her bygde han et Slot, hvorpaa han siden døde,

Og holdt sit Gurre for sit lille Himmerige,

Ja sagde, at han, mod et ævigt Blive Skiøde

Paa Gurre, vilde plat fra Himlen skrive sig. (189)

Denne Konge var en stor Elskere af Jagten, og forelskede sig saaledes i Skovene ved Helsingør og Vordingborg, at han vilde lade GUD beholde sit Himmerig, naar han maatte beholde sit Gursseoe. Der har været dem, som har holdt for, at Gurre laae ved Vordingborg, men det laae ved Gurre-Søe og Bye her ved Byen, hvor Rudera endnu sees eller viises af Bønderne her i Eggen, som veed meget at tale om denne Konge. En anden Historie af samme Slags fortælles om denne Konge: Engang da Kongen vilde stige til Hest, faldt han i dybe Tanker, og biede længere end sædvanligt var, saa fordriftede sig en af Tienere (thi Kongen var meget haard) at spørge Kongen om Aarsagen, men fik til Svar, at han skulle skaffe Kongen at viide, om det kunde skee, som han tænkte paa, hvis ikke, saa maatte han aldrig komme for Kongens Ansigt meere. Hermed gik Tierenen bedrøvet bort, men som han nu gik i Skoven, fandt han en siddende ved en Ild, som sagde til ham, at Sverrig kunde

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

komme under Dannemark, naar Kongen vilde nærme sig til sin forskudte Dronning Helvig. Tieneren bragte Kong Valdemar denne Tidende, (190) men Kongen nægtede det sidste at skulle skee. Endelig hænder det sig engang, at Kongen var i Skoven nær ved Søborg-Slot, hvor han saae en meget deylig Jomfrue at promenere. Og da hendes Anseelse biefaldt Kongen, saa befoel han, at hun skulle bringes til sig. Tjenerne vilde og efterfølge Kongens Befaling, med de bleve inderlig bevægede ved hendes væmodige Taarer at afføre hende sine Klæder og iføre Dronningen dem. Derved kom Kongen af Aftenen til sin egen men forskudte Dronning, som ved den Leylighed blev frugtsommelig, og fødte paa Søborg den navnkundige Nordiske Semiramis og Danske Dronning Margrethe, som hver Mand endnu veed at tale om, og var hun den, som foreenede Sverrig med Dannemark, paa samme Maade, som Kong Valdemar var spaaet. Denne Konge regierede endelig udi 35 Aar, og døde paa sit Slot og Himmerige Gurre Ao 1375. Han ligger begravet udi Sorø-Kirke. Of saavidt hans Epitaphium lyder, der begynder med disse Ord:

O! nimium vitæ tandem pertæsus obivit

Gurræ - - -

Saa synes det, at han dog er bleven kied af Gurre og dette Liv. Om Wordingborg-Slot førend det blev ombyggt, siges Kong Valdemar til denne Tid at have spøget, men i sær siges det om, Gurre-Skov, at endnu skal samme (191) Konge der findes paa Jagt med side sorte Hunde og Drabantere. Hr. Peder Syf i sine Anmerkninger til de Danske Helte-Sange cirerer et Skrift, haandskrevet af en Islænder, kaldet Historia Geniorum, hvorudi meldes om dette Spøgerie ved Gurre.

Søborg-Slot og Stad, hvoraf nu kun en lystig Landsbye alene er tilbage, var og paa de Tider her i Egnen merkvaerdig. Søborg blev dette Slot og den derved liggende Stad kaldet, fordi det var befæstet, og laae ved en deylig fersk Søe. Mange Stæder o Riget har dette Navn af samme Aarsag. I sær Sibber-Closter ved Ribe og Limfiorden i Jylland, hvilket skrives saa efter den Jydske Udtale i den Egn, men ikke ret, men bør skrives Søborg eller Seberg-Closter; Thi derved ligger et Bierg, som gaaer ud til Limfiorden, hvorpaa i gamle Dage har staaet et Slot, Seborg kaldet, hvoraf endnu Rudera sees. Dette Søborg ved Helsingør er saa gammelt, at man regner det fra de Hedenske Tider af hvilket og er saa; Men Verset, som skal have staaet over Stads-Porten, vil kun sige, at det er saa gammelt, at man ikke veed vist, naar det er bygt, og er følgende;

Vixit Aristoteles & Alexander dominatur,

Dum per gentiles Castrum Söborg fabricatur. (192)

Ellers vil man meene, at det skulde være bygt af Kong Vermund den Viise, som døde Ao 120 da han havde regieret I 43 Aar, og var I Tallet den 8de Danske Konge fra Skiold den første Konge at regne. Slottet laae, som endnu kand let sees, meget deylig udi Søen, var paa gammeldags Maade meget fast, havde i sær et i Historierne meget omtalt Taarn, hvor mange Staats-Fanger paa de Tider havde Logement. I Kong Canuti 6 Tid havde en Printz her sit Fængsel fra 1192 indtil 1206, da han blev løsgivet af Kong Valdemar Seyr. Han var Valdemar, Kong Nielses Søn, og den 15 Bisp i Slesvig, som fik Lyst til at være Konge, og prætenderede den Danske Krone. Ved samme Tid sad og fangen fra 1200 til 1204 Adolphus Greve af Holsteen, som havde viist fra partisk udi Dannemark og var slagen af Marken. Thime Abildgaard en Dansk Herre, som hemmelig correspondete mod Riget med Norge, blev tilligemed Hertug Valdemar fangen af Kong Eric den 6. og sat fast her paa Slottet uden Tvivl Ao. 1285. Iligemaade lod samme Kong Eric Menved sætte den bekiendte Erke-

Bisp Jens Grand her i Forvaring Ao 1294 men Bispen slap ud Aaret derpaa hemmeligen ved en Kokkes Hielp. Man læser i Kong Eric Mendveds Historie 2de Exempler paa, at Centionister have forbundet sig til at være paa Søborg, især (193) saa fremt den foresatte Sum ikke betaltes. Om Hovedsmændene paa Søborg-Slot veed jeg alleene dette: Ao 1190 havde Eggert Sturbere Søborg i Forlehnning. Ao 1350 Jacob Nielsen, som underskrev et Fordrag samme Aar med Stæderne. Ao 1419 Prebern Podebusk, som da underskrev et Forbund imellem Kong Eric af Pomern og Uladislaus Kongen af Polen. Ao 1456 var Wærner Parsberg Hovedsmand baade paa Søborg og Holbæk, da han til Cøln afhandlede et Forbund imellem Kong Christian I og Carl Konge af Frankerige. Arild Hvittfeld melder om en riig Ridder, som hedte Hr. Herman, og var Præst i Søborg, Dronning Magrethes Moder Helvig, Kong Valdemar den 3 forskudte Dronning, ligger begravet paa Søborg-Kirkegaard. Paa hendes Grav laae i forrige Tider et langt Træe, hvorpaa var udhugget en Dronning med en Krone paa Hovedet og en lang Hale neden for sig. Søborg, som endnu er en stor Landsbye, har været paa de Tider meget bekiendt.

I Egnen ved Hilderød maae og en Kiøbstæd med et Closter Ebbelholt kaldet. Kiøbenhavn var endnu kun i sin Opvæxt og ikkun en Skygge af det, som den nu er. Paa den Skaanske Side var Helsingborg-Stad og Slot berømt og udi sin Flor. Landskrone var endnu (194) ikke til, dog laae der et Fisker-Leye, som kaldtes Seby. Den fik Stads Ret noget førend Helsingør. Men Malmø er snart et hundrede Aar ældre, og laae af Begyndelsen et andet Stæd, og var et Fisker-Leye. Om disse skal medes et anden Sted.

Cap. 8.

Stadens Historie indtil Kong Christian 3. Regierings II. Aar.

Eller Helsingørs anden Periodus, som begynder fra Kong Eric's Regierings II Aar eller Ao. 1423 indtil Kong Christian 3. Regierings II Aar eller Ao. 1544.

§. 1.

Staden og Slottet bygges, og Byens Privilegier.

Ao. 1412 tiltraade Kong Eric den 7. Regieringen efter den berømmelige Dronning Magrethe. Hans Navn er i denne Egns Historie bekiendt deraf, at han har bygt de 2 Kiøbstæder Landskrone og Helsingør ved (195) Øresund. Landskrone hedte tilforn Sæbye, og var kun et Fisker-Leye, men fik Stads Ret Ao. 1413 af denne Konge, hvorefter den er bleven kaldet Landskrone. En 10 Aars Tid herefter bliver talet om Øre-Krog eller Krogen (det er Helsingør) som samme Konge og gav Stads Ret. Hvad Aar Kongen bygde Øre-Krog Slot, er mig ikke bevidst, men det synes, at det er fuldført i Aaret 1423 siden man skriver, at Helsingør fik Stads Ret No. 1425 men den Privilegier ere daterede i Flensborg Ao. 1426. *Dominica infra octavam Corporis Christi*. I dette Privilegio skal Byen have det Navn Auricula Benedicta. Indholden af Privilegierne ere efter J. L. Wolf, at denne Bye skal have Kiøbsteds Rettigheder uforkrænkt. Men Resenius in Atlante skriver, at de, som ville bygge udi Helsingør, skulde have samme Friheder, som de der beboe de andre Fisker-Leyer, Dragør, Skanør og Malmø. Om Malmø skriver han, at den ikke endnu havde Kiøbsteds Ret. Iligemaade maatte de reyse til og fra Markederne uden at betale Told, og skulde det være dem alene tilladt at sælge deres Vahre i Alne, Potte- og Skiepper-Maal. De skulde som andre Stæder have deres Stads-Protocoll. Saa mange som kunde, maatte holde publiqve Værtshuuse (196) eller

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

Herberge, og dem, som holdte Værtshuuse, maatte det alleeneste være tilladt at have til fals Korn og Foder. Samme Dag gav Kongen dem end andre Privilegier, særdeles dem, som ville bygge her, nemlig, at de, som ville opføre Bygninger af Bindingsverk, skulle i 5 Aar, være frie for Skatter (Wolf sige i 10 Aar) men de, som bygde af Grundmuur eller af Steen, skulle dobbelt saa længe nyde samme Frihed. Han gav dem og af nærmeste Skove fri Ildebrand, og Riis til at sætte omkring deres Torske-Boder af Underskov, Eege og Bøg undtagen.

Kongen selv havde bygt Slottet, og dertil nedbrudt det gamle her i Egnen liggende Slot Flynderborg, og var det ikke alleene et fast Slot, men end og blev herunder lagt et Lehn. Slottet har ligget noget nærmere Byen end Cronborg. Udi denne Konges Regierings Tid er siden intet merkeligt tildraget sig, uden at følgende Aar 1427 stod her et stort Søe-Slag i Sundet med de Lybske, i hvilket de Danske vel mistede 1000 Mand, med derimod ilde medhandlede de Lybske Skibe, og toge til fangne foruden Hamborgerne 30 kostelige Ladninger. Ao 1430 blev Carmeliter-Closteret stiftet paa Lappen, hvor Kongens Hauge nu er, hvor just de første Carmeliter for 20 Aar siden vare komne i Land. Munkene bleve (197) hentede hid fra Carmeliter-Closteret i Landskrone. Ao 1432 lode de Lybske paa nye sig see her i Sundet, og toge til Fange en Svensk Ridder navnlig Broder Svend med en Deel Skibe og 240 Mænd. Den Krig, som udi disse Tider var, gav ellers Leylighed til, at man først i denne Tid saae Hollandske Coffardie-Farere at komme her forbi. Ao 1438 ophørde Erics Pomerani Regiering.

Siden denne Konge har bygget Helsingør, er det billigst med faa Linier at fortælle hans Historie. Han var en Pomersk Printz, fød omtrent Ao. 1385. Hans Fader var Vratislaus 7 Hertug til Wolgast. Paa Møderne Side descenderede han fra Kong Valdemar 3. Thi hans Moder var Hertuginde Maria, som døde Ao. 1392 og hans Mor-Moder var den Danske Prinsesse Ingeborg, Kong Valdemar 3 Dotter, som er fød Ao 1347 og ægtet til Henric Hertug af Mecklenborg Ao 1361. Men hans Moders Moster var Dronning Margrethe. Dette var Aarsagen, hvorfor han blev udkaaret til Dronning Margrethes Med-Regent og Thornfølgere Ao. 1396 i sit Alders 21. Aar; Thi tilforn var Kong Oluf uden Arving i sin Ungdom død Ao. 1387 Kong Eric 7. regierede med Dronning Magrethe i 16 Aar fra 1396 til 1412 og alleene i 26 indtil Ao 1438 tilsammen i 42 Aar. (198)

Udi hans Regiering førte han Krig i lang Tid med Holsten og Hanse-Stæderne, men havde mesten altid slet Lykke. De Svenske vare og misfornøiede med hans Regiering, og rebellerede under Engelbrechts Anførsel. Af saadanne Besværligheder blev Kongen kied, og hemmeligen undvigte Riget Ao 1438 og gav sig til Søe-Røverie. Han opholdt sig først paa Gulland i 10 Aar, siden lige saa længe til Rugenwald i Pomern. Endelig døde han 1459 da han var 74 Aar gammel, og ligger til Bychorv begravet. Hans Dronning var en Engelsk Prinsesse, Philippa, nemlig Kong Henrich 4 Dotter, som levede fra 1406 til 1430 da hun døde, og ligger begravet i det Svenske Closter Wadstena, med hende han avlede ingen Børn.

Paa disse Tider, som og udi Dronning Magrethes Tid var Søen meget uryddelig formedelst det Slags Søe-Røvere, som kaldtes Vitalianer eller Fetalie-Brødre. Det stod da hen til Aar 1440 da Christopberg Hertug af Bayern blev kronet til Konge udi disse 3 Riger, han var Kong Erics Søster-Søn. Han confirmerede ikke alleeneste de forrige Privilegier, som Byen havde faaet, men end og forøgede dem med disse: Ingen maatte fængsles for nogen Forseelse, uden den var Livs-Straf værd. Ingen maatte gaae med ladt (199) Gevær her i Byen. Dersom nogen Tydsker eller af anden fremmed Nation døde her i Staden, da skulde en tiende Deel af hans Midler tilhøre Riget, hvilken Anpart skulde deeles lige imellem Kongen og Byen. Heraf kand man slutte, at Byen allerede har

været folkerig, siden man ved Love maatte hemme Uret og Overvold. Fremmede Nationer have og paa denne Tid sat sig ned. Kong Christopher af Bayern kand med Villighed kaldes Helsingørs Lovgivere, siden man finder, at Ao. 1443 gav han Love og Friheder til denne Bye, som var et vidtløftigt Verk afdeelt i 118 Capitler. Samme Aar finder jeg, at han i Efterhøst gav baade Kiøbenhavns og Helsingborgs Indvaanere den gamle Byrcensiske Stads Ret, saa kaldet af den ældgamle Svenske Stads Ret, saa kaldet af den ældgamle Svenske Stad Virca. I det Aar 1446 bleve de tvende Clostere Graabrødres og Sortebrødres Indsegler forfærdigede. Imellem de 3 Closteres Munke havde været Tvistlighed, i sær om hvilke Dage enhver Orden for sig skulde prædike paa de 3 store Høytider, hvilket blev bilagt i dette Aar, og er Forliget dateret S. Cæcilie Dag. Ao 1447 blev det førrommeldte Carmeliter-Closter meget forbedret, beriiiget og prægtigere opført, hvortil Kongen selv opmuntrede alle hans Undersaatter i de 9 Nordiske Riger at give noget hver efter sin Formue. Samme Aar ere og Aflads Breve daterede og givne til dette Closter. (200) Følgende Aar døde Kong Christopher efter 9 Aars Regiering paa Helsingborg-Slot.

Udi Kong Christian I. Tid, da han regierede fra 1449 til 1481 i 33 Aar, er ikke synderligt forefalden, uden at Kongen Ao. 1451 confirmerede de Privilegier, som vare givne af hans Forfædre, og anordnede et og andet om Høst-Sild og Olden-Svinene. Ao 1463 skal Carmeliter-Ordenen her have faaet nogle Privilegier af Kongen. Aar 1468 bleve i Øresund 4 Engelske Skibe arresterede og solgte til at afbetale den Skade, Kongen havde faaet, da de Engelske tilforne havde holdt ilde Huus paa Island, og der ihieslaaet Kongens Lehnsmand. Ao 1470 gjorde Kongen Helsingør fri for Skatter, og gav dem hvad Træe, der i Storm nedfaldt i Skoven. Hvad Aarsagen har været til, at Helsingør fik Frihed for Skatter, veed jeg ikke.

Kong Hans regierede fra 1481 til 1513 i 31 Aar. Ao 1485 confirmerede Kongen sine Formænds til Byen skienkede Privilegier, og formeerede dem med Anordninger om Mordere og Freds-Brydere, om fremmede Kiøbmænd, om Viin, Øll og Miød-Maal- Samme Aar har Kongen ladet anholde Engelske Skibe, fordi de Engelske tilforne havde her bed Byen røvet Skibene. Ao 1489 forundte (201) han Indbyggerne Frihed, at deres Qvæg maatte søge Fælleds Græsgang, og følgende Aar 1490 forbød Kongen, at udenlandske Sjø-Folk ikke maatte gaee i Byen med Gevær. Denne med andre Love givne Indbyggerne viser, at megen U-orden maa da have været her i Byen formedelst fremmede Nationers Fart, da de gaee ud paa at hemme Mord og usikker Allarm eller Overvold. Ao 1495 begyndte man først at klemte Klokken 12 til Erindring om Jesu Død og Lidelse, hvortil en Raadmand Johan Pedersen gav en Gaard til Olai Kirke. Ao. 1498 blev et af Byens Indsegl stukket. Flere Stadens Privilegier følger siden, som de Tid efter anden ere skienkede, efterdi jeg har begyndt at fortælle alle Ting, som de efter hinanden ere passerede. Dog gjør jeg her tillige en nye Afdeeling for de adskillige merkværdige Forandrings Skyld, som i den øvrige Tid af denne Periode har tildraget sig.

§. 2.

Stadens Historie, da den brændes af Lybekkerne, indtages i Grævens Feyde, Reformationen fuldføres, ec.

Det Aar 1500 er et merkeligt Aars-Tal i denne Byes Historie, siden den blev af Ildebrand ødelagt i dette Aar. Om denne Ildebrand (202) siger Resenius in Atlante, at man ikke veed ret Anledning til; Men nogle Aar derefter nemlig Ao. 1504 finder man, at Kongen gav Borgerne Frihed for Skatter og Paalæg, at de kunde komme sig efter Ildebranden. Men denne Ildebrand er ikke saa bekiendt, som

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

følgende i Kong Christierns Tid. Hertil syntes at spørge i mange Aar tilforn; Thi Ao. 1509 saae man dem, som skulle siden ødelegge Byen, nemlig Lybekkerne, at komme for Byen, og der at optage 13 Skibe. Aaret derpaa kom Lybekkerne her forbi igien og toge ligesaa mange Skibe, og truede Byen med Fientlighed, i det de begyndte at skyde paa Byen, men det blev ikke Alvor den Gang; Thi de lode det være ved at give nogle forfløyne Skud paa Tagene. Da de herved ingen videre Skade gjorde, end skiøde Laaret i stykker paa en Kat, saa gav det Leylighed til at Indbyggerne med denne Kat stedse spottede Lybske Folk, hvilket meere opirrede dem siden, da de kom mod Byen for Alvor. Ao. 1511 blev en Klokke støbt til Olai Kirke, som er den nu værende Storme-Klokke. Samme Aar komme 200 Hollandske Skibe udi Sundet, som bleve tagne udi Tieneste udi Krigen mod de Hanseatiske Stæder. Ao. 1512 saae man et Skottisk Skib at tage et Engelsk Skib.

Følgende Aar døde Kong Hans og Kong (202) Christian 2. succederede, under hvis Regiering Helsingør i, Historien er bleen ret bekiendt. Samme Aar blev Stædernernes Handel paa Sverrig forstyret, hvoraf reyste sig siden den Krig, hvorudi Helsingør blev lagt udi Aske. Den første Anordning til Helsingør given af Kong Christian 2. er denne, at da Byefogden i Helsingør tilforn havde staaet under Slottets Jurisdiction, saa skulde han herefter ikke længere høre under Slottet, men svare for det Kongelige Hof; Og naar en Byefoged var død, maatte Borgemester med Borgerskabet i hans Sted en anden udvælge. Ao 1515 var merkværdigt af det, at Kong Christierns Gemahl ankom her til Byen til Skibs, og herved Byen laae nogle Dage søe-syg. Ao 1516 udgav Kongen Anordning om Skibbrud.

Det er bekiendt udi Kong Christierns Tiid, hvorledes samme Konge havde stor Lyst til den Nederlandske Nation, og som de ere meget duelige og flittige saa vel i Handel som Agerdyrkningen, saa siges, Kongen at have sagt, at han ønskede, at heele Riget var besat med disse Indbyggere; Han lod derfor hente en temmelig Deel her til Landet; Men man var tvivlraadig om hvilke Egne man skulle indlemme disse nye Indbyggere. Kongen agtede just denne Bye og Egn beqvemst for Nederlænderne, mueligen siden den ligger beqvem for de Handlende (204) og tillige har gode Hauge-Jorder, som disse Indbyggere særdeeles elske. Det blev derfor forestillet Borgerskabet her i Byen, om det ville overlade Byen eller deres Egn for Nederlænderne, og selv andensteds henflytte. Men dette kunde Byens Indvaanere ikke finde sig udi og nægtede sig, den Hollandske Colonie at kunde modtage, eller Byen for den at ville indrømme. Herover skal Kongen høyiligen være fortørnet paa denne Bye. Disse Nederlændere nedsatte sig da i Egnen omkring Kiøbenhavn, i Særdeleshed paa Eylandet Amager, som formedelst deres Flittighed er saare beqvem for Kiøbenhavn, da den er et Kiøkken og Spise-Kammer for Byen. En Deel af dem flyttede og til Falster og besatte den Kant af Landet, som kaldes Geds-øer samt en Øe Hasl-øe, eller Hessel-Øe, ec. Den bekiendte Madame Sigbrit var ikke heller vel fornøyet med, at Helsingør vægrede sig ved at tage imod Nederlænderne; Thi efter hendes Raad blev Ao 1517 Toldkammeret forlagt fra Helsingør til Kiøbenhavn, og hun selv antog Directionen over Tolden, da hun meest opholdte sig til Hvidøer for desbedre at oppasse Skibene. Dette var til Skade og Afbræk for Helsingørs Indvaanere, saasom en stor Deel af deres Næring bestaaer deri, at fremmede Skippere her drage i Land. Denne Forandring med Toldkammerets Forflytning gjorde og, at Skipperne (205) ideligen klagede efterdi de derved maatte drage af deres Vey og sinkes paa deres Reyse. Dette u-agtet, saa seer man dog, at Helsingør paa disse Tider har været temmelig i Floer og Velstand; Thi de vare i sær genereuse imod Kirken, indstiftede adskillige Altere, og dem berigede med Jorder og Indkomster, men hvad Aar, hver er indstiftet, veed jeg ikke. Jeg finder og intet Aars-Tal ved disse Tider optegnet i Kirkerne, uden paa den store Klokke i Tydsk Kirke staaer 1518 da den er støbt.

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

Man finder, at den Papistiske Overtroe særdeles haver her havt Overhaand, og det just paa den Tid, da man allevegne taledede om der gamle Væsens Afskaffelse, Evangelii Prædiken ved Luther og Religionens Forandring. I Almindelighed havde Borgerskabet ingen Lyst til saadan Forandring; Skiønt Borgemester og Raad arresterede den bekiendte Aflads-Kræmere Arcemboldi Gods, da det ankom her til Skibbroen Ao 1519 foregivende, at der maatte være Documenter Kongen og Riget angaaende; Saa man saae, at Aflads-Kram ikke aldeles var anseet paa den Maade, som Paven ønskede. Ao. 1521 blev ved Pintzedags Tider S. Olai Kirke paa nye indviet til disse 3 Helgene, S. Oluf, Andreas og Vincentius. Den havde vel været en Sogne-Kirke tilforn, men blev nu indviet, enten fordi den (106) kand være flyttet eller giort rigere end tilforn med Altere, Reliqvier, Billeder, ec.

Følgende Aar 1522 er et af de merkeligste udi Byens Historie, siden den endelig blev brændt. Fortællelsen er denne: Nyligen er anført, hvorledes det ligesom havde forvarslet for denne Ulykke i mange Aar tilforn. Indbyggerne havde spottet Lybske Folk paa en letsindig Maade, og derved opirret dem. Kong Christian 2. var Byen fast unaadig, fordi den nægtede at modtage Nederlænderne, saa han siges gierne at have kundet forhindre denne Ildebrand, men han havde ingen Lyst dertil. Da nu Riget var geraadet i Krig med Lybekkerne, ankom den fiendtlige Flode om Høstens Tid for Kiøbenhavn, og lod som den her paa Laug agtede at gjøre Landgang, men det blev til intet, da den søgte ned imod Krogen. Da Helsingørs Indvaanere merkede den fiendtlige Flodes Ankomst, saa de nok, hvad det vilde koste. Det synes, at de ingen Tillid har sat til Krogens Slot, hvori samme Aar skeede Commendant-Skifte; The her kom Vincentz Lunge til i Steden for Otto Krumpen, men paa hvad Tid om Aaret det skeede, er mig ubevidst. Imidlertid søgte Indvaanerne strax med saa meget mueligt var at redde udi Skoven, der at forstikke sig, og lode Byen øde. Lybekkerne gik derpaa i Land den 24 Augusti eller (207) Bartholomæi Dag, og opbrændte den forladte Bye, og derpaa søgte videre fort. Helsingør var paa den Tid en mægtig Bye, saa man mange Stæder havde nok at tale om denne Ildebrand. Følgende Aar flygtede Kong Christian af disse Riger til Skibs her forbi Byen, og hans Farbroder Kong Friderich succederede paa Thronen. Han lagde Helsingør under den høyeste Ret, saa at de appellerede til ingen anden Ret. Ao 1524 blev en berømmelig Mand Johan Rantzov Commendant paa Slottet. Det synes, som Helsingørs Indvaanere have temmelig hastig kommet sig efter Ildebranden, muelig deres Bygninger i Almindelighed vare ikke saa kostbare, som de siden bleve.

I disse Tider taledede man om Religionens Forandring, og gjorde Lutheri Reformation stor Opsigt og Bevægelse. Her i Carmeliter-Closteret bleve tvende Munke opvakte ved Evangelii Prædiken, som begge bleve synderlig bekiendte i Historien, da den eene Franciscus Vormordus forlod Closteret, prædikede Evangelium og blev siden Biskop i Lund; Den anden Paulus Eliæ forlod og Closteret, og prædikede ligesaa Evangelium, men da han gjorde Omqvæd, bliver han stedse kaldet Povl Vende-Kaabe. I Almindelighed saa var dog Borgerskabet her frem for paa andre Stæder gienstridig imod Evangelii Sandhed, og (208) strek anhängig til det Papistiske Væsen. Hvor meget man overalt gav Lutheri Lærdom Biefald, og spaaede den gamle Overtroes Forstyrrelse, har vi ikke alleene kort forhen seet, at den Danske S. Olai Kirke blev solennitet indviet, men end og læses, at Ao 1528 haver en Raadmand navnlig Hans Pedersen her i Byen paa egen Bekostning oprettet et Papistisk Alter i samme S. Olai Kirke. Ligesaa fort som de samme S. Olai Kirke. Ligesaa fort som de stræbte at opbygge deres afbrændte Bye, og samme at udvide, hvilket man og seer deraf, at Kongen tillod dem at bygge nogle Boder paa Grund, ham tilhørende Ao. 1529 saa nidkiære vare de i at haandthæve den gamle Lærdom. Det hændte sig Ao. 1530, at en Luthersk Lærere blev beskikket til

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

at prædike Evangelium her i Byen, enten fordi en Deel af Byens Indvaanere det kunde have forvoldet, eller og Evangelii Forsvarere og stræbte at forstemme Lutheri Lærdom i denne Bye; Thi Historien siger, at han var forskrevet her hid for at være Præst. Samme Mand havde tilforne været af Carmeliter-Ordenen, i hvad Closter veed jeg ikke. Men Indbyggerne vare saa misfornøiede med ham, at de gjorde Ansøgning tilligemed Biskop Rønnoy til den da værende Commendant, som var Johan Runtzov og Kongen, at de maatte beholde deres gamle Sogne-Præst, som i Liv og Levnet var ustraffet, og bekræftede derhos, at den nye dem (209) paa lagde Præst havde tilforne ført et uanstændigt Levnet, og iblant andet besøvet et Fruentimmer. Det lader som han maatte have været i forrige Tider bekiendt her i Byen. Om ellers deres Beskyldninger imod denne Mand har været saa i sig selv, er ikke saa let at dømme. Imidlertid blev han forskudt, og de bleve ved det gamle til videre. Hvad samme Præst har hedt, veed jeg ikke. Under Kong Friderich I. øvrige korte Regiering passerede intet siden, uden det gamle, hvad Religionen angik; Men saa vel fremmede her forbi farende Nationer, som denne Byes Indvaanere fik derudi deres Villie, i det at Øresunds Toldkammer blev flyttet tilbage til Helsingør, da det i 15 Aar havde været i Kiøbenhavn baade til Ophold for Skipperne og Skade for Staden, som derover mistede en Deel af sin Næring. Dette skeede Ao. 1532.

Følgende Aar 1533 døde Kong Friderich I. og Kong Christian 3. blev Konge i hvis Tid den bekiendte og gruelige Grævens Feyde begyndte, da Lybekkerne under Græv Christopher af Oldenburg hans Anførsel ville have den fangne Kong Christian paa Thronen igien, og indvælte sig i Regieringen Hvilket de gjorde fordi de Hollandske og andre Vesterlændiske Nationer ey bleve forbudne Farten og Handelen i Norden og paa Øster-Søen af (210) de Danske, hvorved deres og de andre Hanse-Stæders Magt blev forringet. At fortælle heele Krigens Historie hører til Dannemarks Historie, og ikke her. Imidlertid hørte man heele Riget over de ynkelige Tildragelser, da de Lybske holdt et gruesomt Huus, og gjorde stor Ødeleggelse. Helsingør ligesom alle Landets Stæder bleve indtagne. Det Helsingør meest kunde have stolet paa, var den tappe og forstandige Mand Hr. Joham Rantzov, som paa denne Tid var Commendant paa Krogens Slot. Men som denne Mand var overalt umistelig, blev han brugt til andre Rigets Forretninger, hvorfor han meest var fraværende, og holdt paa Slottet ikkun en Foged eller Fuldmægtig. Herover blev Slottet indtaget af de Fiendtlige, som vel ikke ødelagde Byen, hvilket de for nogle Aar tilforne havde gjort nemlig Ao. 1522 men derimod holdte ilde Huus med de fremmede Skibe, som ikke hørte Hanse-Stæderne til. F. E. Ao. 1535 tog den Lybske Flode, som havde lagt sig her for at kræve Told, saa sterk Told af 70 Hollændere, at samme næsten vare plyndrede. Samme Aar blev Marcus Meyer en af Rigets mægtige Fiender en stor Søemand lagt her ved Byen paa 4 Steyler. Dette er nok skeet ved den Tid af Aaret, da Kongen efterat han som Seyerherre havde meesten tvunget sin fiender, lod beleyre dette Sot; Hvilken Beleyring, da den (211) med største Iver blev fortsat, tvang omsider den fiendtlige Commendant Henrik Vranthun til at overgive Slottet. Denne Overgivelse blev accorderet af Christopher von Velten, Orve Wincentius og Conrad Penning paa Kongen med disse Vilkor: 1.) Skulde Henric Vranthun uddrage af Slottet med Befæstningen fri for Modstand med deres korte Gevær. 2.) Skyt, Krud, Ammunition og Borgernes Gods skulle tilbage blive. 3.) Alle Fanger skulle løsgives, de u-ærlige undtagne. 4.) De som uddroge, maatte i 3 Maaneder ikke tiene imod Riget. 5.) Naar de uddroge, skulle de ikke hemmelig skikke Ild i Slottes Kieldere. Saaledes blev dette Stæd befriet af Fiendens Hænder overleveret til Kongen, og Slottet blev som tilforne anbetret sin gamle Commendant Hr. Joham Rantzov, som havde i denne Tid formedelst andre vigtige Forretninger været fraværende. Dette skeede i Begrundelsen af Aaret 1536 strax efter Hellig 3 Kongers Dag.

Neppe var der bleven Ende paa Krigen, førend Gud beviiste Landet en endnu større Velgierning, da den gamle Overtroe blev svækket, allevegne de Papistiske Bisper afsatte og derimod nye Evangeliske Lærere allevegne indsatte. Alle Rigets Bisper bleve paa én Dag uden Allarm fangne. Af disse fik Joakim Rønnov sit Fængsel paa Ørekrog, hvorfra han endelig (212) blev ført til Visbye paa Gulland, men døde i Kiøbenhavn Aar 1544. Denne Bisp var den haardeste af dem alle, han havde nogle Aar tilforn befordret den Evangeliske Præstes Forskydelse her fra Byen, nu maatte han sidde i Arrest paa Slottet. Skiønt Reformationen blev stadfæstet næsten overalt i dette Aar, saa bleve dog Helsingørs Indvaanere ved det gamle, og vare de sidste, der imodtog Evangelii Lærdom her i Riget. Følgende Aar 1537 som den berømte Hr. Johann Rantzov fra Slottet. Ao 1538 blev her endelig en brav Mand kaldet til Sogne-Præst her i Byen, hans Navn var Peder Samsing. Han fandt i de første Aaringer stor Modstand, da de største Deel af hans Tilhørere hængde fast ved det gamle. Og beholdte de endnu deres forrige Præster, saa vidt jeg kand see; Ao 1540 bekræftede Kongen alle Byens Privilegier, som den under de forrige Konger havde faaet. Følgende Aar 1541 gav Kongen en Anordning, at Borgerne i Helsingør, og ligesaa maatte Helsingborgs giøre i Helsingør. Ao 1544 var endelig det Aar, da Reformationen blev fuldført her, 8 Aar sildigere end andre Stæder. Aarsagerne, hvorføre Helsingørs Indvaanere vare saa haarde til at antage Evangelii Lærdom, vare uden Tvivl disse: 1.) At de ikke gjorde sig synderlig Eftertanke (213) om Religion formedelst det vellystige Levnet, da Indbyggerne meest vare Giestgivere og Værshuusmænd, som med fremmede Skibsfolk levede i Sviir, drak og doblede sammen, og snart igien sloges paa Gader og Stræder, hvorover Byen har faaet adskillige Love, som sigtede til at hemme Mord, Hoer, Drik og Dobbelt, hvilket kand sees baade af de foregaaende og efterfølgende. 2.) Gav Paul Eliæ Fravendelse fra Evangelii Anledning hertil, da han med mange Ord og Skrifter bevægelig imodstod Evangelii Lærdom, hvilket kunde i sær giøre skadelig Virkning her, hvor han var kiendt, og havde forladt engang Carmeliter-Closteret, da der hedde: Denne lærde Mand har prøvet og er kommen i Erfaring om den nye Lærdoms Bedragelighed. Hertil hialp og der Rye og Rygte, der gik om de Præstes uordentlige Levnet, der blev forskudt, hvilket han havde fort i sin Ungdom, endskiønt man ikke veed, hvor vidt samme var grundet, siden Løgnens Aand paa de Tider stræbte at bestyrke sit Rige. Og siger man for et Ordsprog, naar Gud bygger en Kirke, saa bygger Satan et Capel derved. Naar Evangelium blev prædiket, vare der adskillige uordentlige Lærere, der enten ikke havde Skiønsomhed og Forstand til saadant Embede at føre, eller ikke den rette Grund, saa ikke ale Tider deres Opførsel svarede til den Lærdom, som de førte, hvilket Guds Fiender (214) vel vidste at giøre vidt og bredt af, saa Almuen meere saae paa en forvildet Lutheraner, end de hørte paa 10 Sandheds Lærere. 3.) De, som forskiøde Evangelium, drevne enten af Vankundighed eller Trodsighed og Had, raabte paa at de Ulykker, som overgik Landet, reyste sig af Guds Vrede over den gamle Lærdoms Foragt; Thi Aar 1529 grasserede her og i mange andre Lande Sveede-Sygen, en ond Luft, som bortrev mange Mennesker. Aar 1535 var Landet i elendig Tilstand i Krigens Tider, og følgende Aar fuldført, i sær udi Malmøe, hvor Evangelii Lærdom havde størst Fremgang. Skiønt dette alt sammen har stor Indtryk hos Mennesker, der ere vankundige og ryggesløse, saa maa man desmeere prise Guds Regimente og Forsyn, at Evangelium uden synderlig Modstand og Blods Udgydelse fik Fremgang i heele Riget, end og paa dette Stæd, endskiønt det varede nogle Aar længere end paa andre Stæder. 4.) Var det og Aarsagen til Guds-Ords Foragt, at Olai Kirke var nyeligen indviet og opfyldt med Papistiske Ornamente og Stiftelser, som de fornemmeste Stadens Indvaanere Tid efter anden havde hertil skienket. Nu syntes riige Familier i Byen, som havde enten selv eller deres Forfædre og Frender givet til Kirken, at de ikke letteligen kunde vedgaae deres Vildfarelser, og vilde heller tiene Gud (215) paa en afgudisk Maade, end give sig skyldige, og i Aand og Sandhed at

tilbede ham. Det faldt dem fortredeligt, at deres Omkostninger, af hvilke de prisede sig salige, skulle nu som noget Afgudisk ansees, og de, som blinde og vankundige Mennesker. Saa den herhid kaldede Evangeliske Lærere havde ondt at gjøre i de første Tider; Men da han var en retskaffen Lærere, fik Evangelium endelig saadan Fremgang ved hans Prædiken og Omgængelse, at i Almindelighed fandt man lige saa stor Nidkierhed hos Folket til at udrydde Pavedømmet, som man tilforne havde fundet Haardhed hos dem til at forsvare den gamle Lærdom. I dette Aar efterlod ved Breve den sidste Papistiske Præst Mag. Anders Jepsen sine Renter til Borgemester og Raad og sin Residence til den første Evangeliske Præst. Han fik derpaa Livs Brød af Kong 3. ligesom disse andre Præster, nemlig: Hr. Jeppe til Rosenkrandses Altere, hvilken boede paa Esserum 1548. men Aar 1553 var han død. Oluf Adamsen til Hellig Legems Alter, om hvilken det heder i et Manuscript, at han gav Mag. Christen Pedersen Kalken paa sit Alter. Vi kand see, at disse Præster enten ere omvendte ved Evangelii Prædiken, eller muelig af Frygt for Landflygtighed og anden Uleylighed have givet efter, og saa af Kongen med Pension benaadede. (216). Derpaa tog man sig for at udrydde af S. Olai Kirke alle Papistiske Altere, og kand man nogenledes merke, at samme Udrenselse er skeet med Iver; Thi omendskiønt her vare 16 Altere, vilde man dog ikke beholde et af denne, til Ziirat i Kirken til Alter-Tavle; Men det Alter, som siden blev brugt, var ført hid fra Esserum, hvorpaa var dog Papistisk Inscription. Den samme Nat, som Kirken Dagen tilforne var rensed, fortæller man et Prodigium at være skeet i Olai Kirke, nemlig: Mar (Man) hørte i Kirken paa usædvanlig Tid en klingende Stemme, som af et lidet Barn, siungende lydelig den Davids Psalme, som er verteret paa Dansk af Mag. Hans Tausan, og er: Nu er os Gud misundelig. Denne Historie fortælles i Luthero Triumphante, at Resenio in Atlante, af I. L. Wolf, og siden af fleere. Saaledes blev Reformationen fuldført Ao. 1544.

§. 3.

Stadens Beskrivelse i denne Tid med Slottet og de Roman-Catolske Stiftelser saavel i Byen som uden for og i Egnen.

Førend jeg forlader denne Periodo Historie, vil jeg give en Afridsning paa Byen, og de her i Egnen oprettede Bygninger og Merkværdigheder, som paa den Tid vare navnkundige. Hvad Byen er angaaende, da have der, som endnu, undertiden en fremmed Familie nedsat sig her. Indbyggerne have været riige og modige. Handelen end og større da end nu. Bygningerne derimod ikke saa smukke som nu, og den Deel, som nu er fornemst, har været ringest. Slottet Ørekrog var meere betydeligt for dets Fornødenheds Skyld end prægtigt. Det har staaet tættere ved Byen end Cronborg nu, og havt Anseelse med en gammeldags grundmuuret og Tegl-hængt Bygning efter de Tidens Maade. Meget navnkundige Mænd bleve udvalte til Commendantere. Foruden Sogne-Kirken, som var den Tid af samme Størrelse som nu, med sligt et Taarn, som i Almindelighed er paa Landsbye-Kirkerne, vare her inden i Byen 4 riige Clostere.

1. Vor Frue Dominicaner-Closter, det ældste og fornemste, af hvilket S. Mariæ Kirke, Latinsk Skole og Closteret endnu ere Levninger. Det blev bygt 1242 Da Reformationen var til Ende, og Munkene forløbe Closterne efterhaanden, har Kirken efter Sigende staaer nogen Tid øde, og skal være brugt snart som en Stald. Eller blev Kongen betænkt paa at oprette af dette Kloster en Skole ec. da de andre Papistiske Bygninger derimod bleve nedbrudte. Dette Sortebrødre eller (218) Prædikebrødre-Closter har været en skøn, vild og høy Bygning, omringet med en Tegl-Muur, hvor igiennem gik mørke Porte, derpaa var Closteret omringet af én Kirkegaard eller Urte-Hauge, og dets 4 Sider

omringede ligeledes en Kirkegaard, saa at hver Munk uden for sit Vindve kunde see sit Liigsted, og var Kirken her den Søndre Længde af Bygningen. Det Closterets Indsegl, som var stukket Ao 1446 repræsenterede en paa sine Knæ siddende Munk, bag hvilken et nøgent Menneske laae plat paa Jorden, løftende Hovedet og Brystet i Veyret.

2. Det andet Closter var Graabrødre- eller Franciscaner-Closteret, som laae ved Svingelen, hvor de Krinkelkroge, Gammel Closter kaldede, nu ere. Closteret er nu ikke meere til. Naar det er bygt eller nedbrudt, og hvordan dette Closters Indkomster ere forbrugte, veed jeg ikke. Det var og indviet Jomfrue Mariæ til Ære, hvorfore paa dets Indsegl, som Ao 1446 var stukket, fandtes Jomfrue Maria førende en Krone paa Hovedet, og staaende imellem tvende Tigger-Munke. Closterets øverste Hoved blev kaldet Gvardian.

3. S. Annæ Closter laae ikke langt fra Lappe-Porten, og da den eene Side gik ud til S. Annæ Gaden, saa har samme Gade endnu heraf Navn. Det var et Nonne-Closter, (219) hvis Nonner bleve kaldede S. Annæ Søstre, hvis Kydskhed og Afhold fra Mandfolk blev giort meget Væsen af i forrige Tider. Da samme Closter blev ved Reformationen nedbrudt, har Isacus Mauritius fra Gilleleye skrevet i sin Encomio Helsingoræ følgende Vers:

*Hæc domus ad nubes olim fabricata nitebat,
Omnis qvam coluit virginitatis amans.
Sed ritum parvi fecit sapientior ætas,
Qvandoqvidem vanum, qvod coluere, fecit.*

4. Carmeliter-Closteret laae uden for Lappe-Porten, hvor Kongens Hauge nu er, just paa same Sted, hvor de første Carmeliter her I Riget komme udi Land. Det er stiftet 1430 men prægtigere forbedret og opbyggt 1447 da der ved Kongens Opmuntring blev givet Hielp hertil af Undersaatterne udi 3 Riger. Samme Aar blev og givet Aflad hertil, hvis Original findes i Raadstue-Archivet, som Resenius in Atlante siger. I Reformations Tiden er ette Closter i sær bleven bekiendt, da nogle Munke af Closteret udgik, og ere blevne berømte Mænd udi Landet. Prioren i dette Closter hans Indsegl stukket Ao 1498 forestiller et Bord med et Klæde over, og derpaa en aaben Bog. Ved Bordet staaer et Fruentimmer, uden Tvivl Jomfrue Maria, som peger paa Bogen for en, der sidder paa Knæ for (220) Bordet. Til dette Closter gav Kong Christian 2. S. Jørgens Huus uden for Kiøbenhavn Ao 1517, at af dets Revenuer skulle samme Closter holde et Collegium i det Huus udi S. Peders Stræde i Kiøbenhavn, hvor nu Walchendorffs Collegium er. Af dette Collegio skulde en være Doctor og Baccalaureus Theologiæ, som dagligen ved Universitetet skulde læse Theologien, hvilket og skeede.

5. Uden for Helsingør laae og et S. Jørgens Huus, men dets Historie er mig ubekiendt. Lang Tid efter Reformationen tales om S. Jørgen Huus.

6. Udi Jørgen Giøes Testamente giort Ao 1474 tales om Trefoldigheds Capel i Helsingør, da han i samme testamenterer noget til de andre geystlige Bygninger, nemlig til Byens Sogne-Kirke, til S. Annæ Closter, til vor Frue Closter, til S. Nicolai Closter. Om dette Nicolai Closter har været det 5 Closter i Helsingør, veed jeg ikke. De forommeldte 4 Clostere vare indviede til vor Frue, og det eene af dem til S. Anna, saa dette Nicolai Closter synes at have været et andet foruden de 4. Her i Byen vare da 5 Clostere, et S. Jørgens Huus og et Capel, foruden Sogne-Kirken, tilsammen 8 geystlige Bygninger. (221)

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

Til Slutning vil jeg skrive lidet om de Bygninger og Stiftelser, som paa denne Tid vare udi Egnen. Af Kongelige Slotte veed jeg intet; Thi det gamle Gurre begyndte at hælde tilligemed de ved forrige Periodo omtalte andre Slotte. mI Christiani 2 Historie tales om Hvidøer et Kongeligt Huus ved Søen, hvor nu en Lystgaard af samme Navn findes, en Miil fra Kiøbenhavn, hvor Madame Sigbrit paa sine Tider indfandt sig, naar hun vilde oppasse Skibene, den Tid hun havde Øresunds Told under sin Magt. Friderichborg var da en Herregaard kaldet Hildeødsholm. Men det som meest gav Anseelse for Egnen vare den berømte S. Helenæ Kilde og de rige Clostere Adserbo, Horseholm nu Hirschholm, Ebbelholt-Closter og Esserum.

Af disse var Esserum det fornemmeste. Navnets Bemerkelse skal ikke saa let siges, men rimeligst skal det være saa meget som Eskilds eller Arels Rum c: Huus og Boepæl. Som Egnen er meget frugtbar og behagelig, saa har og Closteret været et af de anseeligste i disse Lande. Det er funderet Ao 1152 af den Lundiske Erke-Bisp Eskild, hvis Arvegods det var. Hertil lod han hente Munke fra Claravalle udi Frankerige, just i samme Aar, som S. Bernhardus døde, og var dette et af de ældste Bernhaardiner-Clostere i Riget, Dette (222) Closter blev Tid efter anden beriget baade af Kongerne og af andre. Iblant andet gav Munkene engang Kong Valdemar 1. Guld til at forgyldte sin Faders Kiste med, men Kongen skienkede dem igien eb Deel Jordegods. Dette Closter var og Moder til andre Clostere af samme Orden. Indenlands fik Sorøe sine første Munke herfra. Udenlands fik Hilda, som Ildegardus en Dansk Prinsesse og Fyrstinde paa Rygen stiftede Ao 1170, Dargum i Venden et herligt Closter Aar 1173, Kolbas samme steds paa Latin Meravallis Aar 1174, disse fik deres første Munke fra Esserum. Closteret havde og Gods i Skaane, derfor laae det i Process med Indbyggerne i Fortosa Herred-- Ao. 1181 som Closteret vandt, da Paven bilagte Sagen. Esserum havde og alle 40 Marks Sager over deres Tienere, hvilket den havde faaet ad Kongen. Iblant dem, som lige begravnne her, ere Mogens og Eric, tvende Danske Tvillinger af Eric Mendved og Dronning Ingeborg. Jacob Torbiørnsen blev begravet her Aar 1289. Den berømte John Litles Frue Cæclia blev her begravet hos hendes Fader Aar 1306. Man har og vildet kalde Esserum S. Rom, hvilket Navn siges at være skrevet med store gyldne Bogstaver over Closter-Porten.

I Egnen ved Hillerød og Friderichsborg (223) laae et andet Closter af Augustiner-Ordenen, Ebbelholt kaldet. Det synes, som man har confunderet det med Ebbeltoft, en Kiøbstæd i Jylland, i Kong Abels Historie, og Pontanus siger Ebbeltoft-Closter i Steden for Ebbelholt-Closter. Oprindelsen til dette Closter er denne: I Ise-Fiorden ved Horns-Herred ligger en deylig Øe Sielsøe kandskee Eskildsøe er det samme. Paa denne Øe bygde Erke-Bisp Absolon Ao. 1157 et Closter for Augustiner-Munke, Eskildtune kaldet. Vel var Stædet behageligt, men Munkene frygtede for at oversvømmes af Vandet, og derfor fik Ebbelholt Closter indstiftet i Steden for det forrige paa Øen, som da blev kaldet De S. Paraclero eller ad S. Paraclerum eller og S. Chomæ. Vilhelmus, som var Abbed her, en miraculens Mand af de lærdeste paa de Tider, hans Skrifter ere endnu, og hans Gravskrift siden 1202 er denne:

*Parifiis natus, dictis facliqve beatus
Mundo sublatuS, jacet hic Vilhelmus humatus.*

Det 3die Closter nu Hirschholms Slot, blev forud kaldet Hiortholm, andre skrive og Horstholm eller Harseholm. Erke-Bisp Eskild i Lund stiftede det midt i det 12te Seculo, uden Tvivl for Cistercienser-Munkene. I Historien tales derom, som et befæstet Slot, (224) da Peder Godske, som var Høvedsmand, vilde ikke overgive det til Græv Christopher Aar 1535 førend Ringmuurene vare nedskudte.

Det 4de Closter var Asserbo eller Adzerbo, som nok var det Aswardeboe, hvortil Biskop Absolon forskrev Munke fra Frankerige af Cartheuser-Ordenen under Rogerii Anførsel Aar 1169. Men samme Munke-betakkede sig, og gave for, at dette ikke var et Sted for deres Orden, og derpaa droge tilbage igien. Siden komme her nogle Munke til fra Sverrig, hvilke opdagede den her i Eggen liggende Sundheds Kilde, som kaldes S. Helenæ Kilde.

Denne S. Helenæ Kilde ligger i Tiebirke Sogn ved en Landsbye Tiirsvæld; Thi Tiir var en Dansk Afgud, som meenes her at være dyrket. Midt i det 13 Seculo begyndte denne Kilde at blive bekiendt for Mirakler og Lægedoms Kraft, og fik Navn af S. Helena saaledes: Hun var en Prinsesse af Hertug Guthorm i Sverrig, som efter et meget slet Ægteskab foretog sig i sin Enke-Stand en Pillegrims Reyse til den hellige Grav og Jerusalem. Hvilket Foretagende gjorde hende saa navnkundig, at hun ved sin Tilbagekomst blev tillagt at kunde gjøre Tegn og spaae; Dog meenes (226) hun tilsidst at være myrdt af nogle, som mistænkte hende for at have dræbt sin Mand, fordi han var haard imod hende. Da hun nu blev ført til Skedvigs Kirke at begraves, savnedes hendes eene Finger, som endelig vlev funden i en Torne-Busk, og var saa skinnende, ta, naar den kun blev holdt for de Blinde, fik de strax deres Syn igien. Skedvig Kirke, som ligger i Vester-Gothland, blev da flittig besøgt. Dette udvirkede, at hun efter Pave Alexaandri Befaling blev Aar 1164 canoniseret af Stephano den første Erke-Bisp til Upsal. Da nu en Deel Svenske Munke vare komne til Tibirke og Asserbo, hænder det sig, at hendes hellige Legeme en Nat kommer fra Sverrig her ind paa Landet, og saa snart hun var kommen ind, sprang en Kilde op, hvor hun laae, hvilken blev kaldet Helenæ Kilde, og havde en særdeles Lægedoms Kraft. Denne Beretning have Munke givet om denne Kildes Udspring. Siden den Tid blev her ret opretted en Afgudisk Dyrkelse for Helenæ. Mangfoldige Mennesker, inden- og udenlands fra, besøgte Kilden i sær paa de hellige Aftener, som man legger det Ord Messe til, som Mariæ Messe, Kyndelmesse, allerhelst St. Hans Aften, paa hvilken Helenæ Fest blev helligholdt i de Papistiske Tiider. Dette vedvarede og 100 Aars Tid efter Reformationen, hvorføre der blev i Roskilde-Landemode Aar 1617 alvorligen befalet: 1.) At de, som besøgte denne (226) Kilde, maatte ikke gjøre S. Helenæ nogen Dyrkelse. 2.) At de ikke maatte opsætte hos den noget Kors eller Klude med Haard. 3.) De skulle alene takke Gud for Vandets Kraft. 4.) De skulle give noget til Tibirke Fattiges Blok efter Formue, ec. Enten samme Aar eller 10 Aar herefter fandt man, at en ved Navn Jacob Helgesen havde opreyst et Kors ved Kilden med denne Overskrift:

I hvem, som hidkomme suge og Arme
Jesus Guds og Mariæ Søn og S. He-
lenæ sig over eder forbarme.

Vist nok er det, at Kilden har en unægtelig Kraft ved Midsommers Tid, særdeles mod Øyen-Vee og anden Bræk. Den har og den særdeles Egenskab, at den ikke i sterkeste Vintere tilfryser.

Cap. 9.

Stadens Historie fra Reformationens Fuldførelse udi samme eller fra Aar 1544, som var Kong Christian 3. Regierings II. Aar, indtil Aar 1660 eller Kong Friderici 3. Regiering 12. Aar, der er i 116 Aar. (227)

§. 1.

Kirker, Closteret, Skolen, Raadhuuset komme i Stand, ec.

Jeg begiver mig til et Stykke af denne Bog og en Periodum af Helsingørs Historie, som jeg haaber at være Læseren ikke ubehagelig, siden det indeholder en Fortællelse om en Tid, da Helsingør stod i sin største Herlighed, og var saa anseet, at de agtedes udenlands for en Ære, at have været her. Det første man tog sig for, var at oprette et og andet af de Papistiske Kirker og Stiftelser til noget nyttigt og anstændigt, hvorpaa Kong Christian 3. strax begyndte, men Kong Frideric 2. førte næsten alle publicke Bygninger i den Stand, som de nu ere, skjønt til deels i mindre Anseelse. Ved denne Periodi Begyndelse var Herlof Trolle Commendant paa Krogen, som han uden Tvivl har været siden 1537. Som han selv stræbte at befordre Evangelii Fremgang og alt Got til Guds Ære, saa blev han i sær opmuntret ved sin Frues rare Guds frygt og Kiærlighed i Christendommen, hvorfor han i sin Tid har gjort sit baade til at udrydde Pavedømmet, og indstifte et og andet, hvortil han ikke sparede sine egne Midler. Den første Sogne-Præst Hr. Peder Samsing havde alt været her i nogle Aar, som var en duelig Mand i Herrens Arbejde; Og Salig Kong Christian 3. (228) i den øvrige sin Regierings Tid viist adskillig Naade imod Byen. Historien for hvert Aar er da følgende:

Aar 1547 forordnede Kongen, at der i Helsingør skulde holdes et Market hvert Aar, som skulle begynde om Mandagen efter Trinitatis Søndag, og saa vare i 8 Dage. Ao 1548 var her en Tolder i Byen, navnlig Sander Level, som viiser, at den Skottiske Familie Leyel da allerede var her: Thi de Layeler ere med fleere Familier komne fra Skotland, og have nedsat sig her i Byen. Ao 1549 gjorde Borgerne Ansøgning om, at det Michels-Marked, som hidindtil havde staaet i Lucerod, maatte herefter holdes i Helsingør, hvilket Kongen tillod.

Aar 1553 den 13. Octobr. Ankom her et Skib fra Engeland, som den 17 Septembr. Sidst var gaaet til Seyls fra Gravesand i Engeland. Fra dette Skib gik nogle Engelsk-Erulanrer i Land, som vare fordrevne af Engeland for Religionens Skyld, derpaa ankom den 29. Oct ligeledes paa tvende andre Skibe en temmelig Deel af samme Meenighed. Hoved-Personerne af denne Forsamling vare Johan af Lasco, Johan Utenhov, Martinus Micronius, Martinus Comelius, Gotfrid Wingius. Johan a Lasco var en Polsk Ædelmand, (229) hvis Studeringer ikke vare ringe, hvis Veltalenhed forhvervede ham Adgang til adskillige kronede Hoveder, og hvis Myndighed var stor iblant hans Tilhængere. Over den saa kaldede Reformerte Kirke i Embden blev han Opsyns-Mand Aar 1544, men efter Keyserlig Befaling maatte han viige derfra Aar 1548. Herpaa begav han sig til Engeland, og blev ved et Kongeligt Diploma dateret den 24. Jul. 1548 beskikket til en Superintendent over de Fremmede, som fra Tydskland, Holland, Frankerige, Skotland og andre Riger didhen for Religionens Skyld havde flygtet, og blev dem til deres offentlige Guds Tieneste Holdelse S. Augustini-Kirke i London indrømmet. Her levede han i ønskelig Rolighed indtil Ao 1553 da Kong Edvard den 6 Julii døde, og hans Søster Maria, som kom paa Thronen, forfulgte med Baal, Sværd og Fængsel dem, som bekiendte sig til anden Lærdom end den Roman-Catholske. Laseo med sit Anhang fik af Dronning Maria Tilladelse at forlade Engeland. Han overtalte derpaa tvende Danske Skibe, som paa Themsen laae seyelfærdige, til at indtage ham og saa mange af hans Medhavende, som derpaa kunde rommes. De gik altsaa den 17. Sept. Aar 1553 fra Grevesand, og kom det mindre Skib an ved Helsingør den 13. Oct. Men det andet blev ved Storm dreven først til Flekkerøen, og derfra til Marstrand, hvor Johan (230) a Lasco, som var paa dette Skib, da han saae, at det gik saa langsom frem med denne Skibsfart, besluttede med Martino Micronio og Johan Utenhov at begive sig paa et andet lidet Fartøy, for des snarere at følge de andre, han kom og den 29. Octobr. Til Helsingør, hvor det andet Skib snart derefter ligeledes ankom. Johan Utenhov har til Basel udgivet Ao 1660 en Bog paa Latin

om deres Ankomst til Danmark: Men Bogen og dens Tydske Oversættelse er rar, men kand derfor finde Hoved-Indholden af den i *Hospiniani Historia Sacrament, Part II pag. 224*. Disse uformodentlige Fremmede, som ankomme her til Byen, gave deels Eftertanke, deels virkede Medlidenhed, siden de for Religionen vare fordrevne. De vare her kun i kort Tid, nogle omtrent i 14 Dage, og Baron a Lasco tilligemed Utenhov og Micronio forføyede sig den 31 Octobr. Her fra Byen til Kongen. Den andre droge til Kiøbenhavn, undtagen en lærd Mand, navnlig Martinus Comelius, som var Præst og Senior ved den Franske Meenighed, som døde her i Byen, og Gotfrid Vingius, som var Baron a Laseo hans tvende Sønners Johannis og Hieronymi Informator, hvilken blev tilbage med sine Discipler. Laseo, Utenhov og Micronius gjorde i Colding Ansøgning om Frihed at nedsætte sig i Riget, og øve deres Religion, men Kongen befoel dem at reyse ud af Landet (231) imod at de fik Reyse-Penge, fri Befordring ud af Landet, og alt, hvad de havde fortæret her inde, blev betalt dem, saa at de i den Tid, de vare her, fik fri Underholdning. Dette blev ilde anseet af mange, og af de Fremmede selv vidt udført, som en stor Ubarmhertighed af Kongen og hans Hof-Præster, at disse, som for Religionens Skyld vare nu fordrevne fra et Sted til andet, og vare ankomne her til en af sin Christendom berømt Konge, for at faae nogen Sikkerhed og Frihed til at sætte sig ned, og det blev dem nægtet, ja de maatte dertil uddrage af Landet strax om Vinter-Dage; Men det blev ikke agtet, at de vare en talriig Svite, og førte gandske grove Vildfarelser i deres Lærdom, ja syntes med Haardnakkenhed at ville forsvare samme, samt lode sig forlyde med en Forandring, som endnu burde skee i Religionen her i Riget. Danmark, veed man, paa denne Tid var nyligen reformeret, det Papistiske Væsen ulmede i manges Hierter, som Ilden under Aften, saa det var ikke raadeligt, at de havde blevet her, da deraf kunde reyst sig meget. Havde de derimod ladet sig ansee som stille Folk, der skiøttede sig selv, saa kandske de havde faaet Lov til at bie i det ringeste Vinteren over. Den eene Hof-Prædikant Hr. Boscodensis udvirkede for Mfr. Wingius Tilladelse at forblive med sine Discipler Vinteren over. Men Utenhov melder i sin forommeldte Bog pag. 114, (232) at Magistraten i Helsingør havde befalet ham at følge med den andre til Kiøbenhavn, for at forføye sig ud af Landet; Men der havde vel ingen giort ham Hinder i at blive i Landet, saa fremt han ville have benyttet sig af den ham givne Permission, og kandskee han har vel ikke skiøttet sig selv; Thi Helsingør kunde nu slet intet taale saadanne fremmede Giester, der prædikede atter en nye Religionens Forandring. Videre herom at melde er dette Sted uvedkommende, uden at en af disse Exulanter kom tilbage til Danmark følgende Aar 1554 hans Navn var Stephan de Rose eller Reseus for at hente den Arv, som den i Helsingør afdøde Præst Martinus Comelius havde efterladt, hvilket ham og blev tilstillet. Det Aar 1555 er i en dobbelt Henseende merkværdigt. Først, fordi i dette Aar begyndte de Engelsk først at fare igiennem Øresund, hvilket har været til ikke ringe Fordeel for Byen, siden det er en riig Nation, der altid trænger til Forfrisknings Vahre her i Byen. Der er og ingen Nation, som Helsingør befinder sig saa vel ved, som denne. Dernæst sættes dette Aars-Tal paa Byens andet Indsegl, og paa Hospitalets Indsegl, hvoraf det synes, at af det gamle Papistiske Dominicaner-Closter er et Hospital indstiftet dominicaner-Closter er et Hospitals Indsegl, hvoraf det synes, at af det gamle Papistiske Dominicaner-Closter er et Hospital indstiftet ved denne Tid. Paa samme Hospital indstiftet ved den Tid. Paa samme Hospitals Indsegl staaer Helchenor-Spital (233) med et dobbelt Kors. Kong Christ. 3. gav desuden hertil nogle Alteres Revenuer af S. Olai Kirke. Hertil har den bekiendte Herlof Trolle beviist sig bevaagen, da af dette Closter og blev indstiftet en Latinsk Skole, hvortil han skienkede en Capital af 2000 Rhinske Gylden og nogle Huuse med 2de Hauger, at deraf hvert Aar ved Michaelis Tid skulde gives fattige Discipler Klæder, Skoe og Bøger. Rector Scholæ skulde

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

deraf nyde 20 Daler, hvorimod han skulde hver Dag være tilstede udi Olai Kirke for at styre Sangen, da hver Dag skulde udi Kirken siunges: O stor Gud vi love dig.

Aaret tilforne 1554 gav Kongen Byens Indvaanere Frihed til at bringe deres Vahre til og fra Markeder, uden deraf at betale Told. Samme Aar gav han en Forordning, at der ikke maatte være Caminer i de Huuse, som vare tækkede med Straae, men alene i de teglhængte. Men i dette Aar 1555 gav Kongen Indvaanerne 4 Aars Frihed for Skatter. Iligemaade anordnede han, at ingen af Kongens Folk skulde have fri Mad, Drikke og Kiørsel, uden saa var, at Kongen selv, Dronningen eller en af Princeserne vare i Byen. Dette Aars-Tal findes paa en Munke-Stoel i S. Olai Kirke, hvilket tilforne er anført. Den Frihed Byen fik i Aar, havde Ende Aar 1559 (234) da Kong Christian 3 døde, og er dette Aars-Tal det ældste, som findes paa Byens Huuse, nemlig paa et i Stierne-Gaden. Det findes og i Olai Kirke over Alteret. Det merkeligste, som passerede i Friderici 2. Regierings første Aaringer, var, at Kongen, som havde Lyst til at opholde sig i disse Egne, tog sig for at bygge det nye Friderichsborg Slot. Til den Ende tilbyttede han sig en Herregaard Hillerødsholm saa og Græssetgaard, og gav dets Eyere Admiral Herlof Trolle i dets Sted Skov-Closter ved Nestved, som og ligger paa et deyligt Sted. Herover blev Egnen opfyldt med Kunstnere og Haandverksfolk, som omsider bleve Indvaanere og Haandverksfolk, som omsider bleve Indvaanere i Helsingør. Dette tog sin Begyndelse Aar 1560.

Aar 1566 gav Kongen en Deel Jorder til S. Olai Kirke, at kirken ved Indkomsterne af samme lunde vedligeholdes. Saaledes begyndte Kongen at forbedre alle Stiftelser her i Byen. Ao 1573 funderede Kongen den Latinske Skole, og bragte den i fuldkommen Stand. Forhen havde den vel været indrettet, men langt fra ikke i den Anseelse, som den nu blev. Til den Latinske Skole og Hospitalet, gav Kongen sine Tiender af nogle Kirke-Sogne i Skaane, hvoraf kunde faaes 9 Læster, 5 Pund og 8 Skiepper Rug, men 21 Læster, 1 Pund og en halv Skieppe Byg, og fornøden (235) den Ildebrand af Skovene i Halland. Iligemaade tillod Kongen, at 3 Termine-Brødre kaldede skulle aarlig gaae om i Sælland for at indsamle, hvad Indbyggerne ville give til denne Stiftelse af deres Formue, hvilket dog siden blev forandret. Rector Scholæ skulle staae under Magistraten i Byen og under Biskoppen, som undertiden have med Kongelig Tilladelse anordnet et og andet Skolen angaaende, f.e. Aar 1577 blev Rector af dem beordret at styre Sangen i Kirken, ligesom Herlof Trolles Foundation lydende. Hvor mange Hørere der vare i Begyndelsen ved Skolen, skal jeg ikke sige, dog sees, at der var meere end en, af Fundatzen, som siger, at en af Hørerne skulle være Closter-Forstanderen som Skolens Oeconomo behielpelig med at skrive hans Regnskaber. Hvad Disciplerne angaaer, da skulle foruden Rector og Hørerne 30 fattige og skikkelige Discipuler underholdes med Kost, hver Discipel i 6 Aar, men af det øvrige skulle saa mange af de øvrige Skolens Discipuler, som skee kunde, underholdes. Hver Discipel skulle nyde Spiise hver Dag 2 Gange, Middag og Aften, og til hvert Maaltid have 3 Retter Mad, og 2 Potter Øll om Dagen. Indholden af de Leges, som Disciplerne bleve givne i Friderci 2. Tid, er følgende: 1.) De skulle takke Gud dagligen for hans Velgierninger imod alle, hvorved maae nok forstaaes Morgen- og Aften-Bøn. 2.) De (236) skulle paa en sammelig Maade med Bøn gaae til Bords. 3.) Paa samme Maade skulle de gaae fra Bordet. 4.) Naar de læste til eller fra Bords, skulle de bede for Kongen, Dronningen, Cron-Printzen, Princeserne, Rigens Raad, Commandanter og andre Øvrigheds Personer af Geystlig og Verdslig Stand. 5.) Ved Bordet maatte de ikke ligge med Armene paa Bordet. 6.) Naar de havde spiist, skulle de læse et Capitel af Bibelen, og ikke smuske Bogen til. 7.) Derefter skulle de musicere. 8.) Tilsidst skulle de disputere, eller repetere noget af det, de i Skolen havde lært. 9.) Over Borde skulle de kun tale lidet og paa Latin. 10.) De skulle holde sig fra Sværgeren og anden u-anstøndig Tale. 11.) De skulle intet tage

med sig af hvad, de levned. 12.) Men Levningerne skulle deeles iblant de andre, naar Maaltidet havde Ende. 13.) Stædets Tienere skulle de ikke falskeligen anklage eller bagtale. 14.) Uden for Skolen og paa Gaden skule de tage Hatten af for hvem som dennem mødte. 15.) De skulle allevegne opføre sig skikkelig og anstændig. 16. Øll-Kroer og Viin-Huuse, eller andre suspecte Steder skulle de flye. 17.) I Skolen skulle de indfinde sig Læse-Timerne. 18.) Naar der blev prædiket for Kongen eller Commendanten, saa skulle med Rector nogle Discipler være tilstede. 19.) De maatte ikke forsømme den sædvanlige Guds Tieneste. (237) 20.) I Spise-Stuen skulle de indfinde sig om Formiddagen Klokken 10 og om Eftermiddagen Klokken 5. 21.) Søndagen og andre Hellige Dage skulle Disciplerne forsamles i Skolen, førend de gik Kirken, og gaae i deres Orden fra Skolen til Kirken. 22.) Af Kirken maae de ikke gaae førend Tienesten er til Ende. 23.) I Klæde-Dragt skulle de opføre sig skikkelig og anstændig. 24.) Naar en fattig Discipel og anstændig. 24.) Naar en fattig Disciple døde, maatte 4 Discipler synge over ham, medens han førtes til Graven. 25.) De maatte intet klamres og trættes med Borgerne eller andre. 26.) Naar de forurettedes, skulle de ikke hævne sig selv, men klage for Rector. 27.) Om Aftenen Klokken 9 om Sommeren, men Klokken 8 om Vinteren skulle de gaae i Seng, og være hiemme. Closterets Forstander Oeconomus skal imodtage alle Skolens eller Hospitalets Indkomster, og den igien udgive, imod at gjøre Regnskab for Indtægter og Udgifter, hvert Aar, til Borgemestere og Raad. Derfor skulle han have billig Løn, frie Kost for sig og Hustrue, saaledes, at han kunde holde saa mange Folk, som fornøden giordes. Foruden Oeconomus bleve beskikkede tvende Borgere, som skulle have Tilsyn med Hospitalet, hvilke bleve kaldede de Fattiges Forstandere. Disse skulle tilligemed Oeconomus indlevere deres Regnskaber. Deres Løn blev Konge-Tiden af Burlef Sogn i Skaane. (238)

Hvad Hospitalet angaaer, da henhører hertil, hvad som er talt om Oeconomus og de Fattiges Forstandere. Cappellanen i Byen eller ved S. Olai Kirke blev Sogne-Præst hertil, hvorfor hans Løn skulle da være 6 Pund Rug og Byg, 6 Allen fiint Klæde, og 6 Alen grovt Klæde.

Eller maae og ikke forglemmes, at tilforn, nemlig 1543 var til denne Stiftelse givet alle de Bøder, som hørte Kongen til her i Lehnet, af Mord og Manddrab. Og Aar 1561 skienkede Kongen hertil sine Tiender af Kreime, Weybye, Helsing, og Blistrup Sogne i Siælland. Saaledes har denne Konge først sat Hospitalet of Skolen i fuldkommen Stand.

Aar 1574 har Kongen bygt Byens Raadhuus, eller ladet den, som nu er, reparere, hvilket sees deraf, at Kong Friderics og Dronning Sophiæ Navn og Vaaben staae over Porten til Raadhuuset. Samme Aar, da Navnende paa Sølv-Mynten vare blevne forandrede, saa kom derover Dispute her i Byen om de Penge, som gik af Jordene, hvorover Kongen forordnede, at hvor der forhen var givet 3 Mark, der skulle kun gives 2 Mark. Ligesom Kongen, saa godt som af nye, oprettede alle Ting i Byen, saa lod Kongen og udseye af Byen alle skadelige Folk og Dyr. Thi i dette Aar udgav han en Lov mod alle Horer og Hore-Hælere. (239) Nemlig, at de Horer og Skiøger, som her fandtes, skulle først pidskes af Bødelen, og saa Byen forviises; Hændte det sig, at en Hore kom i Byen igien efter hendes Forviiselse, da skulle hun miste sine Øren; Torde hun endda indfinde sig i Byen, saa skulle hun puttes i en Sæk og kastes i Havet, eller paa anden Maade aflives. De Værte, som med deres Vidende laante slige Giester Huus, og imod Advarsel lode dem bie hos sig, skulle forviises Byen. Aaret derefter bleve Borgerne forbudne at holde Sviin her i Byen, og ingen Hunde maatte findes uden i Lænke.

I denne Tid vare der mange af adskillige Nationer, som satte sig ned her, nogle for Religions Allarm i deres egne Lande, andre vare Kunstnere og Haandverksfolk ved Slottene, der nu skulle bygges,

saa samme Udlændige udgiorde en Meenighed, og, da de fleeste vare af Tydsk Nation, satte Kongen en Tydsk Præst her i Byen, som var Hr. Herman Maltani Saltzenav, hvilket skeede Aar 1576. I samme Meenighed at indrettes af den gamle Sortebrødre Closter-Kirke. Jeg kand ikke sige, hvor de Tydske imidlertid, inden Kirkens Fuldførelse, have forrettet deres Gudstieneste, enten paa visse Tider i Olai Kirke, eller paa Slottet, i Fald der da var Kirke, eller anden Sted. (240) Denne nye Kirke for den Tydske Meenighed blev fuldført Aar 1578.

§. 2.

Cronborg bygges og indvies.

Her blev alt talet i nogle Aar om Kong Friderichs Lyst og Kierlighed til denne Egn og Stad, hvorpaa man i Byen allerede havde seet store Prøver. Endelig lod Kongen nedbryde dette her værende Slot Ørekrog, som vel ikke var af liden Betydenhed paa de Tider, og derimod opførte det ret prægtige Slot Cronborg; Men i hvilket Aar det er begyndt at anlegges, kand jeg ikke med nogen Vished sige. De fleeste komme derudi overeens, at Cronborg er bleven anlagt førend det Aar 1580 endskiønt samme Aars-Tal findes paa den overmaade store Steene, som Kongen lod flytte her til, og, efter nogles Meening, er brugt til Slottes Grund-Steen. Er da Slottet bygt før, maa Steenen være sat uden for Strandvolden for at styrke Grunden der, hvor Søen meest bryder ind. Saa vidt jeg hidindtil har kunder erfare, er Bygningen bleven begyndt enten Ao. 1577 eller kort tilforn. Slottets Grund blev saa godt som anlagt i Søen, hvorføre man havde stor Umage med eege Pæle, Jord og Steen at grunde Stedet. Til Verket blev hentet Qvader-Steen fra Gulland, og adskillige Kunstnere (241) bleve beskikkede til at udziire Slottet, saa at af denne Bygning ligesom om Friderichsborg gik vidt Ord udenlands. Medens Bygningen gik for sig, siger man om Kong Friderich, at han sagde, sig ingen Steen i Bygningen at ville taale, som af Rigets Stænder var bekostet.

I dette Aar 1577 blev anordnet ved Friderici 2. Brev, dateret Cronæburg den 22. November. (hvoraf man seer, at der da allerede var begyndt paa Cronborgs Bygning) at Vandet skulde indledes i Byen ved Render. Derpaa bleve tvende Aqvæductus forfærdigede, den eene fra Teglgaardene af til Byens Gader og publiqve Brug, den anden til Lunde-Havge, som nu er ikke, men kandske forandret. Til at bestride dette prægtige Verks Omkostninger med Byens Vandledning, maatte Indvaanerne betale 900 Rdlr. Det synes af dette, at Lunde-Havge da allerede maa have været, eller ved denne Tid er bleven anlagt. Iblant andet som skeede denne Bye i dette Aar, var, at det Market som holdtes ved Micheldags Tid siden Ao 1549, blev efter Borgernes Ansøgning afskaffet. Ligeledes forundte Kongen Magistraten en Skat af Viin og Øll her i Byen, nemlig af hver Cado Viin, som blev indført, 1 Mark af hver Tønne Øll, som blev fra fremmede Stæder hidført, 2 tz, (242) man af det, som her i Byen blev brygget, 1 tz, Aar 1578 har Kongen foræret til den Tydske Kirke dem mellemske Klokke.

Aar 1580 lod Kongen, selv nærværende med mange fornemme Herrer og Stands-Personer, legge den omtalte Steen ved Cronborg. Historien skal være denne: Kongen havde udvalt en Kampesteen af saa besynderlig Størrelse, at mange af de store Herred holdte det for næsten umueligt af føre saa stor Steen og Byrde hen til sit Sted, som var udvalt til at legges i Søen paa den Side mod Hveen. Iblant en Deel Herrer var og udenlands fra en ung Pfaltz-Greve, som ingenlunde vilde troe Verkets Muelighed, og derfor dristede sig til at vædde med Kongen, at det var for menneskelige Kræfter en plat umuelig Sag. Imidlertid lod Kongen flytte Steenen, og sætte denne Inscription paa den: *Ao MDLXXX. Fridericus Danicæ Rex curavit hoc Saxum a primo suo loco, ubi vissim alius subrogatus*

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

est lapis ad hunc devolvendum. Saa at, I hvor utroeligt det forekom mange, vandt dog Kongen Seyer til alles Forundring. Bygningen gik ellers vel for sig, og herefter tog man sig i sær for at fuldfærdige Slottes Volde og Fæstning Verke.

Samme Aar 1580 lagde Kongen Magni Martyris Vicariat i Roeskilde til Olai Kirke, at (243) til Kirken Viin og Brød af Indkomsterne deraf kunde forskaffes. Aar 1581 bevilgede Kongen Magistratens her i Byen, at dem skulde egentlig tilhøre Viin-Sælgen, og lagde dette til, at ingen Borgere i Potte-viis eller med ringere Maal maatte sælge Rhinsk Viin. Følgende Aar 1582 blev et Signet stukket til Hospitalet, og Kongen udgav den Lov, at de, som fra Helsingør til fremmede Stæder sig ville begive, skulle lade en tiende Deel af sin Formue blive tilbage.

Endelig blev Slottet færdigt, da det, som man i Almindelighed holder for, havde staaet under Bygning i 5 Aar, og, siden det næsten er bygt i Søen, baade prægtigt og af fast Arbeyde, saa vel under Jorden i Gange, Giemmer og Gevælder, som over Jorden med Slottet og Fæstnings-Verkerne, maa man undre sig, at denne Bygning saa hastig er bleven fuldført. Slottets Hoved-Bygning er den samme som nu, nemlig 4 Længder af Gullandsk Qvader-Steen, meget fast, net og stor, udziirede med Kobber-Tag og Kobber-Spiire, og andre Lyst- og Udsigts Taarne, indsluttende en stor Slots-Plads eller Gaard, hvor midt paa var en overmaade prægtig Fontaine. Rundt omkring den var et ottekantet Steen-Verk, paa de 8 Kanter stode Messing-Billeder af fuldkommen Mands Størrelse, som præsenterede (244) Folk af adskillige Nationer med deres Dragt og Skikke, imellem Kanterne stode adskillige Dyrs Positurer, støbte af Metal. Midt i stode store Metal-Pillarer med Dyrs Lignelser, hvilke alle gave Vand fra sig. Dette prægtige Verk blev af alle admireret, som saae det. Inden til vare Kamre og Gemakker udi stor Anseelse med prægtige Malinger, Meubler og Tapezerier udstrafferede. I sær var en stor og prægtig Herre-Sal, hvis Lige ikke fandtes da i mange Lande. Væggene vare omhængte med skønne Tapezerier, som forestillede de Danske Kongers Billeder saa konstigen og livagtig, at de syntes som levende og trækkende Aanden; Desuden vare udsyede de navnkundigste Feltslag, i sær de, som ere holdne i den 7 Aars varige Krig, og det, da Kong Hans regierede, ec. I Fruer-Stuen var og en Vandledning og Fontaine, hvor en Støtte af pur Sølv gav Vand fra sig.

Carmeliter Closteret blev forvandlet til Kongens og Slottes Lysthuus eller Havge, som blev kaldet Lunde-Havge. Lysthuuset var ligeledes prægtigt, hvorfra gaves den skønneste Prospect. I Havgen var en skøn Fontaine. Ved Havgen laae en Gaard, kaldet Lunde-Gaard, hvor Kongens Stald var. Til Lyst-Huuset i Kongens Havge siges at have gaaet en Løngang under Jorden fra Slottet, men til (245) Havgen kiørte man igennem Fæstnings-Verkene, og den muelig deraf kaldede Kongensgade, som nu bestaaer meest af Havger og Lyst-Gaarde. Igiennem Havgen pleyede Kongen at kiøre til Friderichsborg, hvorfore paa Muuren om Kongens Havge er endnu en Port, hvor igiennem Kongen siges at have draget til og fra disse Slotte, hvor Herskabet efter denne Tid helst pleyede at opholde sig.

Da dette Slot var saaledes i fin Stand, blev det indviet Paaskedag samme Aar 1582. (nogle skrive 1585). Da det ringede til Høymesse, bleve afskudte 12 Cartauer med andre med andre Fryde-Skud. Hvo der ellers indviiede Kirken, enten Biskoppen eller en Hof-Prædikant, eller dette Slots egen Præst, kand jeg ikke sige. Efter Tienesten lod Hans Majestæt sætte paa Alteret 300 Specie Daler, som til Fattige skulle uddeeles. Siden efter Høstens Tid inviterede Kongen indenlandske og udenlandske Ministrer, med Damer og Jomfruer fra Kiøbenhavn, paa dette Slot, og var her da megen Pragt og Herlighed, da Kongen tracterede de Inviterede. Iblant andet blev paa Grønne-Havge

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

indrettet et meget prægtigt Fyrverk, hvis Beskrivelse jeg kortelig vil anføre, for at lade se de Tidens Pragt. Den 7 Sept. Om Aftenen imellem 9 og 10 blev afbrændt et Fyrverk, saaledes. Der forestilledes et Castell (246) med 4 Basteyer, 56 Fod lang og bred, men 30 Fod høy, med en Tyrk paa hver Bastey, og midt paa en Fendrik, og udgik deraf den Aften over 6000 Skud og Ild. En anden Aften derpaa var giort et Castell, forestillende den Persianske Fæstning Tauris, der blev beskudt af Tyrkerne. Det var firekantet, 50 Fødder viid og breed, og 66 Fødder høy. Paa hvert Hjørne af Castelllet stod et firekantet Taarn med en Runddeel og 4 Walske til Deels forgyldte Gavle, besatte med huulede Kloder og Skud, inden og uden. Paa en stor Stang faaet det Persianske Vaaben. Paa Castelllet vare Persiske Soldater og 100 Storm-Stykker, ladt med Sværmer, og inden fore vare 56 Fyr-Mørsere, ec. Stormen gik saaledes an: Uden for vare 100 Tyrker og 100 Musqveterer, og Persianerne beskiøde igien Tyrkerne med Fyr-Bolte og Raqvetter. Til dette Verk blev forbrugt 86000 Skud, af hvilke nogle vare paa 1, 2, 3, og høyest paa 4 pund.

Følgende Aar 1583 grasserede her i Helsingør en stor Pest, som henrev 1200 Mennesker, ligesom der i Kiøbenhavn samme Aar døde af Pesten 9000 Mennesker, og i Malmøe 700 Personer. Ao 1584 beskikkede Kongen til Commendant over sit nye opbygte Slot Cronborg (247) Geert Rantzov, en Mand, der havde seet meget, og var kyndig i adskillige Viidenskaber. Den 9. Mart samme Aar fik han Kongens Følge-Brev til meenige Kronens Bønder udi Croneborgs Birk, Hørsholms Birk og de udi Holboe-Herred, Grønholt-Sogn undtaget, at svare til Cronborg-Birk. Da Sundet om Vinteren Ao 1585 var ved Frostens Haardhed tillagt med Iis, forlystede Kong Frideric sig, som ofte i denne Tid

besøgte Cronborg, med at lade ved en Snor maale Sundets Brede imellem Helsingør og Helsingborg, da den befandtes at være 3987 Alen eller næsten en Miil. Men Kongen, som saaledes glædede sig ved dette sit nye Slot, besad denne Herlighed derpaa ikkun i en kort Tid af 2 eller 3 Aar, da han døde. Dette Aars-Tal 1585 findes paa et af Byens Ingselg. Kongen udgav og samme Aar en Forordning om fordærvet Viin.

Følgende Aar 1586 gav han Indvaanerne Lov at indgierde deres Marke, paa det de des bedre kunde betiene sig af dem. Dronning Sophia forærede til Tydsk Kirke en gammel Kalk, som tilforn er meldet om iblant Antiquiteterne. Ao 1588 gav Kongen Borgerne den Plads, som gaer fra røde Port og ned til Havet, at de maatte derpaa bygge, naar de kun ville opføre gode Kiøbsted-Bygninger. Samme Aar (248) udgav han og den Forordning, at hvad Indkomster og Capitaler Kirkerne og Skolen havde, skulle udsættes paa Rente, men der maatte ikke betroes nogen meere end 300 Daler, de maatte og ikke sælge deres Eyendomme, førend Kirkerne og Skolen fik sit uskad. Arvingerne skulle og bie, indtil denne Giæld var betalt. Endelig døde denne Konge i dette Aar, i hvis Tid Helsingør naaede til den høyeste Herlighed, den har havt; Thi Kong Friderich elskede Stædet, og kand kaldes dens anden Fundator. I denne Tid florerede Tyge Brahe paa sit Uranieborg paa Hveen, om hvilken Mand alle paa denne Tid vidste at tale, og mange Fremmede end og Fyrstelige Personer komme hid ag disse Egne for at see ham og tale med ham.

§. 3.

Helsingørs Historie under Kong Christian den 4. og Egnens Prydelse i den Tid.

Da alle Ting vare blevne levende her i Egnen og i Byen, saa vedvarede denne Herlighed ogsaa i Kong Christian 4. lange Regierings Tid. Strax udi Aaret 1590 logerede paa Cronborg Kong Jacob i Skotland, som siden blev Konge i Engeland, en heel Maanedes Tid, nemlig fra den 21. Jan. til den 21

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

Febr. Da han drog til Kiøbenhavn. For at (249) viise den Kierlighed, han bar til sin egen Nation, saa drog han ind ved sin Ankomst her til Byen i Kingos Huus. Samme Kingo var en Linnet-Væver af maadelig Formue, hidkommen fra Skotland, og biede først i Slangerup, med siden for Nærings Skyld flyttede til Helsingør. Han var Fader til vores berømmelige Biskop Kingo. Samme Aar den 19 April. (nogle skrive 1596) havde Cronborg atter stor og høytidelig Ære, da Hertug Henricus Julius af Brunsvig havde her sit Bryllup med den Danske Prinsesse Elisabeth, Kong Christians Søster og Friderici 2 Dotter, Ao 1593 blev bevilget, at Kirkens Jorder maatte sælges, at den deraf kommende Capital kunde paa aarlig Rente udsættes. Aar 1597 mistede denne Egn meget at sin Anseelse ved Tyge Brahes Bortreyse af Riget.

Ao 1602 borttog Kongen fra Hanse-Stæderne Lybek, Bremen og Hamborg, Handelen paa Island, og derimod gav den til Kiøbenhavn, Helsingør og Malmøe. Aar 1604 forbød Kongen Enker at være Formyndere. I følgende Aar laae Dronningen i Barselseng paa Cronborg, og blev hun forløst den 4 Jan. med en Prinsesse, som blev kadet Sophia, men denne Prinsesse døde her paa Slottet den 7. Febr. Eller 7. Sept., i samme Aar. I dette Aar 1605 forbød Kongen, at man ikke (250) hemmeligen maatte skifte Arv, og beordrede, at her skulle være Vragere, som skulle vurdere de her ankommende Levnets Midler. Strax derpaa anordnede og Kongen, at en Rigsdaler skulde gielde efter denne Dag 33 Lybsk, men 66 Danske Skilling. Aar 1610 udkom en Forordning, at de, som fra Helsingør eller andre Rigets Stæder til fremmede Lande henflyttede, skulle give den 6te Deel af deres Formue til Riget. Ao 1613 og 1614 blev det høye Spiir paa S. Olai Kirke opført, som var til stor Nytte for de Søefarende, siden det kunde sees langt udi Søen. Ved samme Tid var her et Bogtrykkerie i Byen. Ao 1616 forbød Kongen, at ingen maatte kiøbe eller sælge det Gods, som kom ind i Øresund, uden han var af Adelen eller af Borgerskabet i de Stæder, Kiøbenhavn, Malmøe, Landskrone og Helsingør, eller og han vilde kiøbe eller sælge en heel Ladning, og det kunde beviises. Af dette med meere seer man, at Helsingør paa de Tider var en anseelig Handel-Stad. Ao. 1617 tales om en Besøgelse hos Kongen paa Cronborg, hvorom jeg intet videre veed.

I dette og følgende Aar sees af nogle Breve, vexlede imellem Rosenkrands og Brokmand, at Biskop, da Professor, I. R. Brokmand har opholdt sig paa Cronborg med den Kongelige Cron-Printz Christian 5 maaske (251) for at være i des større Stilhed med ham, at han kunde præpareres til Alterens Sacramente, og anføres til Gudfrygtighed. Men i Efterhøst Ao. 1618 grasserede her i Byen Pest, hvoraf Commendanten Christen Hansen til Norgaard døde (uden Tvivl) den 4. Decembr. Hvilket Dødsfald var merkeligt, siden, saa vidt mig er bekiendt, ingen er død af Commendanterne for ham her paa Slottet. Pesten continuerede for Resten Vinteren 1619. Aar 1620. gav Kongen Magistraten, Borgemester og Raad Frihed for de Skatter og Byens Paalæg, som kaldtes Skat, Færgeløn, Vagt, Bysseskytterhold. Samme Aar fik Borgerne Frihed at handle paa Mandals og Redenes Lehne i Norge. Aar 1622 begyndte de Svenske at sende en Consul her til Helsingør. Indbyggerne fik Lov at bygge ved Stranden nogle Salt-Boder. Ao 1623 bleve Kroersker og andre som solte Øll i Potteviis forbudne at brygge, men de skulle tage Øll hos Bryggerne. Den 29. Jan. Ao. 1628. var saa stor Storm, at Kongens Stald ved Lappen nedblæste og mange af Kongens Heste bleve ihieslagne. I Kiøbenhavn nedblæste og samme Tid Nicolai Kirkes Spiir. Følgende Aar 1629 skeede igien en ande Vanlykke, da der kom Ild løs paa Cronborg, som gjorde stor Skade indvendig i Gemakkerne, da alting brændte indtil Muur-Værket. Kongen lod strax Slottet saaledes i (252) Stand sætte, at han siden indfandt sig herpaa. Aar 1630 lod Kongen opføre en Muur ved Stranden, hvorpaa vare 6 Porte, som hver Aften skulle tillukkes. Denne Muur var Strand-Siden af Strand-Gaden. Ao 1631 blev forordnet, at Helsingørs Indvaanere skulle for Veyens Besværlighed stævnes

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

14 Dage, førend de skulle møde ved Lands-Tinget. At Slottet er strax sat i brugelig Stand sees og af Historien, da Kongen Ao 1635 gav Gesandter Audience paa Cronborg. Aaret herpaa nemlig 1636 var Pest igien om Sommeren. Aar 1640 blev ved Bisp Cafp. Brokmand anordnet adskilligt Skolens Oeconomie vedkommende.

Ide Aar 1644 og 1645 blev talet om Krigen, da den Svenske Flode i det første Aar brækkede igiennem Sundet med Magt, uden synderlig Skade; Men dem hialp paa den eene Side Commandantens Forsømmelse, og paa den anden Side Vindens Føyelighed, at deres Cours faldt langs den Skaanske Kust; Men noget meere var det, da den Svenske og Hollandske Flode, som bestod af 54 Orlogs Skibe og 300 andre Skibe, brækkede igiennem Sunder; Og siges Kongen selv at have seet derpaa igiennem et Vindve paa Cronborg, og at Admiralen paa Hoved-Skibet hilse, ved det han seylede forbi, paa Kongen. Samme Aar 1645 (253) bilagde Kongen de Tvistligheder, som vare opkomne imellem den Danske og Tydske Præst. Indholdet af det Kongelige Rescript var, at den Tydske Præst maatte ingen Liig-Prædiken holde hverken i den Tydske ey heller i den Danske Kirke, uden over de Personer, som vare fødte uden for Danmark; Men derimod maatte den Danske Sogne-Præst ligesaavel holde Liig-Prædikener i den Tydske som i den Danske Kirke. Aar 1647 gav kongen Borgerskabet Frihed til at skiære Tørv i Ørens Mose. Samme Aar paabød Kongen, at til Skibbroens Vedligeholdelse skulde gives noget af hvert Skib, som der lossede. Aar 1648 døde Kong Christian 4.

Førend jeg gaar til Slutningen af denne Periodo, vil jeg efter min vedtagne Maade beskrive tvende i denne Tid oprettede herlige Bygninger i de Hillevoners Egne, nemlig Friderichsborg Slot i Siælland, 3 Miile fra Helsingør, og Uranieborg paa Hveen. Friderichsborg agtes for en af de prægtigste Bygninger i Europa. Først laae ey langt herfra et Closter Ebbelholt med en liden Kiøbstæd af samme Navn, og en Herregaard Hillerødsholm med en Landsbye Hillerød, der, hvor Bygningen blev opført. Da Kong Friderich 2 havde tiltusket sig denne Gaard paa den Maade, som før er anført, forsvandt de gamle (254) Bygninger, og Kongen lod 1560 bygge Slottet, hvortil skal være forbrugt de tienligste Materialier af de nedbrudte Bygninger Ebbelholt-Closter og Bye tilligemed Slottet Dronningholm, som tilforn er omtalt. Men da Kong Christian den 4. Ao. 1577 er fød paa Friderichsborg Slot, eller tæt derved; Thi Dronningen skal en Dag have gjort en Lyst-Tour, og da bleven forløst under aaben Himmel med denne Printz, saa har dette Slot, ligesom det fik Navn af hans Fader, faaet sin største Pragt af denne Konge, som besynderlig fandt Behag udi dette sit Føde-Sted. Kongen lod derfor nogle Aar efter sin Regierings Tiltrædelse Slottet ombygge, og derfor indkaldte fra fremmede Stæder alle Slags Konstnere. Slottes er beskrevet af adskillige, hvoraf jeg kun vil gjøre et kort Udtog, siden det er saa nær ved Helsingør.

Det ligger deyligt imellem de største Skove i Siælland paa den eene Side, og en kornriig samt meget bebyggt Slette paa den anden Side. Tæt omkring Slottet er en liden Søe, hvori Slottet ofte præsenterer sig med Taarne og Spiire, som i et Speyl. Omkring Slottet gaar en Skov og Slots-Havgen, som kand ansees for en stor Dyre-Havge. Herved ligger et smukt og med mange Rariteter af Sabler, Heste-Tøy og Rustninger udprydet Lysthuus, (255) Sparepenge kaldet. Slottet i sig selv er i 3 Deele afdeelt. Den største Deel er en firekantet Plads, med smukke Bygninger omringet, hvor de ordinaire Kongelige Hof-Betientere boe. Derfra kommer man igiennem et prægtigt Portail til den anden Deel, hvor Bygningerne ere en Etage høyere, tækkede med Blye, i hvilke de fornemmeste Betientere og fremmede Ministre logere. Derpaa kommer man til den 3di Deel over en Vindebroe, hvor det Kongelige Herskab selv residerer. Denne Deel er med smukke Spiire og Gavle beprydet,

alt har saadanne Zirater, at jo meere de betragtes, jo meere maa man forundre sig derover. Taget er af Kobber. Slottet i sig selv har mange store og smaa Værelser og Gemakker, og hvert igien af Gemakkerne ere, hvad Vægge, Tapezerier, Loft og Gulv, samt andre Ziirater angaaer, saa rart og konstigt, at man neppe i en kort Tid kand betragte meere end et Stykke for sig, saasom hvert giver Forundring, og forøger Nysgierrighed. I sær er den prægtige Slots-Kirke værd at bese, hvor Kongerne nu omstunder salves. Kongens Stoel er af Muscat- og Ibenholt-Træe med Vindver af Chrystal- og Speyl-Glas. Alteret er af purt Sølv og Ibenholt overmaade prægtigen udstaffet. Lysestagerne ere tvende Engle af purt massiv Sølv. Prædikestolen er 5 Muskler med fiint Sølv indlagt. Overdækket (256) er gandske af fiint Sølv og Ibenholt, hvor Christus og de 4 Evangelister staae i temmelig Størrelse af purt Sølv. De andre Kirkens Ornamenteer ere ligeledes særdeles smukke og kostbare. Næst ved Kirken ere tvende Kirke-Gemakker, i det eene hænger en Sølv Lysekroner med Rigets Æble, i hvis Knap er et Seyerverk og et Slagverk med tvende Klokker, o. s. v. Da de Svenske Ao 1658 havde næsten heele Landet inde, lode de ogsaa her Spoer efter sig, saa at man ikke nu finder alle de Kostbarheder, som for den Tid vare at see. Ved Slottet ligger den Kiøbstæd Hillerød med den der oprettede Kongelige Latinske Skole.

Det andet, som gjorde denne Egn paa disse Tider anseelig, var Eylandet Hveen, hvis Beskrivelse jeg her maae igientage siden den ligger i Øyesynet for Helsingørs Indvaanere. Om Navnet er ingen videre Vished, end at en Kiæmpe eller en Kiæmpinde først skal have beboet Landet, og som samme hedte Hveenella, er Øen kaldet Hveen, paa Latin Hvena. Denne Øe ligger meget høyt i Sundet, og kand man derpaa see 6 fornemme Stæder, nemlig Kiøbenhavn i Syd-Vest 3 Miile borte, Helsingborg mod Norden næsten 2 Miile borte, Lund i Syd-Ost 4 Miile borte, Landskroner 1 Miil (257) mod Østen, og Malmøe 5 Miile i Sønd. Denne Øe har i sær været berømt og til Anseelse for denne Egn fra Ao 1576 indtil en 20 Aars Tid derefter. Før den Tid havde den foromtalte Hveenellæ Familie og Afkom besat Landet, ag hvilke i sær tvende Personer Haagen og Grunild vare bekiendte. I den Tid vare her paa Landet 4 Slotte, hver mod sit Hiørne, af hvilke endnu skal sees Rudera, Hammer mod Skolens Opgang, Karhecida mod Vesten, Nordborg og Sønderborg. Disse Slotte ere ødelagde Aar 1288 af Kong Eric i Norge, da han i Kong Eric Mendveds Tid røvede og afbrændte Helsingør, Hveen og Amager. Siden den Tid vides ikke noget, som kand interessere Læseren i denne Øes Beskrivelse, uden at man fortæller en kort Passage om denne Øe. Engelænderne under Dronning-Elisabeth (skiønt andre sige Hollænderne) stræbte at tilforhandle sig denne Øe af Kong Frideric 2. for at have den til Nederlag. Men da Kongen ikke derom syntes noget, da det letteligen kunde drage onde Svitter efter sig, svarede han kortvillig, at Engelænderne skulle faae Øen i Eye, naar de den med Skarlagens ville beklæde. Da man nu tænkte, at Engelænderne ikke videre skulle bekymre sig om Øen, komme uformodentligen en Deel Skibe ladte med Skarlagens, saa meget, som det gandske Hveens Land kunde overdrages med, og derpaa krævede, at Kongen skulde efter Accord (258) overlade Øen. Derpaa blev da endelig svaret, det at skulle skee, men de maatte føre det hjem med sig, som de havde kiøbt, saasom Kongen vilde ikke have det i denne Egn. Da de skulle saaledes flytte Hveen bort, blev intet vidre deraf, end man undertiden kaldte dette Eyland Skarlagens Øe. Da den navnkundige Adelsmand Tyge Brahe var kommen i stor Anseelse for sine Astronomiske Viidenskaber, skienkede Kong Frideric 2 denne Øe til ham Aar 1576. Paa dette Eyland, der i sin Omkreds er 8160 Skrit eller 2 Miile, høyt rundt omkring, men flak oven paa, dog noget høyere midt, opførte Tyge Brahe det konstige og vidt berømte Slot Uranieborg, hvis Grund-Steen blev lagt om Morgenen den 8. Aug. Ao 1576 af den Franske Gesant Carolo Dantzæo med en Latinsk Overskrift, saaledes lydende paa Dansk: Da Friderich 2. regierede i Dannemark,

lagde Carolus Dantzæus Aqvitanus R. G. J. D. L. denne Steen til Ihukommelse, med Ønske om en lykkelig fremgang for dette Huus, som af Kongen er beskikket til Philosophiske og Astronomiske Betragtninger, og opbygget af Velbyrdige Mand Tyge Brahe til Knudstrup Ao. 1576 den 8 Augusti. Dette Slot blev da fuldfærdiget, men Tyge Brahe siges dertil at have sat af sine egne Midler over 100000 Rdlr. Slottes Navn var Uranieborg, som paa Dansk (259) betyder Himleborg. Det laae, saa vidt jeg kand forstaae, midt paa Øen. Yderst omkring Slottet laae en rigelig dyrket Mark. Først kom man igiennem en Muur, paa hvilken vare 4 Hiørner. Mod Øster og Vester havde den Porte, hvorved Engelske Dogge gave Signal, naar nogen Fremmed kom ind. Imellem hvert Hiørne var Muuren udvidet i en halv Kugle, hvori hvert stod et Lysthuus. Derpaa gik Veyen igiennem en skøn Frugt-Hauge med 300 Træer udi, saa kom man igiennem en Blomster-Hauge, og gik disse Hauger med Muuren rundt omkring Slottet, derfra gik man over Slots-Pladsen ind paa Slottet. Paa Slots-Pladsen ind paa Slottet. Paa Slots-Pladsen stod en konstig Fontaine. Slottet i sig selv var 60 Fod lang og 60 Fod bred, ziiret med 4 Runddeele. Huusets heele Høyde fra Jorden til det øverste af Fløyet, som var en forgyldt Pegasus, var 75 Fod. Udi Muuren udi lige Linie med Kielder-Vindverne saa man Grund-Steenen, hvorom kort forhen er meldet. I Gemakkerne inden til vare overalt rare Inventioner. I hans Sove-Gemak var ved Sengen et stort og høyt Hiul, som med stor Konst gik uden for Muuren, saa at han i Sengen kunde ligge og dreye det omkring, og igiennem smaa Huller derpaa see om Natten Stiernernes Løb. Bygningen var 2 Etager høy. Under den var en Viinkielder og Hvælvinger, hvor hans Destillere-Redskab, (260) Glas-Brænderie og meere var. I et Taarn saae man hans store Globus Coelestis. Stierneborg var en anden Bygning 70 Skrit fra Uranieborg mod Sønden, bygt Ao 1584 i Form som en Stierne. Noget derfra var et Huus, indrettet til Huusholdingen. Endnu var Sønder paa Landet en Vandmølle saa indrettet, at man paa engang med et Hiul kunde bruge den til Papiirs, Korn-, Stampe-, Slibe- og Polere-Mølle. 200 Skrit fra Uranieborg mod Norden vare hans Verksteder til Astonomiske og Mechaniske Instrumenter. Paa Øen lod han grave 3 store og over 30 mindre Fiske-Parker. Der fandtes da iblant andet Vildt ogsaa Caniner, som Tyge Brahe meget elskede. Paa Landet var en Bye, hvorudi omtrent 49 Bønder boede. Alle over Europa taledede om denne store Mand, og ingen Adelsmand syntes at være noget, uden at han havde beseet disse Egne, og talet med Tyge Brahe paa Hveen. Ja Konger og Fyrster giorde Brahe den Ære at besøge ham paa hans Uranieborg. Foruden af Kong Frideric 2 og Dronning Sophia blev han besøgt 1586. af Kong Frid. 2 Sviger-Fader Hertug Ulric af Meklenborg, hans Gemahl Elisabeth og Broder-Søn Sigismundo. Ao 1590 var Fyrsten af Brusvig Henric Julius hos ham. Herforuden blev han med fleere Fyrster og store Mænd besøgt af Kong Jacob af Skotland oh Dronning Anna. (261) Ao, 1591 besøgte Kong Christian 4. ham. Men denne Herlighed forsvandt, og denne Egn tabte meget at sin Anseelse Ao 1597, da Tyge Brahe forlod Riget. Øen blev derpaa forlehnet nogle Adelsmænd. I Henseende til Kirkens Ret hørte Hveen under Siælland, men i det Verdslige til Cronborg-Lehn. Da de udgiorde et Birke-Ting under Siøllands Lands-Ting, indtil 1634 den 24. Maji, da Indbyggerne fik Friheds Brev, at de for Veyens Længdes Skyld maatte søge Skaane Lands-Ting; Derfor maatte Hveen følge Skaane under Sverrig.

Nu er paa Øen en Herregaard og 32 Bønder, som udgiøre et Kirke-Sogn. Paa denne Herregaard har vel Commandanten i Helsingborg Obrist-Lieutenant Landerstierna hans Frue opholdt sig, da den bekiendte Caper-Capitain John Norcroff brækkede ud om Natten imellem den 29. og 30. September 1726 af sit Fængsel i Casteller i Kiøbenhavn, og svømmede over til Hveen. Samme Frue gav ham af Medynk nogle Klæder, og forskaffede ham en Baad, som førte ham til Helsingborg. Hans Levnet er nyligen trykt. Paa Øen falder meget skøn Korn og Høe-Avl, det sidste meest mod Sønden. Skov er

her ikke uden smaa Buske og en liden Hassel-lind, om hvis Nøder skrives, at der endnu ingen ormstukken er (262) funden iblant dem; Ligesom her ikke heller findes Rotter og Muus. Der falder og et skiønt Fiskerie. Bække og skønne ferske Vand Kilder har Landet, iblant hvilke findes en, som aldrig kand tilfryse. Men hvor Uranieborg har staaet, der har nu over 100 Aar voxet Græs, hvilket Tyge Brahe nok saae forud, at derfor har gjort et Epigramma, som begynder saaledes:

Uraniae sacrata domus, specula inclyta Cæli.

Og slutte smed disse Ord:

Siccine spreta jaces? Sic nunc orbata quiescis.

Nu vil jeg vende tilbage til Byen.

§. 4.

Slottet indtages af de Svenske, og Byens Tilstand og Opførsel imidlertid, samt en Beskrivelse over de Skaanske Egne ved Sundet.

Da Kong Friderich den 3 kom paa Thronen Ao. 1648, fornyede han alle de Privilegier, som hans Fader havde givet. I de første Regierings Aar falder ikke noget merkværdigt at skrive om, uden at man kand see Byen (263) at have continueret i sin Velstand. Ingen Anordning finder jeg at være givet af Kongen til Byen, uden alleene Ao. 1657, at Indbyggerne maatte have Frihed at indelukke deres Jorder om Byen, for des bedre dem at frede. Samme Frihed var dem forhen forundt af Sal. Kong Friderich 2. Ao. 1586. Imidlertid seer man, Kirkerne, især S. Olai Kirke har i disse Aaringer faaet mange Ornamentter af en og anden formuende Indvaanere. Endelig nærmede Aaret 1658, som tilligemed følgende var Slutningen af denne Periodo. Til hvis Historie, som en af de merkeligste, jeg begiver mig, og indeholder Cronborgs Erobring af de Svenske.

Med faa Ord maa gives en Beskrivelse over Slottes og Staden ved Fiendens Ankomst. Cronborg var af alle anseet for en vigtig Fæstning, i Henseende til dens Fæstnings-Verke, Krigs-Rustning, Krud, Skyt og Kugler, hvormed den var forsynet, endelig og formedelst Bygning og kostbare Mobilier, eller det øvrige Bytte, som paa det var at vente, men fornemmelig i Henseende til den meget beqvemme og vigtige Situation. Slottet er omringet næst Søen af Helsingørs Bye, der til Lands kunde ingen Modstand gjøre, da den er gandske aaben. Mod Søen havde den en Muur, opført af Kong Christian 4, ved hvilken den nogenlunde (264) kunde forsvare sig mod Anfald fra Søen. Men naar Fienden ankom fra Landet, vilde Byen strax udstaae haard Medfart, og sættes i Brand enten af Slottet selv, som derved vilde gjøre alting magert for Fienden, eller af Fienden, som ved at ødelegge en Deel af Byen, kunde have bedre Rum for sig til at bestorme Fæstningen. Byen i sig selv var paa de Tider en af de smukkeste og rigeste Stæder i Landet. Ved Sundet var den, den vigtigste Stad næst Kiøbenhavn, med hvilken den til deels havde nogle Privilegier. Handelen var her og rigere end mange andre Stæder, hvilket sees deraf, at Ao 1602 var den Jølandske Handel givet til Helsingør. Malmøe og Kiøbenhavn, og ingen maatte købe eller sælge det Gods, som kom ind af Øresund, uden Adelen og Borgerne af Helsingør, Kiøbenhavn, Malmøe og Landskrone, med mindre han ville købe en heel Skibs Ladning. Dette med den forhen givne Beskrivelse giver tilkiende Byens da værende gode Tilstand. Paa Slottet var Christopher Bilde Lehnsmand og det omtrent siden 1648, da han succederede Arent von Kula. Holberg siger i sin Danmarks Historie Tom. III. 313, at han nyligen var bleven Lehnsmand. Jeg vil og give en Liste paa de Personer, som fornemmelig vare

bekjendte i Helsingør. Blant de fremmede Residenter var den Svenske Gustavus Duval, som Kongen af Sverrig (265) havde givet Creditiv og beordret at være Resident i Helsingør. Denne Mand tilkendegav kort førend Krigens begyndte at han var sendt af sin Konge, at bekræfte og formeere det gamle Venskab imellem begge Rigerne. Ja Kongen af Sverrig bevidnede selv vidtløftigen, som før den oprigtige og bestandige Attraa, han havde, at holde et uryggeligt Venskab med Danmark. Den Tydske Sogne-Præst var Hr. Stemann, som et par Aar tilforne var kaldet hertil. David Christensen havde været Sogne-Præst her siden Ao 1645 til S. Olai Kirke. Hr. Peder Nielsen succederede ham i Krigens Tid. Mag. Hans Farøe har ungefær ved denne Tid været Rector, og Mag. Henric Eegebye var Con-Rector. Lars Christensen Rhod en lærd Mand var Borgemester; Thi han er vel ikke død førend Beleyringen, kort for hvilken han levede. Rasmus Regelsen, David Melvin og Lucas Wilders vare Raadmænd, og Raadmand Iver Pedersen var vel ikke død endnu. Michel Hansen var Toldskriver i Øresund, som Ao. 1655 havde giftet sig med Maren Peders-Dotter af Kraagerup, Søster til Madame Rostgaard. Ole Steenvinkel var Ingenieur paa Cronborg. Richard Hutkinson, en Engelsk Obrist, laae med et vakkert Mandskab i Helsingør, som Protector Cromwel i Engeland havde sendt den Svenske Konge til Hielp, men som Obristen (266) ikke var fornøyet med Kong Carl, slog han sig til Dansk Partie. Jens Henricsen Borgere i Byen. Christen Pedersen Tikiøb en Student. Om Corfitz Trolle har just boet i Byen, veed jeg ikke, men han var Cammer-Herre og siden bekjendt. Unden for Byen var Hans Rostgaard paa Kraagerup, Amtsforvalter over Cronborg-Amt, og Hr. Gerner Præst i Birkerød. Disse Personer bleve siden bekjendte, medens Cronborg var indtaget af de Svenske. At fortælle, hvorledes den forrige Krig Aar 1657 og 1658 blev begyndt, fuldført og endelig sluttet ved den Roeskildske Fred den 26. Jan. Ao. 1658, hører til den almindelige Rigets Historie. Denne Fred varede dog ikke længe, endskiønt begge Konger, Frideric og Carl Gustav spiisede sammen på Friderichsborg, og viiste mod hinanden megen Fortroelighed, og store Tegn til at bestandigt Venskab. Kong Carl af Sverrig reyste derpaa en Løverdag fra Friderichsborg til Helsingør, og derfra over til Skaane, for at tage de erobrede Stæder og Provincer i Possession; Og ventede man da ikke, at han skulle komme saa hastig igien, som skeede. Men heele Landet blev sat i stor Forskrækkelse, da det uformodentlige Rygte kom, at Kongen af Sverrig var med sine Tropper kommen i Land ved Korsør, og søgde til Kiøbenhavn. Saa snart Kong Frideric fik Svenskens Ankomst at viide, skikkede han den 8. Aug. (267) om Aftenen Gesantere til Kongen af Sverrig, hvilke traf Kong Carl den 9. Aug. I Ringsted, og Dagen derpaa bleve i Kong Carls Carosse ophentede til Ringsted Closter; Men der blev forgiæves handlet om Fred, hvorfore Gesanterne reyste tilbage, og den 14. Aug. leverede Kongen den heele Forretning beskreven. Herpaa lavede Staden sig strax til Modstand. Hans Majestæt var sa omhyggelig ikke aleene for Kiøbenhavn, men og for Cronborg, og sendte Obrist Poul Beenfeld tilligemed Carl Bruno og Christopher Bilde derhen, til hvilke han alvorligen recommendede denne vigtige Fæstning. Udi Cronborg laae da en temmelig Besætning, som med stor Forraad af Canoner og Krud. De commanderende Officiers vare, som meldt er, Beenfeld, Brunov, og Bilde. Beenfeld, som førte til høyeste Commando var lidet elsket af Soldaterne, som han under en og anden Prætext nægtede deres Besoldning, og derfor udi den paafølgende Beleyring fandt liden Kierlighed og Lydighed hos dem. Til anden Uhæld kom ogsaa denne, at hans Frue udi sidste Indfald i Holsteen var bleven fangen af de Svenske, saa at deres Trudsler kunde have større Virkning hos ham, end hos en anden. Brunov var opdragen til Hove, og havde været Page, siden havde han ladet sig bruge udi Krigs-Tjeneste, og derudi forholdet (268) sig saaledes, at Kongen havde fattet gode Tanker om ham, og destineret ham til at succedere Beenfeld, hvis ham noget skulle tilkomme. Den 3die nemlig Christopher Bilde (om ham siger Holberg) han var nyligen bleven Lehnsmand i det District, og i

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

den Henseende havde da søgt sin Tilflugt til Cronborgs Slot. Saadan var Tilstanden; da man hver Time ventede paa Fiendens Ankomst. Dette skeede og strax saaledes:

Hanibal Sehested, som Carl Gustav havde fanget paa sit Gods, insinuerede sig meget hos samme Konge, og derover, ved et og andet snildt Raad, syntes at gjøre sit Fædreneland Tieneste. Han raadede da ogsaa, at Kongen skulle deele sine Tropper, og anvende en Part deraf til Cronborgs Beleyring, hvorved han søgte at hindre, at Kiøbenhavn ikke i første Skræk skulle blive ret angreben. Dette Anslag fandt Kongen for Got, og derfor sendte Wrangel med den Part af Krigshæren didhen. Fienden marcherede fra Roeskilde og Ringsted mod Kiøbenhavn. De, som marcherede mod Cronborg, skildtes (formodentlig) fra da andre ved Roeskilde, hvorved de vandt en kortere og beqvemmere Vey, og de i Helsingør kunde da ikke saa hastig faae det at vide. I Helsingør ventede man vel Fiendens Ankomst ikke at være langt fra Haanden, men det (269) skeede hastigere end de tænkte; Thi da de hørte, at Fienden søgte Kiøbenhavn, og der var ankommen, har de uden Tvivl ventet Fienden fra den Kant af, hvor de kunde let paa nogle Timer saae det at vide formedelst Passagen, der falder paa denne Vey. Men neppe gjorde man sig slige Forestillinger, førend man enten Aftenen den 15. eller Morgen den 16. Aug. Først fik at høre, at Svenske-Tropper vare anmarcherede fra Landet af. Saa snart man var forsikret om dette, lavede Slottet sig strax til Modstand, og uden Forhaling begyndte at skikke de nærmeste Bygninger ved Slottet i Brand, paa det at Fienden ved dem ikke saa hastigen skulle avangere lige paa Fæstningen. Men hvor hurtige de end vare i at afbrænde Byen paa den Kant, saa ankom dog Fienden i saadan Hast, at Besætningen maatte forlade Huusene og drage ind paa Slottet, der at værge sig. Det var kun en Haandevending paa at gjøre, førend Fienden oversvømmede Byen, og gav sig strax i Arbejde imod Slottet; Og da Besætningen ikke havde o saa stor Hast og Angest kundet sleiffe alle de nærmeste Bygninger, saa avangerede Fienden, ved de fra Branden friblevne Huuse, digt ind paa Fæstningen. De Svenske arbejdede sterk, og Fæstningen syntes at gjøre kiek Modstand. Af nogle Begravelses Fahner, som for nogle Aar fandtes i Tydsk Kirke, finder jeg, at der i det (270) ringeste i de første 3 Dage har paa begge Steder været skarp Fegtning; Thi der vare 3 Fahner: Paa den første Fahne stod, at den 16. Aug. Skeede et Anfald for Cronborg, i hvilket den underhviilende Danske Officier Capitaine Hans Oble blev skudt, og døde saa 56 Aar gammel. Paa den anden Fahne saae man, at Dagen derpaa den 17 Aug. Ligeledes blev hæftigen segtet, da under samme Fahne ligger begravet en Svensk Lieutenant under det Csstisten Regiment, der samme Dato blev skudt til Døde i en Allarm, formodentlig af en Canon-Kugle fra Cronborg. Samme var født i Øster-Gotland den 20. Jan. Ao 1625. Paa den 3die Fahne saae man, at den Svenske Obrist-Lieutenant ved det Fersindken Regiment Frideric von Eichstæd blev skudt for Cronborg i sin høyre Side med en Falqvenet, den 18. Aug. Hvoraf han døde i sit Alders 28 Aar. Han kaldes Herre til Rotten, Klempenau, Damzo, Tanto og Hochenhalt, Erbgesessen in Pomern. Imidlertid gjorde Beenfeld, som førte den øverste Commando i Fæstningen god Anstalt til Defension, og lod i Begyndelsen et Bud practicere til Kiøbenhavn, for at lade Kongen tilkiendegive, at han ville forsvare Fæstningen til det yderste, men derhos, at han behøvede nogen Undsætning af Folk. Hans Majestæt, som denne Fæstnings Conservation laae saa meget paa Hiertet, endskiønt han havde alt (271) Mandskab nødigt i Kiøbenhavn, skilte han sig dog ved en Deel af Besætningen, og skikkede den ved Natte-Tider til Vands til Cronborg, hvor den arriverede uformærkt igiennem Fiendens Flode. Saaledes blev Slottet bestandigen ved at forsvare sig, saa ingen spaaede, at den enten lettelig eller hastig skulle overgive sig.

Endelig da Wrangel merkede, at Beleyringen vilde blive langvarig, hittede han paa et Krigspuds, som i sig selv var ikke med de allerkunstigste, men dog denne Gang havde god Virkning. Han lod udsprede, at Kiøbenhavn var allerede overgivet, og, for at gjøre det des meere troeligt, celebrerede han denne opdigtede Seyer med sædvanlige Triumph-Tegn, saasom med Stykkers Løsning, Fyrverkerie, Trommer, Trompetter og deslige. Denne uformodentlige Glæde udi den Svenske Leyr forskrækkede først Besætningen udi Cronborg, men bragte den gandske udi Fortvivelse, da den fik at høre, at saadan Triumph skeede formedelst Kiøbenhavns Erobring. Udi denne Forvirring lod Wrangel Gouverneurerne sige at de skulle lide den skiændeligste Død, dersom de, efterat Hoven-Staden og Kongen selv var falden i de Svenskes Hænder, alleene ville sætte sig op mod deres seyerrige Vaaben. Over dette bleve de lettroende Triumviri gandske mismodige, besynderlig da Besætningen begyndte at rebellere, og (272) saaledes overgave Fæstningen, der var til megen lang Tid i Stand til at forsvare sig. Ret op 3 Uger efter Beleyringens Begyndelse blev Capitulationen sluttet den 6. Sept. Ao. 1658 og findes undertegnet af Carl Wrangel, Christopher Bilde, Poul Beenfeld og Carl Brunov. Ved Cronborgs Erobring bleve de Svenske forsynede med en Mængde af store Canoner, som bleve førte til Leyren, og brugte til at beskyde Kiøbenhavn med.

Da de Beleyrede i Kiøbenhavn fik denne sørgelige Tidende at høre om Cronborgs Opgivelse, ville de i Førstningen ikke troe det, efterdi de ingen Lyst havde dertil, og tænkte, det var umueligt, at saadan en sterk Fæstning kunde i saa kort Tiid blive indtagen, hvorfor ogsaa Budet, som førte disse Tidender, blev kast i Fængsel; Men af Fiendens Triumph udi Leyren, samt Confirmation fra andre Stæder, bleve de imod deres Villie tvungen til at troe det. Ja den paafulgte hæftite Attaqve og u-afladelige Skylden gav tilkiende, at de Svenske vare overflødigene blevne forsynede saa vel med Stykker som med Krud. Det indjog da en ubeskrivelig Rædsel udi Staden, og dette ikke uden Aarsag; Thi færst bekom Fienden udi Cronborg en stor Hob skiønne Stykker og Ammunition, som den tilforn havde Mangel paa, og derfor med des større Fordeel kunde fortsætte (273) Kiøbenhavns Beleyring, dernæst var den ved samme Fæstning Erobring udi Stand at kunde hindre den forventede Undsætning til Søes.

Det Bytte, som fandtes paa Cronborg, blev bragt paa en Fregat af 16 stykker, hvilken med alles Forundring ankom til Kiøbenhavn, og det paa saadan Maade: En ung Dansk Person ved Jacob Dannefær, son stod udi Krigs Tieneste i Begyndelsen af den Svenske Feide, blev ved det Roeskildske Fordrag tillige med mange andre Danske Krigsfolk overdragne til de Svenske. Og blev da samme Dannefær en Domestiqve af Rigs-Admiral Wrangel, hvilken han tienede med al Troeskab, og, saa vidt den Pligt, han var sit Fædreneland skyldig, vilde tillade. Imidlertid insinuerede han sig saaledes hos Wrangel, at han betroede ham en Hob Sager at føre til hans Frue paa en Fregat, hvorudi dette Bytte, som var erobret i Cronborg, var indskibet. Skipperen og Baadsfolkene vare Svenske, men der vare foruden ogsaa 16 Siællandske fangne Bønder, for at gaae de Svenske til Haande. Da Skibet var kommet under Seyl, begave de fleeste af det Svenske Mandskab sig ned udi Rummet, og der lagde sig til Hviile. Hvilket da Dannefær merkede, fik han Bønderne overtalt til at hielpe sig. Hvorpaa han fældede (274) med sin Kaarde Anføreren for de Svenske, der han ikke vilde legge Gevær og give sig, og derpaa befoel han Styrmanden at sætte Coursen lige til Kiøbenhavn, hvilket han ikke torde undslaae sig for. Medens dette skeede, arbejdede Bønderne paa at slutte alle Huller og Luggerne paa Rummet, hvorudi de Svenske laae, hvilket og skeede i en Hast og Skibet kom lykkelig ind i Havnen ved Kiøbenhavn. De Siællandske Bønder, som vare vornede, bleve strax til Belønning satte udi Frihed, og Jacob Dannefær blev giort til Officier, og regaleret med er anseeligt Gods paa Møen, hvor han var pådragen. Beringius i et

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

Manuscript taler om det Bytte der fandtes i Skibet, som aleene Wrangel tilhørende, og som han skikkede til sin Frue, men andre trykte Bøger sige, at det var det heele Bytte og alle de kostbare Sager, som de Svenske havde bemægtiget sig i Cronborg, og kand man slutte, at det maae have været af stor Vigtighed, efterdi det blev indskibet udi en Fregat, som førte 16 Stykker.

Imidlertid opholdte Kong Carl sig af og til paa Cronborg, saa vidt Kiøbenhavns Beleyring det ville tillade. De som af det Danske Krigsfolk bleve gjorde til Fanger lod han i det ringeste til deels føre herhid. Førend jeg taler om Helsingørs Indvaanere, hvorledes de i denne Tid opførte sig, vil jeg beskrive det navnkundige (275) Sjøe-Slag, som stod den 29. Octobr. Ved Cronborg.

Man længdes meget efter den Hollandske Flode, som ventedes hver Dag at komme Danmark til Undsætning. Den Svenske havde lagt sig ved Sundet, for at oppasse samme Flode, og forhindre den hielp, det betrængte Kiøbenhavn skulle have. Den 22. Oct. Ankom den Hollandske Flode til Lappen, hvor den matte ligge stille i 6 Dage for Vindens Skyld. En Deel Svenske holdt det da raadeligt, der at angribe dem, eftersom de havde Vinden med sig, og kunde i en Hast komme til Hollænderne, saa at de skulle blive nødte til at afkappe deres Ankere, og ikke faae Tid til at vinde dem op. Derforuden om ingen af Deelene skulle erholde Seyeren, maatte Hollænderne vende tilbage, enten til Holland igien, eller till Norge, efterdi de ingensteds kunde faae nærmere Havn. Tvertimod dersom de biede indtil Hollænderne fik Vinden med sig, kunde de ikke hindre dem, at jo dej største Deel af deres Flode maatte komme ti Kiøbenhavn. Dette var sandelig et godt Raad, men blev denne Gang ikke agtet, hvilket Kong Carl siden fortrød; Thi der fandtes en Deel andre, som mmeente, det var bedre at opbie Hollænderne udi Sundet, hvor man kunde skyde paa dem af begge Fæstninger. Og dersom den Svenske Flode (276) skulle blive afslagen, kunde den tage en sikret Tilflugt enten til Cronborg, Helsingborg eller Landskrone. Dette Anslag klingede da bedre i Kongens Øren, og den Svenske Flode fik Ordre at opbie de Nederlænderes Ankomst udi Sundet. Endelig bekomme Hollænderne god Vind den 29. Octbr., hvorfore de strax lettede deres Anker, og søgte Sundet udi god Orden. Deres Flode var deelt udi 3 Esqadrer. Den første bestod af 11 Skibe, commanderet af Vice-Admiral de Witte. Den midterste af Admiral Floris. Den Svenske Flode derimod, som var sterkere, var deelt udi 4re Esqvadres, og commanderet af Sverriges Admiral Carl Gustav Wrangel. Mellem Kl. 8 og 9 kom den Hollandske Flode ind i Sundet, og da gik strax løs paa de Svenske, igiennem hvilke de efter en haard og blodig Trefning endelig banede sig Veyen til Kiøbenhavn. Udi denne Trefning forliiste Hollænderne 800 Mænd, blant hvilke de tvende Vice-Admiraler de Wiit og Floris samt 5 Capitainer døde; de Wittes Skib Brederode blev alleneste savet, hvilket strandede og gik i Grund. De Svenskes Forliis derimod var langt større; Thi 3 af deres Skibe bleve tagne, 2 nedsiunkne udi Slaget, og 2 andre i deres Retraite til Landskrone. Medens Slaget varede, stod den Holsteenske Prinds Christian (277) Albert, som ellers var med i Leyren før Kiøbenhavn, og saae dette store Sjøeslag af et Vindve paa Cronborg. Vice-Admiral Witt Witzens Død blev regnet ikke til liden Forliis for Hollænderne. Samme Mand lod sig ikke fange, førend fast alle hans Folk vare omkomne, han selv var dødelig saaret, og hans Skib færdig at gaae i Grund. Da han merkede sine Kræfter gandske at forsvine, begierede han et Glas Brændeviin; men dette Remedium, som han brugte til at bestyrke sig med, befordrede des snarere hans Død; Thi han døde strax derpaa, og var han neppe bragt udi en Baad med 10 eller 12 af hans Folk, førend Skibet gik i Grund 1 Miil paa den anden Side af Cronborg. Saasom denne brave Sjøemand under den store Admiral Tromp havde gjort Frankerige Tieneste udi den Spanske Krig, og han derforuden havde den Franske Ridder- Orden af S. Michael, havde Ambassadeuren Omsorg for hans Begravelse, saa at han i Prydelse blev nedlagt udi en smuk Liig-Kiste, og bragt til Admiral Opdams Skib. Hans

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

Epitaphium findes u S. Laurentii eller den fornemmeste Kirke udi Rotterdam. Man troede paa den anden Side, at den Svenske Rigs-Admiral Wrangel ogsaa var død, hvilket dog var en falsk Tidende, skiønt han var udi slet Tilstand; Thi han var syg af Chagrin, efterdi hans Skib var giort gandske ubrugeligt, og havde (278) mistet sit Roer. Kong Carl besøgte ham efter Slaget paa hans Skib, trøstende ham det beste han kunde, og sagde, at i Steden for at sslaae sig til Sorg, skulde han være betænkt paa at forekomme videre Uheld. Om dette store Søeslag findes ellers strideige Relationer, hvoraf man seer, at begge tilskrive sig Seyeren, hvor vidt den eene Beretning viger fra den anden, vise i sær tvende paa samme Tid skrevne Breve, et af Kong Carl selv, og er andet af de Hollandske Admiral Opdam, hvilke anføres i Baron Holbergs Dannemarks Riges Historie Tom. III. p. 342. Men hvordan det gik eller ey, saa er det vist, at Hollænderne naaede deres Maal, trængde sig igiennem Sundet, og undsatte denne beleyrede Stad Kiøbenhavn, hvilket var deres eeneste Øyemerke med dette Tog. Den Svenske Flode derimod retierede sig efter Slaget ind i Landskrone Havn, hvor den kort derefter blev indsluttet, og er saadant ikke gierne en Svite af Seyervinding. Af dem, som i dette Slag omkomme, finder jeg ingen iblant Byens Grav-Skrifter, uden alleene en Svensk Capitaine, Michel Schreyter, som døde for sin Fiende imellem Klokke 9 og 12. Han var 46 Aar gammel, og fød udi Halle i Saxen.

Nu vil jeg tale om Helsingørs Indvaanere, hvorledes de opførte sig i denne Tilstand. (279) Man kand let forestille sig, at de have svevet i største Frygt for de Svenskes Herredømme, og kunde ansee sig som fangne, over hvilke deres Fiender havde Vagt. Den Tydske Præst Hr. Steman, da han merkede, at han skulde sværge Kong Carl, og derfra ikke kunde redde sig, undflyde han hemmelig af Byen til Kiøbenhavn, hvor han af Kongen erhvervede Frihed at forføye sig udenlands, indtil Krigen fik Ende. Imedens Cronborg var erobret, blev S. Olai Kald ledigt; Hvo der har beskikket den nye Præst, om de Svenske, som havde Byen inde, eller ikke, skal jeg ikke sige. En Præst skal have havt i Side at omkomme Kong Carl i sit Sovekammer paa Cronborg, ved at sprænge samme med Krud, om det har været en Præst her i Byen, eller en anden, veed jeg ikke. Baron Holberg er færdig at giette paa Hr. Gerner i Birkerød, men det har været en anden, muelig en af Byens Præster, kandskee det har været den Danske Sogne-Præst Hr. Peder Nielsen, men jeg har ingen Grund derfor, uden at han var kun her en kort Tid af nogle Maaneder Præst, og døde inden dette Aars 1658 Udgang. Førend jeg slutter Aarets Historie vil jeg melde nogle fornemme Personer, som i samme Tid ere døde, nemlig: 1) General-Major og Krigs-Raad Hr. Eylert Holk, som døde den 21. Februar Ao. 1658 og altsaa førend Krigens Begyndelse. (280) Han maa ikke confunderes med den Holk, som strax efter Krigen blev Commendant paa Cronborg. 2) Endnu førend Krigen begyndte, døde de 6 Maji Jørgen Frideric von Raben, som var Hauptmann ved der Siællandske Regiment til Fods. 3) Den 30. Octobr. Eller Dagen efter det store Søeslag døde den Svenske Obrist-Lieutenant Hr. Henric Schulenburg af Tusamacki. Om han har bivaanet Søeslaget, og der faaet sit Bane-Saar, kan jeg af den blotte Døds Dato ikke for nogen Sandhed sige. 4) Saa døde og derefter den 13. November den Svenske Cammerherre og Ritmester Eberhard Upkul, som var Arve-Herre til Mehs og Fixel. Indbyggerne i Helsingør, som vare misfornøyeede med de Svenske, spandt længe og hemmelig paa Raad, hvorledes de ville sammerotte sig, for at uddrive Fienden af Slottet; Men da deres Fiender vare vagtsomme over dem, syntes de i lang Tid ikke noget Raad at være snilt og sikkert nok, førend det traf sig at Besætningen trængde til Brænde og andet, og derfor beordrede Bønderne at tilføre slig Fornødenhed. Denne Tilsigelse til Bønderne udi Amtet gav Anledning til dette Anslag, som følger: Bønderne, som skulle gjøre denne Tilførsel, skulle udvælges af Amtets kiekkeste Karle, som ville beløbe sig til 80 omtrent. Disse (281) skulle udrustes med ladte Pistoler og korte Gevær. Og

paa det de alle udi em Hast kunde komme sammen, blev der overlagt, at en af dem skulde forsætligviis vælte sin Vogn, og derover kalde sine Kammerader til Hielp. Saa snart de alle vare forsamlede, skulde de strax anfalde Besætningen, og Borgerne skulde komme af Byen til Undsætning. Hovedmændene eller de fornemmeste Raadgivere i denne Handel deres Navne findes udgravne paa et Træ ved Kraagerup i de saa kaldede Heidevang, strax uden for Gaardens Malke-Led, som vender ud til Lave-Skov, nemlig: Cammerherre Corfitz Trolle. Hr. Henric Thomæsen Gerner. Hans Rostgaard, Ridefoget eller Amtsforvalter over Cronborg (som eyedede og beboede Kraagerup). Ole Steenvinkel, Ingenieur. Christen Pedersen Tikiøb, en Student. Michel Hansen, Told-Cammererer. Jens Henriksen, Borger i Helsingør. Amtsforvalter Rostgaard fandt stor Troeskab i dette Forehavende af Hans Olsen, en Fiskere boende i Humlebæk neden for Kraagerup. Paa denne Tid laae i Helsingør en Engelsk Obrist kaldet Richard Hutkinson med nogle vakkre Karle, hvilke og vare villige til at fegte for Kongen. Saa alting havde got Udseende med dette Anslag, men havde følgende Udfald: Der bleve skrevne Breve til Kiøbenhavn, hvorudi (282) det heele Anslag indeholdtes. Dette skulde gaae med en Baad til Kiøbenhavn; Men som Budet var paa Veyen, saae det en Svensk Baad, for hvilken de blevne bange, at deres hemmelige Skrivelser derved skulde falde udi Fiendens Hænder, hvorfore de bandt en Traad derom, og snak dem med en Steen, og derpaa roede bort. Dette syntes da vel nok, men imod al Forhaabning var Traaden ikke sterk nok, hvorfore Brev-Paqven kom fra Steenen, og med Vinden drev over til Landskrone, og saaledes faldt i de Svenskes Hænder, da den heele Sag blev aabenbaret, samt Hovedmændene: Saaledes bliver gemmenligen fortalt, at dette vigtige Anslag blev aabenbaret. Og hvad Historien af denne Handel angaaer, da er den gandske rigtig, og som den fortælles af Puffendorff og Manley. De meest omstendige Beretninger derom ere de, som findes udi Hans Rostgaards Liv og Levnet, item udi Henric Gerners Tale, som han agtede at holde paa Retterstedet, da han formedelst denne Handel var af de Svenske dømt fra Livet. Saa snart man i Helsingør fik Nys om denne Handels Aabenbarelse, salverede nogle sig strax og i Tide med Flugten, hvilke nok maa have været den Engelske Obrist Richard Hutkinson, Corfitz Trolle, Michel Hansen og Jens Henriksen, i sær Amtsforvalter Hans Rostgaard, som skiød sin Hest (283) ihjel, og derpaa retirerede sig ind i Kiøbenhavn. Da Hesten var død, spargeredes, at Rostgaard var omkommen, og Madame Rostgaard vidste og i denne Sag saa viselig af forstille sig, at man virkelig troede Rostgaard at være død, og derfor efterlod at søge efter ham; Men derimod af de Svenske, siden hun var ung, klog og formuende fik baade Condolationer og Friere. Men anderledes gik det med de andre Medviidere, som bleven strax bragte af de Svenske i en haard Arrest, for det at opbie den Straf, som deres Fiender ville tildømme dem. I sær vare de forbitterede mod Ole Steenvinkel (som, da Cronborg var overgiven, var bleven antagen af de Svenske, til at være Ingenieur paa Slottet ligesom tilforn) og derfor hastede med hans Henrettelse, som skeede sidst i Julii Maaned Ao. 1659, da han blev deelt i 4 Parter, og lagt paa 4 Steyler uden for Svingelen. Da han saaledes var aflivet, fortælles, at en af hans Landsmænd skal have opstiget paa de eene Steyle, og kysset hans Hoved-Haar, med disse Ord: ”Du var sandelig en troe Dansk Mand.” Hr. Gerner i Birkerød skulde have været henrettet den 19. Augusti paa Cronborg. Man har endnu skreven den Tale, han foresatte sig at holde paa Retter-Pladsen, men han slap dog, og derimod havde et des haardere Fængsel paa Helsingborg-Slot. De Lænker og Baand, hvori han var fangen, findes (284) udi Birkerød-Kirke. Studenten Christen Tikiøb kunde ikke udstaae det haarde Fængsel og derfor døde paa Cronborg Ao. 1659 den 18 November. Saadant Udfald fik denne Handel: Og var dette Hoved-Forretningen udi det Aar 1659; Thi at tale om Kiøbenhavns Beleyring og den Ophævelse, vedkomme ikke dette Sted. Den 20 Martii døde dem bekiendte Svenske Commandeur Krusenstierna her i Byen. Ligeledes døde den 19 Julii en Obrist-Lieutenant Reinholt

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

von Essen, som var fød i Livland Ao. 1630. Den 10 Sept. I dette Aar faldt deres Dom, som saa letsindigen havde opgivet Cronborg-Slot, nemlig: Beenfeld og Brunov bleve dømt til at miste deres Hoveder, men Bilde at flygte af Riget, dog bleve de af særdeles Kongelig Naade befriede.

Vel skulle man tænke, at Kong Carl skulle være i god Humeur, da det snart syntes mueligt for ham, at bemægte sig disse Riger, men det var dog anderledes; Thi hist og her spores man, at han i denne Krigs Tid har været meget angstfuld. Historien fortæller, at da han efter en stor Livs Fare paa Amager ville udi en Baad begive sig til Cronborg, kom en af hans egne Galother, og løb ham om, saa at han med Livs Fare kom til Land, og siges der da, at han var meget bedrøvet, og sagde, at all (285) Lykke var viiget fra ham, siden han kom for Kiøbenhavn. En anden Historie fortælles om ham, at, ds han engang sad paa Cronborg for en Camin, faldt en Steen af Caminen ned, ligesom den i sit Fald vilde søge Kongens Hoved. Herved blev Kong Carl desmere altereret, siden Steenen ikke kunde synes af naturlige Aarsager at være nedfalden. Kongen antog dette som et Omen paa slet Udfald paa Krigen, og derfor skal have sagt: Kong Frideric ville ikke taale ham her. Saasom noget Ondt spaaede sig i hans bange Sind, men reyste over til Skaane, hvorfra nogen Tiid herefter hørtes, at Kong Carl var død. Paa samme Konges Død fulgte endelig Freden Ao. 1660, hvilken begge Riger gjerne ønskede sig, da de slet vare udmattede af Krigen. De Svenske rømte derover denne Egn, og dermed blev Ende paa Helsingørs Histories 3die Perioodo.

Tilforne havde Kusterne paa begge Sider af Øresund ikkun en Konge, nemlig Danmarks, men ved denne Krig blev Skaane bestandig skilt fra Danmark, hvorfor jeg ved denne Periodi Histories Ende vil give en Beskrivelse over Helsingborg og de derved liggende Egne. Helsingborgs Navn og Ælde er forklaret tilforne. Denne Bye er fra ældgammel Tider bekiendt i Historien, og har været en ret anseelig Stad (286) ved Sundets Nørre Side, ligesom Skanøer ved Søndén. Skiønt Byen nu kun er en Skygge af det, den tilforne har været, saa kand man dog af Situationen og dens værende Bygninger see, at den forhen har været anseelig. Den ligger ved Strandbredden, saa at de, som ere bekiendte i Byen, kand i Helsingør gjerne sige, hvorpaa Lav den eller den boer, og viise en stor Deels Huuse og Gaarde. Paa den anden Side er et Bierg. Befæsted er den ikke, men ved Broen er en liden Skandse, paa hvilken ere nogle faa Stykker, hvormed der svares, naar Skibene salutere paa Sundet, ec. Paa Torvet finder man adskillige Svenske Indbygge fra adskillige Provincer, naar Markeder indfalde. I sær ere tvende Merkværdigheder ved Helsingborg at bese, nemlig: Kiernen paa Bierget oven for Byen, som er et høyt og stort Taarn og Levning af det gamle Slot, som er bekiendt i mange Krige ved Freds Forhandling og andre vigtige Historier, hvilke ere for vidtløftige paa dette Sted at beskrive. Derimod vil jeg, saa godt som jeg kand, fremføre en Liste paa de her værende Høvedsmænd, som til deels have været merkelige og navnkundige Mænd.

Johannes Erlandi var Siækere og Høvedsmand paa Helsingborg. Siælkere skrives paa Latin *Major Baro terræ*. Han var Høvedsmand udi Kong Christophers Tid. Kong Christopher regierede fra 1252 til 1259.

Albertus Markgræve af Brandenburg var Siælkere og Høvedsmand paa Helsingborg i Eric Glippings Tid, som regierede i Danmark fra 1259 til 1286. Han blev beleyret af Skaaningerne her paa Slottet.

Ludvig Alberti havde Helsingborg-Slot i Pant i Kong Christopher 2. Tid.

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

Eggert Brucktorff Høvedsmand paa Helsingborg i Kong Christopher 2. Tid. Samme Konge regierede fra 1319 til 1333.

Stutten Beich til Helsingborg nævnes i Erics Pommerani Historie.

Peder Oxe var førsst Commandant paa Krogen, siden paa Helsingborg-Slot.

Jahan Oxe var ligesaa Høvedsmand her 1474.

Peder Skram til Urop blev Høvedsmand paa Helsingborg 1537.

Otto Brahe Herre til Knudstrup. Han var Rigens Raad og Ao 1551 har han nok (288) været Høvedsmand paa Helsingborg. Hans Frue var Beata andre skrive Birgitte Bilde, Broder til Steen Bilde paa Herridsvad, med hende avlede han foruden andre Børn den navkundige Tyge Brahe, som blev født Ao. 1546 den 13 Decembr. Paa Knudstrup. Otto Brahe døde Ao. 1571.

Arild Ugerup Embedsmand paa Helsingborg Ao. 1581.

Christopher Walkendorf til Glorup Embedsmand paa Helsingborg 1594.

Eske Bilde ligesaa Ao. 1604. Han var Herre til Walden.

Anders Bilde Herre til Rosendal, Rigens Raad og Amtmand paa Helsingborg. Han blev slagen til Ridder Ao. 1616 da den Orden Sværdet blev indstiftet, hvis Tegn var en harnisk Arm med et draget Sværd.

Gunde Rosenkrands er født paa Rosenholm i Jylland Ao 1604. Hans Fader var den af sin Lærdom vidtberømte Herre og Rigens Raad, Holger Rosenkrands til Rosenholm. Han selv skrives til Windinge-Gaard, var en Tid Høvedsmand paa Helsingborg, og blev siden Geheime-Raad, og kom i Høyeste Ret (289) efter Souverainiteten, døde i Helsingborg Ao.1675. Han har udgivet e Forklaring over Davids Psalmer Ao. 1655 tilligemed Fyrstelige Tanker over vor Christelige Børne-Lærdom Ao. 1651. Hans Frue var Pernille Rosenkrands, som har udgivet Guds Børns Troe og Tillid til Gud i Bedrøvelse, tykt til Lund Ao. 1673.

Christopher Ulfeld Herre til Svenstrup i Skaane. Ao 1634 var han Høvedsmand her, siden var han Rigens Raad, og levede med sin Frue Maren Urup Ao. 1651.

Biørn Ulfeld Herre til Næsbyholm i Siælland, Høvedsmand paa Helsingborg omtrent Ao. 1650.

I Kiæmpe-Viserne tales om Svend Felding paa Helsingborg Slot.

Hos Pusendorff finder man dette gamle Slot nogenledes udstukket i Kobber, men nu er det ødelagt siden Krigen, og intet meere er tilbage uden det foromtalte Taarn eller Kiernen.

Det andet, som maa besees i Byen, er Helsingborgs Sogne-Kirke S. Mariæ kaldet. Den er stor og lys, i sær remarquabel formedelst (290) de mange Adelige Begravelser her findes, hvis Inscriptioner kunde være saare nyttige til at oplyse adskilligt udi Historien.

Næsten en halv Miil fra Helsingborg mod Østen ligger ved en Landsbye Vester-Ramløse den bekiente Helsingborgs eller Ramløse Suurbrønd. Vandet udspringer af en høy Klippe. Det smager ligesom andre berømte Suurbrønds Vande, er noget blakagtig, og indeholder en subtil Vitriol, saa og noget Allun og Svovel, hvilke ere de rette Indgredientier, som til Sunde – og Suurbrønde

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

udfordres. Vandet forøges ikke, naar det regner, men tvertimod har man fornømt, at det ikke saa sterk fremkommer, naar det er vaadt og tykt Veye, som ellers i tørt Veyer, og naar Luften er subtil. Det tilfryser ikke udi strengeste Vinter, og naar man lader det rinde i et Glas, spiller Perlerne deri som i god Viin. Det er godt mod Skørbug, Verk, Hovedpine, røde og rindende Øyene, Steen, Guulsot og andre Sygdomme. Rundt omkring Suurbrønden ere Spadsere-Gange, Gynger og saadanne Leyligheder, der kan tiene enhver til Motion efter Behag. Paa Klippen udbreder sig med Banke paa begge Sider, saa at den venstre Deel beskytte Giesterne fra al Blæst af (291) Norden og Nord-Vest, ligeledes er man fri for Syd-Vest og Vesten Vind, formedelst en anden Banke. I forrige nTider var her tyk Skov paa Stedet, som var usikker formedelst nogle Røvere og Mordere, hvilke ey aleene gjorde Skade paa Landet der omkring, men end og lurede paa Skibe og Baade i Sundet. I en Banke ved Kilden, hvor man endnu finder en stor Huule med en Udgang til Land-Siden, har de nok havt deres Tilhold, da den endnu kaldes Morder-Graven af Almuen. Da den Skaanske Medicus Johan Jacob Dobel Ao. 1706 erfarede Vandets Kraft, og gjorde samme bekiendt, saa blev der i følgende Aaringer giorte gode Anstalter til Giesterne Comoditeter. Samme Dobel har og udgivet en liden Beskrivelse om denne Suurbrønd, trykt Ao. 1708.

I Egnen omkring Helsingborg ligge en Deel smukke Herregaarde, blant hvilke ere Polskiøb ey langt fra Byen ved Sundet. Wegholm, som er en af de fornemmeste i Landet, der i forrige Seculo tilhørte Familien Krabbe. Den residerede her i nogle Led, og af den var Hr. Iver Krabbe, hvis Frue hedte Edel Grubbe, hvilke begge levede 1651. Ao 1541 eller noget tilforn døde Rigens Raad og Marsk Tyge Krabbe her paa. Duege, som tilhørte Tage Andersen Tot, Befalingsmand paa Sølvitzborg, (292) der blev Ridder Ao 1633. Rosendal, som har tilhørt Anders Bilde, Høvedsmand paa Helsingborg. Ao 1651 boede Staller Kaas og Regitze Bilde her. Røglegaard tilhørte i forrige Seculo Familien Grubbe. Jacob Stubbe og Hilleborg Daae boede her 1651. Paa Knudstrup er Tyge Brahe fød. Steen Brahe døde eller var død her Ao 1621. Ao 1651 boede her en Steen Brahe med sin Frue Sophia Rosenkrands. Herridsvad var før et Munke-Closter, men siden en Herregaard i en behagelig Egn 4 Miile østlig for Helsingborg. Derpaa boede Steen Bilde, som var Tyge Brahes Morbroder, hvorfore Tyge Brahe fik her paa Clostret sit Observatotium Chymicum Ao. 1571, da han mod Slutningen af Aaret var kommen hjem fra sin udenlands Reyse. Her observerede han den 11. Nov 1572 den forunderlige Stjerne i Cassiopejæ Tegn, som Carolus Danzæus og Doct. Johan Pratensis ikke vidste af, hvorom han efter Begiering udgav en Bog. Belreberg og en fornemme Herregaard, hvorpaa Ao. 1651 boede Axel Urop og Zidse Grubbe. Billesholm ligesaa en Herregaard.

Landskrone kand man see her i Helsingør, om hvilken Stad jeg intet ubekiendt kand fortælle; Ligesom og om Malmøe, der og ligger (293) ved Øresund, og er alleene den smukkeste Stad i Skaane, men og næst Kiøbenhavn og Helsingør den fornemmeste ved Øresund. I Historien er den meget bekiendt. Noget ind i Landet som en stiv Miil ligger den ældgamle og berømte Stad Lund, som og kand sees paa Hveen; Men, siden den dog ligger saa langt fra Helsingør, skal ikkun omtales. Byen er vidtløftig bygt, og har meget ureene Gader med gammeldags Bygninger. Herved er i sær at merke den bekiendte Dom-Kirke og Universitetet. Dom-Kirken er stor og prægtig, bestaaende af tvende Kirker, den eene under den anden. I den underste, kaldet Kraft-Kirken, er et skiønt Kilde-Væld, hvorfra føres Vand igiennem Render under Jorden til nogle Familiers Gaarde. Kirken er prydet med adskillige Curieusiteter og Inscriptioner, hvoraf jeg kunde vel opregne en temmelig Deel, men for Vidtløftigheds Skyld maae forbiegaae. Det som fornemmelig giver Byen Lund Anseelse, er det Carolinske Universitet, indviet Ao. 1668 af Carolo XI da Carolus Gustavus kort for sin Død allerede havde besluttet det. Bibliotheqvet, Anatomie-Kammeret, den Medicinske

Hauge ere her merkværdige. Her sees ey alene Caroli Gustavi og hans Efterkommeres Skilderier, men end og de der værende Universitets (294) Cantzlers Skilderier. De sidste have været: Claudius Flemming Friherre af Lieblitz; Gustavus Lilliencrona; Eric Lindskiold Græve af Stafund og Friherre af Lindevad; Nicolaus Gyldenstolpe; Gustavus Cronhielm Græve af Flosta, Friherre af Segloaberg, døde Ao 1727. Nicomus Tesin; Carolus Gyllenborg. Studenterne beløbe sig til 800.

Da jeg har meldet om Stæderne ved Sundet, saa vil jeg med faa Ord forestille Landet mod denne Kant. Kysten er fra Falsterbod lige til Kullen gandske høy, saa den kand ansees som en Formuur for Landet mod Havets Magt. Noget ind ad Landet er Landet derimod gandske jævnt, meere end i Danmark, som meeste Parten er jævn. Denne gandske Slette mod Søen har ingen Skov, uden nogen imellem Kullen og Helsingborg; Men Landet noget fra Strandkanten er fuld af Enge med Qvæg, Moser, Buskatzer, og Skove med Vildt, Søer og Aaer med Fiskerie. Skovene give Tømmer til Huuses og Skibes Bygninger, ec, Buskene give Leylighed til Humle-Sæden. Disse inderlige Skaanske Egne forstrække Hav-Kanterne ved Sundet med Træeverk, som Skovle, Vogne, ec. og Smedeverk. Dette er, hvad jeg formaaer at tale om Skaane, og har vildet anføre, siden samme Egne (295) dog sees ved Helsingør, og var fordum de Helsingers og Hillevoners Land.

Cap. 10.

Helsingørs Historie fra Krigens Ende Ao 1660 indtil vore Tider, nu snart 100 Aar siden.

§. 1.

Den sættes i stand, og dens Historie efter Krigen.

Saa snart Krigen var til Ende, og Svensken havde tilbage leveret Slottet, saa blev alting her sat i den Stand, som de nu findes udi. Paa Cronborg havde de Svenske holdt slet Huus; Thi Gemakkerne vare plyndrede. Og om endskiønt de rareste-Meubler faldt i Kongens Hænder, og Slottet nogenledes blev repareret, saa er dog Slottet øde inden til, imod det det var før Krigen, da dets Meubler formodentligen ere forbrugte til andre og nyere Slotte. Kirken, i sær den kostelige Fontaine, mistede deres anseeligste Ziirater, og man havde, som fortælles, begyndt at nedrive (296) Kobber-Taget, men det blev en fuldført, undtagen ved en Side, hvor det er tækket med Blye. Ao 1660 imodtog en brav Herre Hr. Eylert Holk Cronborg Slot, som Commendant. De, som havde flygtet i Krigen af Frygt, komme frem, fornemmelig Hans Rostgaard, som alle tænkte at være død, de bleve og med stor Naade belønnede af Kongen for deres Troeskab. Om Seneca Karstens og Isbrand von Holten, som bleve strax efter Krigen ophøyede til Told-Cammererere, have udviist nogen Tieneste, kand jeg endnu ey sige. Den arme Steenvinkel, som de Svenske ret havde hævnnet sig paa, blev nedtagen af sine 4 Steyler og hæderlig begravet paa Hanses Urtegaard den 4. Septembr. Ao. 1660. Veds Skannes Afstaaelse tabte Skolen og Hospitalet i Helsingør alle sine skiønne Indkomster, som samme Stiftelser ikke skulle undergaae, saa forordnede Kongen ved tvende Skrivelser daterede den 1. og 4. Septembr. Ao. 1661, at en Tavle skulde bestandig omgaae i alle Kirker for samme hver hellig Dag. Efter Krigens Ende blev Olai Kirke meere udstafferet med Ornamenten; Thi Ao. 1662 Pintzedag blev hertil foræret en kostbar Lysekroner, som hænger i Choret, af 9 unge Karle, og Ao. 1664 blev den af sit kostelige og konstige Billedhugger-Arbeyde rare Alter-Tavle forfærdiget. (297) Samme Aar blev Cronborg Slot repareret, skiønt det ikke siden Krigen har naaet sine kostelige

Meubler, saa er det dog stedse sterkere blevet befæstet Ao. 1670 blev til `Helsingørs Skole stadfæstet Tavlernes Omgang i Rigerne ved følgende Brev:

”Vi Christian den Femte, at Guds Naade Konge til Danmark, ec. Giøre alle vitterligt, at, eftersom Vi Allernaadigst fornemme, at Skolen og Hospitalet i vore Kiøbstad Helsingør er af saa gandske ringe og moxen ingen Indkomster, at de ingenlunde kand ved Magt blive, med mindre dennem til deres nødtørstige Underholdning endnu fremdeles vorder forundt de Tavle-Penge af Kirkerne i begge Vore Riger Danmark og Norge, som de efter tvende, Vores elskelige Hr. Faders Sal. Og Høylovlig Ihukommelse, hans Breve dateret Ao. 1661 den 1. og 4 Septembr. Mod de Middeler, som dennem ved Skaanes Afstaaelse fragik, hidindtil have været benaadede, saa af synderlig Kongelig Naade og Genegenhed til bemeldte Skoles og Hospitals Conservation og Ophold, have vi Allernaadigst for got og Christeligt eragtet bemeldte 2de Vores Hr. Faders Breve udi alle deres Ord, Punkter og Clausuler at confirmerer og stadfæste, som vi dennem og hermed Allernaadigst confirmerer og (298) stadfæster, saaledes, at der udi alle Kirker i Kiøbstæderne og paa Landet over begge Vore Riger Danmark og Norge, undtagen de Kirker her i Vores Residentz-Stad Kiøbenhavn, maa paa alle Søndage og Festsdage omgaae en sær Tavle, i hvilken enhver af medliden Kierlighed noget til bemeldte Skoles og Hospitals Vedligeholdelse kunde give; Thi byde Vi og befale samtlige Vores Biskopper i begge Vore Riger, at de udi deres Visitationer og ellers Præsterne i deres Prædikener alvorligen formane Menighederne, at de sig velvillige ville erviise, og noget i Jesu Navn efter deres Evne til denne Christlige Brug contribuere og udlegge. Og hvis i saa Maade i et hvert Herret bliver indsamlet, haver Herreds-Provsten aarligen tilligemed en rigtig Specifikation og Fortegnelse under sin og alle sine Herreds-Præsters egne Hænder paa hvis i hver Meenighed er oppebaaret, og af enhver Præst leveret, eller herefter kommandes vorder, tilbørligen haver at fremstille og forsende. Og skal endeligen meerbemeldte Specifikationer og Fortegnelser til ydermeere nødvendig Forklaring og Rigtighed hos forskrevne Hospitals Regnskaber aarligen fremlegges. Hvis ellers herforuden af Vores elskelige kiære Hr. Fader og andre Vore Forfædre Sal. Og Høylovlige Konger samme Helsingørs Skole og Hospital kand være tillagt, (299) og dennem hidindtil fuldt haver, eller med os fra Vores Slot Croneborg, eller fra andre Stæder efter Fundatzer og Kongelige Benaadinger følge bør, skal herefter fremdeles derved uforkrænket forblive, og uformindsket i alle Maader af de Vedkommende dertil leveres og erlegges, forbydendes alle og enhver herimod, eftersom forskrevet staaer, at hindre eller i nogen Maade Forfang at giøre, under Vor Hyldest og Naade, givet paa Vort Slot Kiøbenhavn den 14. Decembr. Ao 1670.

Under Vort Zignet.

CHRISTIAN.

P. SCHUMACHER.

I lang Tiid veed jeg intet Merkværdigt, sig i Helsingør at være tildraget. Ao 1678 den 25. Sept. Døde i Lenren for Helsingborg Anna Hedevig von Kracow fød til Söltz, og blev begravet i Tydsk Kirke; Men det anføres her, fordi det er en liden Omstændighed i Krigens Historie, som paa den Tid var imellem disse Riger. Næste 28 Aug. Tilforne blev i samme Kirke begravet Rudolph a Lohn, som var Ritmester eller en Chef ved det Fyrstelig Munsterske Rytterie, hvorvidt han har vedkommet Krigen, veed jeg ikke, (300)

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

Ao 1698 den 19 April saae man et ??? underligt Syn, da den Tydske Klokke faldt ned igiennem et ag Klang-Hullerne paa Taarnet, ned af et Tag paa et andet, og saa igiennem et Træes Greene need paa en Steen, og da nogle af hans Ribbeene gik i Stykker, saa kom han sig dog, og levede til Ao, 1706 den 14. Jun. Ao 1700 blev man ikke lidet forskrækket her i Byen, da de Svenske gjorde Landgang ved Humlebek, og der leyrede sig. Man gjorde sig færdige til Modstand, iblant andre udrustede og Skolens Discipler sig, og udgiorde ikke et ringe Corps, da mange gave sig ved samme Tid i Skolen, for derved at undgaae at tiene i Krigen, og Rector Goitske paatog sig at commandere; Men da det uformodentlig blev stifted Fred, blev det intet videre af Ao. 1703 skeede et mærkeligt Mord: En gammel Enke paa Steen-Gaden havde ikke ringe Midler af Sølv og Penge, pleyede at ligge eene i et gandske Huus, og havde ellers ingen hos sig, uden en gammel Pige. Som paa visse Tider om Dagen kom for at opvarde hende. Da hun nu den 18 Mart kom for Dørren efter Sædvane, kunde hun ikke indkomme, førend hun lod Dørren opbrække, og fandt da sin Madmoder liggende i sit Blod, dræbt med 8 Saar. Denne myrdede Madame Kutsch blev da begravet følgende 27 Mart. All hendes Rigdom af Guld og Sølv var bortstaalet: Men nogle Dage efter (301) Mordet fandtes Sølvet under en Liig-Steen paa S. Olai Kirkegaard. Morderen, som igiennem Skorsteenen var kommen i Huuset, blev ikke aabenbaret. Da det Islandske Compagnie havde udviist stor Gavmildhed imod Byens Kirke, blev et Pulpitur i samme S. Olai Kirke dem til Tieneste oprettet Ao. 1706 Ao 1711 grasserede Pesten her i Byen meget sterk, da mange Mennesker døde, og blev her da Pest-Kirken bygt, som nu igien er nedbrudt. Pesten begyndte paa Lappen, hvorfor samme blev i førstningen indspærret, og Svarnisonen maatte imidlertid være i Leyr paa Marken. Ao. 1737 nedblæste i en stor Storm S. Olai Taarn den 21. Januar om Aftenen Klokken 8. Til dets Opbyggelse blev vel forundt et Lotterie, hvilket blev endelig trokket Ao. 1745, men endnu har man ikke foet det. Man har længe siden tænkt paa at anlegge en Havn ved Byen, men Stædet er blevet befundet ubeqvemt, hvorefter man for Aar siden har anlagt en Havn for en Flotille 2 Miil herfra ved Nivaae, som tilforn er meldet. I Christian den 6. Tid blev giort et Kongelig Reglement af Dato 5. Febr. 1740 imellem de Danske og Tydske Præster her i Byen, til Fordeel for de sidste, men hvori det egentlig har bestaaet, skal jeg ikke sige. Jeg tænker, at ved denne Tid er Øresunds Told-Kammer lagt til den Tydske Kirke. Ao 1751 den 30 Oct. (302) købte Told-Cammererer og Justitz-Raad Putskjer Lunde-Hauge, og gav derfor (saa vidt jeg erindrer) 2000 Rdlr. Vores nu regierende Allernaadigste Konge har, ligesom Kong Christian den 5. og Friderich den 4., meget befæstet og endnu befæster Cronborg (*), saa at den er og vil blive en særdeles vigtig Fæstning.

(*) Just mod Enden af dette Arbeyds Fuldfærdigelse fra Trykken ere nogle Inscriptioner, som jeg ikke tilforn har kundet bekomme, mig meddeelte. Iblant disse findes en ved Cronborg, hvilken jeg allerhelst havde ønsket mig før, da man af den seer tilforladelig, naar Cronborg er bygt, nemlig 1577 hvilket Aars-Tal jeg og paa sit Sted (see Cap. 9. §2.) har holdet for der antageligste af alle dem, som findes hos Skribenterne. Inscriptionen vil jeg da her anføre saaledes, som den er at læse paa de første Port fra Slottet af, den Mørke-Port kaldet paa den Side, som vender til Slottet:

Nach Christi Geburt hat man geschrieben,
Tausend Funf Hundert Siebentzig Sieben.
Als Friderich der Ander König war.
Zu Denmark und im selbem Jar.
Dis Schlos erbarvet und Cronenburg nande.
Und damit solches blieb bekannt.
Lies Ehr es hawn auf diesen Stein.

Zu Hofnung vest zu Got allein.
Das es undter seinen rechten Hern.
Dem Reich Denmark zu Gluch und Ehrn.
So lange sol unzerstöret stehn.
Als Son und Mon an Himmel gehn.

Paa den eene Side af denne Inscription dtaaer det Aarstal 1584 og paa den ande Side 1585. Man kunde snart falde paa den Tanke, at det sidste Aars-Tal viiser, hvilket Aar Cronborg er bleven færdig. Er det saa, har Bygningen staaet 3 Aar længere under Arbeyde, end man ellers holder for.

Byen har og for nogen Tid siden faaet nogle Privilegier Handelen angaaende. I disse Aar ere og nogle af S. Olai Kirkes Ornamentter blevene meget prydede; Thi Ao. 1755 har Hans Fredboe en Borger ladet Alter-Tavlen sterk forgylde. For desbedre at conservere Forgyldingen, ere 2de grønne Gardiner af ham forfærdigede og hængte for denne ret kostbare og prægtige Alter-Tavle, hvilke Gardiner ere dragne for de Sognedage. Et Epitaphium i Kirken har samme Hans Fredboe faaet i Eye, hvilket han og har ladet renovere og forgylde. Følgende Aar 1756 er det Billedhugger-Arbeyde, som holder de 20 Messing Piller, der indslutter Daaben i samme Kirke, blevet prægtigen forgyldt, paa det store Liig-Compagnies og Færge-Laugets Bekostning. Ligeledes er paa denne Tid Hospitals-Kirken udstafferet, nemlig: Ao. 1755 er Alter-Tavlen udziiret (**)

(**) De øvrige Inscriptioner, som jeg paa denne Tid har bekommet, angaaer Olai Kirke og Hospitals-Kirken, hvorfore jeg nu finder ingen beqvemmere Sted samme at anføre end her neden for.

1.) Ved Olai Kirke. Paa den store Port til Olai Kirkegaard, paa den Side, som vender ind til Kirkegaarden, staaer disse Ord: Anno 1742. Ære den ævige Gud til Ære en Deel af de Danske Asiatiske og Islandske Compagniers Kiøbmænd og Betientere med denne Danske Kirkes Præster i Kierlighed foreenede at lade af deres friville Gaver denne Muur og Port opbygge og bekoste. Paa den Side, som er ud til Gaden, sees S. Olufs Billede og en Gudelig Inscription.

Alter-Tavlen i Olai Kirke har denne nye Inscription: Hans Fredboe, Anne Malene Fredboe Anno 1755. Samme Navne findes i Chiffre paa de 2de Gardiner, som hænge for Alter-Tavlen.

Paa Daaben sammesteds sees og en nye Inscription: (305)

Til Guds Ære og Kirkens Prydelse har det store Liig-Compagnie med Færge-Lauget her i Byen ladet denne Daabens Forgyldning og Laqvering bekoste Ao. 1756.

2.) I Hospitals-Kirken. Paa Alter-Tavlen staaer: Christian Harboe 1755.

Paa Prædikestoelen sammesteds staaer dette:

Hans Fredboes Navn fik her sin Plads Til Tak for Prækestolens Stads. 1754.

§. 2.

Stadens Anseelse i vore Tider.

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

Nu omstunder er Helsingør næst Kiøbenhavn meest anseet i Siælland, og da ingen Fiende i dette Seculo eller ingen stor ødeleggende Ildebrand har forstyrret den siden Ao 1660 saa have Indbyggerne efterhaanden end og indtil denne Dag udpyntet den, at den kand regnes iblant Rigets smukkeste Stæder. Handelen har her dog ikke saa meget at betyde nu, som i forrige Tider, da Indvaanerne kunde drive sterk Handel paa Island, Norge, Rusland, Dantzic, ec. Adskillige skiønt mindre Stæder i Siælland have større ege Handel end Helsingør. I Jylland synes Horsens at være ligest med Helsingør. Helsingør er (306) anseeligere uden til, og har kostbarere privat Bygninger end Horsens, som derimod har smukkere Kirke, og er nettere: Men i Handelen har Horsens Fortrin. Horsens kand regnes iblant de middelmaadige Stæder i Jylland, naar man anseer Størrelsen. Men ingestads i Riget haves saa rar Prospect, som i Helsingør.

I denne Periodo er Egnen omkring Byen ziiret med ret prægtige Slotte, hvilke jeg her til Slutning vil korteligen beskrive.

1. Fredensborg ligger i Asminderød Sogn 2 Miile herfra. Er tilforn kaldet Olstrup, en Avlsgaard, hvorved var et Kongeligt Stutterie; Men som Frideric 4 fandt Stedet af en fornøvelig Situation, lod han den gamle Bygning i Grunden nedbryde, og derpaa opføre et prægtigt Slot. Og som det kom til Fult kommenhed paa den Tid, da Freden blev 1720 sluttet med de Svenske, og Freds-Tractaten blev her ratificeret, fik Slottet deraf det Navn Fredensborg, som disse Riim, der læses uden paa Slottet, giver tilkiende:

Da Krig og Orlogs Tid ved Gud en Ende fik.

Blev Fredensborg opbyggt i Fred af Frideric. (307)

Og at dets Freds Paulun skal Krigens Minde være,

Da fik det Navn af Fred og Friderich at bære.

Slots-Kirken blev dog ikke indviet førend den 11. Octobr. 1726 paa Kongens Geburths-Dag af den Kongelige Confessionarius Søren Lintrup. Paa Slæotspladsen staaer Fredens Billede af Italiensk Marmor forfærdiget i Florentz. Dørrene ere ligeledes af Italiensk Marmor sammesteds forfærdige, og til Kongen forørede af Stor-Hertugen til Toscana Johannes Gasto. Malinger, Kirken, Lyst- og Dyre-Hauger med Alleer, igiennemskaarne Skove pryde Stedet, i sær den deylige Søe, hvori Kongen holder en Jagt til sin Forlystelse. Efter Kong Friderich den 4. Død boede herpaa Marggrævinden af Brandenburg-Culmbak, efter hendes Død residerede Fyrstinden af Øst-Frisland her, indtil Kong Christian 6. døde; Thi da gav Kongen hende derfor Sorgenfrie-Slot, og selv residerer her om Sommeren.

2. Hirschholm var i gamle Dage det Horseholm eller Hiortholm, hvorom er meldet pag 223. Kong Christian 6 imedens han var Cron-Printz lod her opføre et Slot fra Grunden af. Intet stod imod Bygningen uden (308) Stedets Natur; Thi hvor Slottet skulde bygges, vare Bierge og bundløse Moradser, de første bleve sleuffede, og de sidste dermed opfyldte. Man saa længe Christian den 6 var Cron-Printz, kom Bygningen ikke til Fuldkommenhed, men da han kom paa Thronen, forærede han sin Dronning Sophia Magdalena dette Slot med tilhørende Amt. Høystsamme lod ved strax Bygningen fuldføre, men Ao 1737 lod hun igien heele Slottet i Grunden nedbryde, og et andet prægtigt opbygge, hvilke blev taget til Beboelse af begge Deres Majestæter den 14. Maji 1739 paa hvilken Dag Kongens Navne-Dag blev paa det prægtigste celebreret. Slots-Kirken blev indviet paa

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757 Del 2

første Pintzedag af Biskop Hersleb, som moren 14 Aar tilforn havde indviet det Capell, som da var opbyggt af Cron-Printzen, men blev siden igien med Slottet nedbrudt. Denne nu nye opførte Bygning blev derefter noget forandret, da den anden Etage blev meget forhøyet, ec. Dette Arbejde kom til Fuldkommenhed Aar 1744 da Kongens Navne-Dag den 14 Maji igien med stor Pragt blev celebreret. Egnen her omkring er efter alles Tilstaaelse af de deyligste, som kand findes. Slottet i sig selv er meget prægtigt, har foruden mange andre smukke en meget konstig Sal, som har ingen Vindver, men Dagens Lys falder ned oven fra igiennem et Cupolle, ec. Kirken er (309) vel liden, men des prægtigere, hvis nederste Piller ere Romerske, men de øverste Corinthiske. Det rareste er Slots-Haugen, hvoraf en Deel præsenterer en Norsk Eng med et Norsk Huus, Bierg og Skov. Herforuden er der Theatrum, Labyrinth, ec. Paa dette Slot døde Kong Christian 6. den 6 Aug. 1746. Aar 1749 den 1. Oct blev her Copulationen forrettet med den Kongelige Prinsesse Lovise og Hans Fyrstelige Høyhed Carl Friderich Ernst til Saxen-Hildburgshausen.

3. Sophienberg et Lyst-Slot eller Huus næsten halvtredie Miil fra Helsingør. Paa Stedet har ingen Bygning før været; Men Aar 1744 er det bygt af høybemeldte Dronning Sophia Magdalenn paa en Høy tæt ved Søen og Landeveyen fra Kiøbenhavn til Helsingør. Slottet giver an artig Anseelse, og har en smuk Prospect. Neden for Slottet er en smuk Hauge. Bygningen er net og beqvem indrettet.